

Naše planine

NAŠE PLANINE

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316

»Nostre Montagne« — Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316
Glavni i odgovorni urednik: P. Lučić-Roki, Zagreb, telefon 38-041

GODINA IX.

1957

BROJ 3—5

SADRŽAJ:

Ing. Ive Modrić: Kroz borove gajeve Velebita	65
Ivan Gušić: Jedan dan u zapadnim Prokletijama	75
Eduard Kušen, Ivanec: Ham i Čevo	81
Branimir Pipinić, Hrašćina-Trgovišće: Poljička planina	85
Mirko Marković: Po istočnim Prokletijama	89
Dragutin Mlać: Utisci sa puta na Kavkaz u SSSR-u	94
IV. Međunarodno zasjedanje za alpsku meterologiju	110
Srećko Božičević: Vezuv nekada i sada	116
Vlado Redenšek: Popis špilja i ponora u Hrvatskoj	152
Vijesti	133
Planinarske vijesti iz svijeta	140

Naslovna strana:

Pod strehom Bradnja (Juž. Velebit)

Foto: B. Lukšić

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA IX.

1957

BROJ 3—5

Ing. Ivo Modrić

Kroz borove gajeve Velebita

Dok prstom crtam neke čudne šare po zamagljenom prozoru moje sobe, vani sipi hladna kiša. Stigla je kasna i sumorna jesen, pa me nemirno srce zadirkuje sa željom da pođemo opet nekud u skitnju, daleko, za suncem. Za suncem koje je ostalo tamo negdje na obalama mora, za suncem u krošnjama zelenih velebitskih borova.

Ali, zar me to ne varaju samo moje želje? Pa ni tamo nema danas sunca! Dok se sa tisuću naviljaka ruše orkanski valovi bure niz velebitske strane u uzavrelo more, ovdje sipi hladna kiša. Umjesto sjetne i dostojanstvene pjesme danas i tamo mrki borovi gromoglasno huče nadimljući svoje snažne grudi, i čini mi se, dok ih ovako iz daljine slušam, kao da me pozivaju da zatvorim oči pred ovim maglenim nebom i da ih potražim još jednom obasjane u suncu. A tko se ne bi danas odazvao suncu u ovo magleno kišno popodne!

Sjećam se. Svake poratne godine bilo je nešto radi čega sam morao u ta brda. Jednom sa herbarijem u ruci, a drugi put sa nekim platnenim vrećicama za šumske plodove. I tako uviјek nešto sa torbom na leđima. O draga moja siromašna torbo, prostrta na kamenim liticama, zadimljenim čađavim kolibama, suhim borovim iglicima kitnjastih borova! Stari moj vjerni druže budi danas pozdravljen sa onim tako rijetkim prijateljima, koji će s nama na zajednički put u planinu. Osunčani vrhunci, bespuća i mrki borovi bit će naši miljokazi po tom kraju kojeg polako, ali sigurno napušta domorodačka ljudska noge. Podimo krepko.

Ovaj manje poznati i opisivani boroviti dio sjevernog Velebita predstavlja prvi predplaninski pojас od Budima (1.220 m) na sjeverozapadu pa do Lisca (1.540 m) na jugoistoku sa lancem vrhunaca koji se u tim visinama vežu u skladan cjelinu jednog bedema kojeg zaključuje kupolasta glavica golog Lisca kao kamena tvrđava. Povrh ovih borovih vrhunaca diže se još jedan viši lanac koji započinje sa Balinovcem, Velikim Zavižanom, da se spusti malo niže do Opaljenika, vežući se dalje sa Rožanskim Kukovima, sve do Cerovskog vrha. U njedrima ovih vrhunaca i njihovih dolina skrili su se najljepši, najromantičniji krški krajobrazi puni neke robustne snage, divljine i romantičke. To je kraj u kom je čovjek bio samo prolaznik. (Slika br. 1.)

Između dva lanca gora smjestile su se Smrčeve doline koje izgledaju dosta pitomo, kad ih čovjek gleda sa vrhunca oko Premužičeve staze. No zar je to uistinu tako? Kad se čovjek samo načas sjeti onog mračnog divljeg carstva polomljenih i povaljenih stabala pored tolikih provalija obraštenih u lišće bujadi, i danas u samoći podilaze čovjeka srsí od te silne divljine. To je mala prašum-ska oaza Velebita gdje još rušilačka sjekira i pila nisu dospjele ni truna izmijeniti lice ove divljine. Ne éu danas opisivati ovaj sjenoviti dio Velebita; neka ga

opisuje netko drugi, a ja će poći kod krošnjate mrke borove koji se sa rubova ovih vrhunaca ogledaju u pučini Jadranskog mora. Smrčeve doline čekaju svojeg posjetioca koji bi morao u njima doživjeti sunčano i toplo ljetno podne kao i nalet oluje, pa da vjerno opiše ovaj romantični kutak Velebita, jer pod sunčanim nebom i najveće provalije izgledaju pitomo.

Ovaj niži pojas vrhunaca od Borovog vrha preko Budima, pa do Cerovskog vrha u visini 1.100—1.500 m predstavlja onaj teško prohodni dio Velebita u kojem su se skrile najljepše sastojine crnog bora uz jadransku obalu. To je pravi eldorado za prirodnjaka, šumara, planinara, botaničara i čovjeka kojeg može zanijeti divljina. Tu je priroda rasula svoje draži kapom i šakom na svaku škrapi, vrtači i kamenu. Divljine kamena, šume, šikare, guštara, zmija, srna i medvjeda; bure, oluje i toliko, toliko vidika — daljine mora, sunca, neba i zanosne pjesme zalenih borova! Tu je onaj pravi Velebit — planina uz naše Jadransko more. Siromašna i snažna zemlja, a danas s morske strane gotovo pusta; rekao bih, bez živa čovjeka.

I danas ćemo poći po tragu ljudskih naselja preko Matijevače, Balinskih livada prema borovom Budimu, da zavirimo u te kamene pećinice gdje je nekad čovjek stanovao, a danas su već puste ili sa posljednjim podgorskim pastirima.

Ne bi sve rekli o ovoj planini, da ne upoznamo i njezine ljude. Potražimo ih zato u njihovim kolibama.

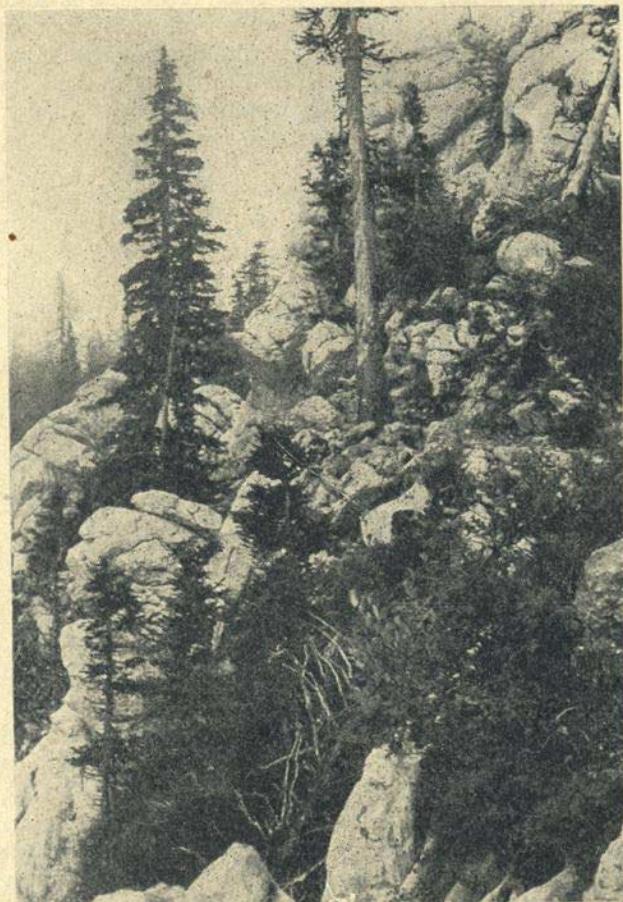
Matijevača — mala vrtačica sa malo obrađene zemlje i nekoliko stanova — tih je tonula u kamene škrape sivog vapnenca onog srpanjskog jutra kad sam kroz nju prolazio. Samo se je jedan pramen dima probijao kroz krov i zidove kolibice dižući se u to sveže jutro prema vrhuncima oblichenim prvim jarkim zrakama jutarnjeg sunca. Svud naokolo vladao je mir, i neka, rekao bih, tjeskobna tišina, prekidana samo zvonkim pjevom ptice koja je pozdravljala rađanje novog dana. Lagano sam obilazio te prazne kolibe da ne narušim njihov mir, i divio se onom lijepom crnom boru koji je ukrašavao gole litice kamenja. Svojom zelenom bojom i bizarnim oblicima krošnje svaki je od njih stvarao poseban ugodaj skладa i ljepote sa raskidanim i razbacanim gromadama kamenja. Ovdje je toliko tišine i mira, a tamo dolje u onoj zadimljenoj kolibi sigurno neki starac pun vlastitih briga i misli pored ognjišta spremi svoj siromašni doručak. Nisam ga htio tog jutra smetati. Čekao me je dalek put i program rada. A i čemu da ga uznemirujem! Neka nam ovo sunčano jutro i tišina reknu ono što bi nam on ispričao. Stare su to priče. Nestalo je i ovdje vike čobana, klepke zvana i lavež pasa. Planina sniva svoj samotni san kojeg s vremena na vrijeme naruši kakav slučajni prolaznik, kakva avet kao što sam bio i ja tog srpanjskog jutra. Ta ovuda ne vode i onako nikakvi klasični planinarski putevi.

Nije trebalo dugo i za čas sam stigao do velike zelene ogradjene košanice zvane Balinske livade sa nekoliko stanova utisnutih na rub borovog gaja. (Slika br. 2.)

Oči se ponovo raduju novoj promjeni slike krajobraza i umijeću čovjeka koji je i ovdje znalački utisnuo svoju kolibicu do nogu zelenih borova na rubu košanice. Otuda on svakog dana umoran od rada gleda sunce na zalazu, prije svojeg počinka na naramku suhog planinskog sijena.

Tog sam jutra imao sreću što sam u kolibici zatekao dvije planinke i nekoliko djece. Začudio sam se tom iznenadnom susretu sa ljudima, ali ne za dugo. U jednoj sam kolibici zatekao ženu osrednjih godina, samohranu udovicu Ivicu Griginu sa nekoliko djece. Dok me je snebivajući se pozdravljala, kao

rijetkog gosta u toj pustoši, kuhalo je nešto oko vatre nudeći mi pri tom nekakav stolčić, da sjednem. Kad se je malo primirila započela mi je usput pričati svoju životnu muku. Imala je i muža kojeg je izgubila u ratu. Odveli ga, reče, nekud Nijemci, dolje sa ceste prema Brinju. I nikad više glasa od njega. Ostala tako sama sa nekoliko ovaca, koza i četvoro djece da se potuca, sa posljednjim starosjediocima ovoga kraja u ljetnim mjesecima kao i nekad po ovoj pustoj planini.

Motiv iz Smrčevih dolina

Foto: D. Frković

Pravi život nigdje ne poznaje velikih riječi, kako je to rekao naš A. G. Matoš.

Mala kamena kolibica pokrivena šimlom. Svega nekoliko kvadratnih metara. U jednom kutu je ognjište sa crnim komoštrama na kojima je visio lonac. Pored vatre tronoge, ožeg i par padela. Malo povrh ognjišta nekakva poličica sa nekoliko šalica i žlica, koje su virile jednim krajem ispod letve na krovištu. U drugoj polovici stana stajalo je nekoliko dasaka sa naramkom sijena i rutavi bijeli biljac. To je bio ležaj. Tako je izgledala utroba te kolibice. Pred vratima

kolibe stajalo je drveno burilo za vodu oko kojega je strpljivo griskala travke stara mula. Tek kasnije opazih da je bila slijepa na jedno oko. Još i to, pomislih. Jadno kljuse!

Dugo sam se zadržao pred kolibicom u razgovoru sa tom siromašnom planinkom. Pratio sam njezin posao oko spremanja ručka za djecu i čobana koji su bili negdje u ogradi. No zar smo bili sami u to vrijeme? Ne! Dok je planinka kuhalala palentu znatiželjno nas je promatrao par živih, svijetlih mišjih očiju. Bio je to jedan veliki puh koji je ispod krova kroz kamene rupe zida promatrao naš posao. Čekao je i on dio svojeg ručka. Slobodno je skakutao po rupama zidova njuškajući svojom nježnom njuškicom siromašno posude tražeći komadić hrane. Ljutila se na njeg planinka, ali bespomoćna da ga ulovi. Što će, pričala je ona, nemam ovdje mačke. Ostala je jedna dolje u Primorju. Ni-smo je mogli ovamo donijeti. Sad će se dolje nagladovati. Ne mogu joj pomoći dok se natrag ne vratimo.

I tako iz dana u dan, pričala je planinka. Moram skupiti malo sijena i to na ovoj slijepoj kljusini prebaciti dolje u Primorje za ovih nekoliko glava blaga. Kad popuste vrućine, onda će opet natrag dolje. Djeca moraju u školu. Suša je, znaće, pričala je ona dalje. Stoka nema dolje paše, ovdje je ipak bolje. Kad bi bilo ljetno kišno ne bi se morali ovako ubijati ni ljudi ni blago.

A kako za hranu, upitah je. Slabo i nikako, odgovori mi ona. Palenta, krumpir, varenika i kiselina. Katkada koje jaje za djecu, a kad dođu smokve onda je već bolje. A meso, upitah je. Ono se jede na rijetke petke, odgovori mi ona. — Nastavljala je dalje pričati. I sa kokošima imam vražje brige. Prokleti jastreb sve operuša što god pernato ugleda na zemlji. A ovdje ih ima tako puno. Ima bistro oko, pa sve iz zraka raspozna. I zmije pobira iz ovih glavic. Zato je koristan.

Dok su se odnekud oglašavala djeca sa ovcama, požurivala je planinka sa jelom. Gladni su, dotjerat će nenapašene ovce u tor prije ručka. Tako je teško sa djecom kojoj nikad dosta jela. I košulja na njima jede. Kad svrše osnovnu školu moraju i oni nekud u grad. Nema im ovdje života.

Dugo sam stajao pred ovom kolibom. Salijetale su me misli kao gorska bujica. Takvo siromaštvo i takva borba za opstanak! Kad ne bi bilo ovog čistoga zraka, gorske svježine i ozona ovih mirisnih borova, pa što bi bilo od tih ljudi! A ovako palenta i mlijeko čine svoje. Drže ih na nogama, ali sve jedno su više gladni nego siti. Sjetih se tog časa podgorskog lugara Jure, starog prijatelja koji mi je toliko pričao o tom velebitskom življu.

Trebalo je dalje poći. Kratak i srdačan oproštaj sa planinkom i već su pucketale borove iglice pod mojim stopalima. Put me je vodio kroz lijepi borovi šumarak prema Vabić docu i Budimu. Bio sam pun dojmova i misli koje je u meni ostavio ovaj razgovor sa planinkom. Kakav zagrljaj čovjeka i škrte opore zemlje u borbi za opstanak! Mogao bi čovjek slutiti da se tu rađaju grubi i opori ljudi, ali — naprotiv. — Koliko je god Velebit kamenit i opor toliko su blagi njegovi primorski gorštaci, sa toliko prirođene prostodrušnosti i dobrote. To se jedino može osjetiti u susretu sa tim ljudima u njihovim kolibama.

Pod toplim sunčanim zrakama čitava je priroda živjela posebnim životom. Tisuće skakavaca ispunjali su zrak svojim zrikom, uznenireni topotom ljudskih koraka. K njima su se pridruživali brzonogi gušteri koji su se preplašeno uklanjali pred iznenadnim putnikom. I dobar poznavalac bezazlenog gmaza često puta bi ostao preplašen pred tim iznenadnim bijegom, doživljajući time onaj odvratni šum kojega izaziva zmija pri svojem bijegu. Neugodni osjećaji

koje pobuduju u čovjeku ovi gmažovi na njegovom putu prava su disonanca onom nepomućenom užitku kojeg može pružiti priroda ovih brda.

I tako u brzom hodu i mislima već sam bio u Vabić docu. I opet jedno pusto planinsko naselje. Duboka vrtačica podno borovitog Budima sa desetak kolibica i malo plodne obradene zemlje. Uz puteljak koji je vodio oko napuštenih torova i stanova neobuzdano je rasla kopriva, pouzdani znak da je i ova vrtačica pusta. Prolazeći pored tih kolibica najednom me prene iz razmišljanja glas klepca i babice. Obradovah se, jer to je bio glas čovjeka kojeg nisam ni slutio još danas sresti. I zaista, tamo dolje u ogradi u hladu jedne bukve ležao je nalakćen na jednu ruku čovjek koji je klepao kosu. — Trebao je proteći

Balinske livade sa pogledom na Budim (1.220 m.)

samo časak vremena pa da se stvorim pored mojeg novog poznanika. Pređa mnom je stajao nasmiješen suhonjav čovjek srednjih godina u plavim hlačama sa puno raznih džepova i sa nekim velikim američkim šeširom širokog oboda na glavi. Rekoh u sebi, bit će ovo nesvakidašnji susret. Pomislih, otkud je ovaj došao ovamo iz Texasa u ovu zabačenu rupu Velebita, — ali znatiželjna misao brzo je našla svoj odgovor, kad je pogled pao na šarenu siromašnu vunenu podgorskiju torbu koja je stajala malo dalje od mojeg znanca.

Nije trebalo dugo pa da mi ispriča jednu ovdje tako običnu ljudsku priču. Vratio se čovjek u rodni kraj po završetku rata kao i mnogi drugi da se naužije još jednom prije smrti borovih gajeva svojeg Budima, koje je tako želio još jednom vidjeti poslije stravičnih ratnih konvojskih noći na vožnji između dva kontinenta. Stari mladić, neženja. Kao da mi i nije htio puno o sebi pričati.

Pust je ovaj naš kraj. Više se ovdje ne da živjeti. Nema ljudi. Čovjek može brzo i podivljati u ovoj samoći — pa uzdahne na čas da potom nastavi. Radim preko godine po šumskim cestama tu u Velebitu, bliže kuće, a onda ovako usput skoknem koji dan pokositi ovo malo trave oko ovih djedovskih porušenih torova. Beskoristan je to posao, ali zar se ovdje ikad radilo sa veli-

kom računicom. Eto — pričao je dalje — veže čovjeka ova zemlja, djetinjstvo i uspomene. Kad čovjek malo ostari vraća mu se natrag u glavu djetinjstvo. Tako sam i ja iza rata požurio kući iz Amerike. I sad sam ovdje kao nasukan brod na plićaku, — ali neka, ovo je moja zemlja! Stari neženje svuda loše prolaze, a ovdje će me još netko prije smrti požaliti. (*Slika br. 3.*)

Nije tog dana više mnogo kosio. Razgovarali smo. Toliko je bilo toga za pričati i čuti. A onda je došao i ručak. Siromašna torba bila je sto i stolnjak tog našeg malog zajedničkog ručka. Komad pšeničnog kruha, malo slanine, komadić maslaca u velikom listu od smokve i boca mljeka. Siromašno, ali tako slatko.

Naši se razgovori nisu prekidali. Kao mornar, pričao je moj novi prijatelj Stipe ili Mrce kako ga ovdje zovu, hranio sam se bolje, ali ovo ovdje kao da je nekud slađe. Zbilja čovjek nije uvijek dosta pametan. Srce pomuti pamet. Umjesto da sam ostao negdje u gradu, ja se povratio u ovu pustoš. Malo je ljudi još u ovom kraju, i ti su samo na brigu najprije učiteljima, pošti, zadru-gama i drugim organima uprave. Ima nas i nema nas. A opet da nas nema, pa ko bi gradio ceste u ovom kamenu, gdje bi našli radnika za pošumljivanje i lugara. No i ovi će posljednji stanovnici brzo nestati. Mlađi bježe od mäće i štampa za lakšim kruhom. Teško je krampom otkidati komad kruha od kamena!

Dugo je pričao taj bistri čovjek. Ugodno ga je bilo slušati. Tako je poznavao život i ljude, da sam ga na koncu shvatio zašto je ostao još vjeran samo prirodi. Još samo tu u ovom pustom kraju mogao je nadoknaditi koji dan djetinjstva u zagrljaju sa svojim brdima, borovima, jastrebima i drugim pticama. Tu je bio svoj na svome.

Te samotne skitnje po Velebitu darovale su mi mnogo zrelih misli. Upoznavao sam život i ljude na kamenu. Upoznavao sam one iz zalaznice koji su živjeli još u tim kolibama, a da mi nisu znali reći što ih tu još drži, a ipak su tu živjeli pripjeni uz tu zemlju kao lišaj uz sivo lice kamena. Nerazdvajiva zemlja i ljudi, a u gradu ili negdje drugdje bilo bi im možda lakše i bolje.

U kasne sate tog dana svaki od nas htio je još nešto uraditi. Duboku tišinu usnule planine prekidalo je s vremena na vrijeme samo zvonko klepanje kose ili tiki šum jastrebovih krila koji je visoko kružio iznad borovih vrhnunaca. Vrtačica je bila ispunjena nekom tajanstvenom tišinom i svježim zrakom koji je čovjeka budio na novi pokret za još tolike skitnje i susrete s ljudima.

U sumraku opet smo bili skupa. Večera, noćenje na svježem sijenu u jednoj kolibici i drugog jutra rastanak. Par vrećica plodova divljih jabuka i stara naprtnjača. Dolazio je čas rastanka. Osjetio sam i tog jutra, da rastanak sa samotnim čovjekom donosi uvijek nešto tužno u ljudsko srce. Pružili smo si ruke, osjetih snažan stisak, dok su nam oči i usne izmijenile osmjeh. Sve što je lijepo na ovom svijetu puno je neke melankolije!

Pritegnuh naprtnjaču na leđima, a Stipe svoju kosu i potom podosmo svaki svojim putem. Lakim korakom postajali smo sve udaljeniji jedan od drugoga, ali među nama stajala je i dalje jedna topla veza koja se je iskrila u osmijehu našeg rastanka.

Nastavio sam svoje uspinjanje uz pristranak borovitog Budima. Zrak je bio pun noćne svježine, i onog starog mirisa smole koji me je već iz daleka vabio u ove krajeve. Mekani prostirač borovih iglica podavao se je mojim stopama, kao da me je želio svojom mekoćom zaustaviti pod krošnjama ovih visokih bo-rova. Znao sam da ne mogu mnogo časiti. Još sam želio obići tolike vrtačice, proplanke i doce.

I tako razmišljajući o mojoj Stipi, noćenju, našim razgovorima, gotovo u jednom dahu stigoh do još jednog pustog planinskog naselja — do Budima. Nekoliko krovića povrh hrpica sivog kamena koje je čovjek složio u obliku malih pačetvorina odavala su napušteno ljudsko naselje. Svud naokolo vladala je, rekao bih, sablasna tišina. Uzalud sam se okretao ne bi li sa kojih vrata ugledao čovjeka, čuo lavež psa ili bilo kakav glas kojeg živog stvora. Ništa osim tišine. I onako u priželjkivanju kakvog glasa, šuma, i ta je tišina odzvanjala u mojim ušima kao tisuću glasova. A uvijek je tako. U planinama i tišine znaju tako odjekivati u ljudskom uhu kao neka čudna pjesma koja može čovjeka daleko zanijeti. Možda su radi tih zvukova nekad i lijepе samotne

Kamene kolibice u sjeni crnih borova

Foto: F. Modrić

skitnje po prirodi. Možda se na takvim skitnjama i upoznajemo sa pravim licem prirode. Dosta je tada vremena da shvatimo život svakog živog stvora kojeg sretnemo. Onog malog cvrčka na drvu, zrikavog skakavca koji nam para uši svojim zrikom veseleći se toplom suncu i bujnom pokrivaču nepogažene i nepokošene trave. Tada čovjek sve zavoli u prirodi, sve mu postane blisko, razumljivo, rekao bih sve postane dio njegovog bitka i života. I da bi ti samotni doživljaji bili cjeloviti dovoljno je da čovjek nađe u sebi svoju staru pogansku dušu i da mu na čas postane istinski lijepo pod ovim žarkim suncem.

A Velebit je takva zemlja u kojoj se mogu naći i sresti toliki poganski bogovi. Oni drijemaju na svakom pustom ognjištu napuštenih koliba, na svakom porušenom zidu nekad obradivanih ograda, pored svakog počivališta — mirila, gdje su se živi odmarali noseći mrtvog brata do posljednjeg odmaračišta. Sve je to Velebit. Nekoć ojkava pjesma čobana, klepka zvana stada ovaca i koza, šum i pjesma borova i snažna bura snježnih vrhunaca. A danas — to je sjetna i zamišljena planina bez svoje poganske djece koju je razasula širom domovine po pučinama mora i sklonula pod okrilje sestrice Učke. U ovim brdima danas caruje još samo medo, sa ostalom životinjskom braćom. Neka ga,

velim, danas, planinu mora uvijek čuvati netko tko je snažan i jak. Nije li to još naš stari Brundo iz mletačkih dana? Poganski slavenski Brundo.

Čitalac će reći, pa ovo su samo meditacije, a što je sa planinom? Odgovaram Vam. Ona je ostala užarena i urezana u stopalima mojih nogu. Ona je utisnuta u moje oči, moja čula i umorna ramena pod nategnutim remenima moje naprtnjače. Ona je u ožiljcima izgrebenih nogu od veranja po kamenju — ona je u suncu i srcu ovih kišnih jesenskih dana. Tu je ona velika planina uz more, naše more, najveću radost tolikih mladosti, muževnih i staračkih dana.

Tog dana okružio sam mnoge vrtačice tražeći divljake jabuke. Plančice, Dolinicu, Dulibe Gornje i Donje, sve tako do Lisca. Mala ljudska naselja ponegdje još živa sa gdjekojim domarom, slična jedna drugome, a različna samo po okviru prirode u koje su se utisnula. Jer ovdje nema sličnih krajobraza. Svaka vrtačica ima svoju fizionomiju. Negdje su kamenjaru pokrili sami krošnjati borovi, a negdje bukva i smreka. No sve je to toliko skladno, divlje, sa onom ljudskom kamenom kolibom, da čovjek zapravo ne zna gdje je idila veća. Čovjek ima osjećaj da se kreće po rubu jedne visoke pećine, koja se strmo ruši prema Velikim Brisnicama i još dalje prema moru. Sva obraštena u tako snažnu vegetaciju crnog kitnjastog bora, sigurno najljepšeg na obalama Jadrana, sa mješavinom smrekove i bukove šume na bijelim kamenim liticama, koje je priroda ovdje tako sretno ispreplela sa zelenim šumskim pokrivačem. Možda tu na domaku Rožanskih Kukova, Smrčeve doline, Velebit i jest onaj pravi divlji Velebit, kojega smo toliko puta željeli upoznati. To je Velebit bespuća, krša, divljači, zelenila, bure, divljine — to je Velebit prave ljepote!

I tako u neprestanom pokretu organizam je tražio još jedan blagi odmor. Ne sjećam se više pravih puteva i kozjih staza kojima sam hodoao toga dana. Znam da sam odnekud iz šume izbio na čistinu malog naselja ispod lijepog Lisca. Visoravan okrenuta djelomično prema jugu i u pravcu Lubenovca, sa petnaestak stanova omeđena lijepom miješanom bukvom i smrekovom šumom. Još jedno, možda jedno od najljepših naselja koje sam tog dana obišao. Valjda najljepše i zato jer se je ogledala morska pučina sa njegovih ravni. Naselje na tolikoj visini, na tako lijepom pašnjaku između vrhnaca koji su pokriveni šumom. I opet jedan kutić Velebita gdje je čovjek znalački utisnuo svoju kolibu u njedra prirode.

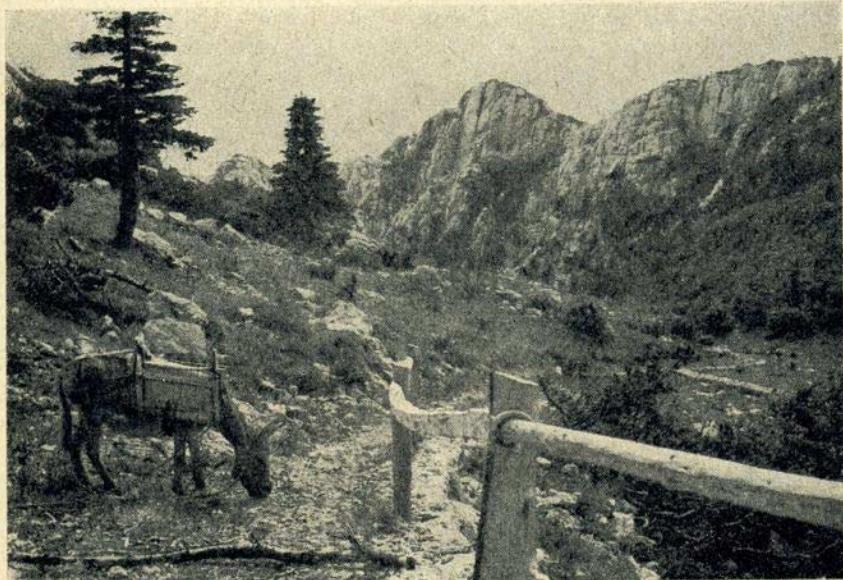
Nastupajuća večer nagovještavala je još jedan smiraj sunca koje se polako utapalo u more otoka ispod Cresa, kako bi to reklo nedoučeno đače. Dok je planina polako tonula u mir sutona i noći, oči su željno upijale posljednje zlatne zrake netom potonulog sunca. Kako lijepa slika! Toliko boja, daljine i tištine, a sve darovano u jednom času počinka, u sutonu sunca i dana. I zato mogu opet reći da sam sa ove planine video najljepše zalaze sunca. Zalaze sunca nad jadranskom pučinom. Sigurno su svuda lijepi zalazi sunca sa planinama iznad mora.

Još jedno noćenje na sijenu pod krovom male kolibe. Tog sam večera bio sasvim sam. Oskudno pokriven i nahranjen brzo sam utonuo u san umorna čovjeka čekajući novu zoru i novo jutro. I brzo je došlo. Rekao bih u jednom hipu. Trebao sam tog jutra nastaviti svoj put, i do večera dosegnuti sela na cesti Senj—Karlobag. Torba je neumoljivo diktirala dužinu boravka u planini. Zalihe hrane bile su pri kraju.

I tako prođe još jedan dan u obilasku ljudskih nastambi. Sjećam se imena tih oaza. Grabarje — nazvano po grabovoj šumi, Ripište, Vujinac, a potom silazak niz pristranke Lisca u Velike Brisnice. Strmi put kroz grmečke graba, jasena i kljena sve tamo do sela Brisnica. Ni lijepo ni ružno, već oporo pritiže-

šnjeno u žuti kamen krša u surovoj borbi za opstanak. Onaj koji je naučio gledati snažna visoka borova stabla, bukve i smreke, može samo sa tugom gledati ove izmučene grmečke koji već vjekovima žele postati dubom, a ljuta priroda ne da. No sve što se zeleni na ovom kamenu nosi u sebi radost. Zelena biljka to je isto što i zemlja, a zemlja isto što i mirijade novih života. I zato ova radost u srcu, radost za život i radi života.

Nije trebalo mnogo više od jednog sata hoda, ili jednog sata kotrljanja niz ove strme strane pa da se nađem u Velikim Brisnicama, koje su se smjestile uz rubove dugačke doline pune ječma i krumpira. Pun nekog mira obilazio sam ove ograde ispod kuća. Znao sam da selo nije pusto i da ima još ognjišta

Uz Premužićevu stazu

Foto: D. Frković

koja se dime. Raspredao sam svoje misli odmarajući i svoja stopala na mekanom pokrovu zemlje i trave. Godilo je malo odmora poslije onog mučnog spuštanja od Vujinca do Jerkovića.

Nije dugo trajao taj moj mir. Najednom se ispunii ova kotlinica glasom zvona koje je nekud čudno odzvanjalo u ove popodnevne sate. Upitah se kome danas zvono zvoni? I nemalo iza toga opazih izlazeći iz sela hrpicu u crno obućenih ljudi sa lijesom na ramenu. Značilo je da sam prispio u selo baš u vrijeme sprovoda. Četiri muškarca nosili su od bijelih dasaka izblanjeni lijes koji je bio privezan običnom uprticom za nosila.

Iako su svi sprovodi slični ovaj je bio drugačiji. Kao da je i ono zvono, koje je tako čudno odzvanjalo u ovim brdima, htjelo reći da su i sprovodi ovdje drugačiji. I zaista bio je ovaj sprovod pomalo neobičan. Produžio sam svoj put iz sela ostavljajući ovu žalobnu povorku sa namjerom da se zaustavim na brdu ispod sela. Znao sam da će nekog sresti na tom putu, da ga upitam za kim je danas jecalo ono zvono. I zaista, kao da sam želio još sresti lugara Juru, mojeg starog prijatelja iz Velebita, najednom se ostvari moja želja. Iznenada sustiže

me taj brzi čovjek na vrhu Pleća. Bio je i on na sprovodu. Čvrsto mi je stisnuo ruku, a onda smo sjeli na topli kamen da se porazgovorimo nakon toliko dugo vremena. Bilo je o čemu izmijeniti misli.

Dugo je pričao moj Jure. Eto, danas smo sahranili starog dida Ivu Perina iz Velikih Brisnica. Nije dugo bolovao. Bila je to već velika starost 85 godina. On i njegova Marija dugo su živjeli sami u svojem domu dok su se djeca rasašala još u mladosti po svijetu. Lijepo su živjeli, a onda najednom razboli se stari. Upala pluća, pa eto i smrti. Bržno ga je čuvala njegova Marija za života, govoreći često kćeri Kati — »što će u dite živjeti i ja iza staroga. Najbolje bi bilo da umrem zajedno s njime«. I bilo je tako. Dok su seljani slagali nosila za starog dida Ivu stigoše mu na sprovod u ova brda i sinovi iz grada. I dobra majka ne odoli bolu srca ugledavši svoju djecu, i ona, u času susreta sa svojom djecom, ostade mrtva. Uzalud su ju prizivali k svijesti. Majčinsko dobro srce prestalo je zauvijek kucati. Jedan život, jedna raka, jedno zvono, a iza njih još jedna zatvorena gostoljubiva kućna vrata. I tako pomalo ostaju pusta ova velebitska ognjišta.

Jure je i opet bio nekud tužan. Razumio sam ga. Pruži mi ruku i ode. I tako me ostavi sama pri zalazu sunca da razmišljam. Još sam dugo sjedio na toploem kamenu. Tamo gore snažno je nadimala svoje grudi kamena planina, a ispod mene ljeskala se je pučina mora u posljednjem žaru sunca. Činilo mi se da je tog dana zamro život; ali ne, to je bilo samo moje priviđenje. Život nikad ne zamire!

Ispravio sam svoja leđa, naravnao naprtnjaču na ramenima oprštajući se od toplog kamena. I još jedan pogled sa Pleća na Velebit — a onda najednom osjetih snažnu iskru života u srcu. Tamo gore šumjeli su moji borovi. Budio ih je neki vjetar iz sna. Najednom me prodoše srsni, čvršće pritegnuh naprtnjaču na leđima i podoh dalje. Još sam jednom ostavljao iza sebe ovu siromasnú i toplu zemlju. Tamo malo niže pored ceste čekao me je kao stari velebitski panj »zločesti« did Jojina.

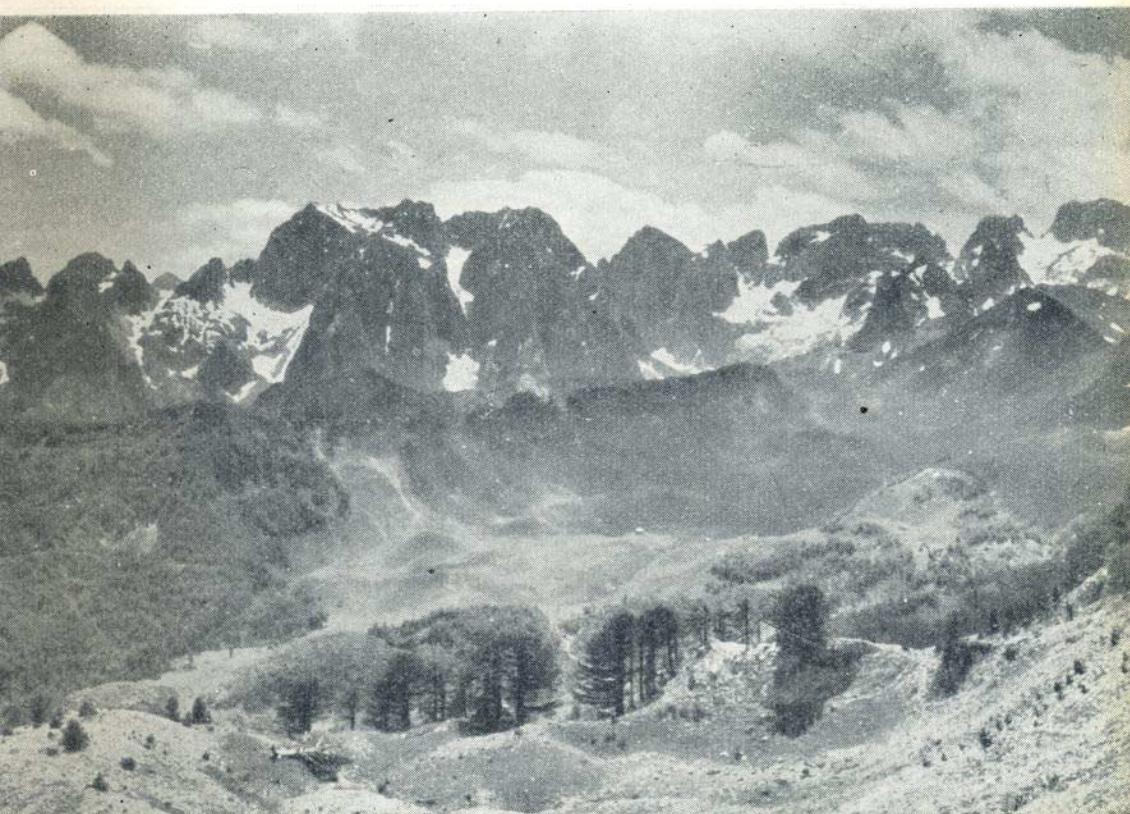

Vezirova Brada sa grebena Valušnice

Pogled na greben Vezirove Brade (2200) sa padina Popadije

Foto: I. Gušić

Foto: Dr. B. Gušić

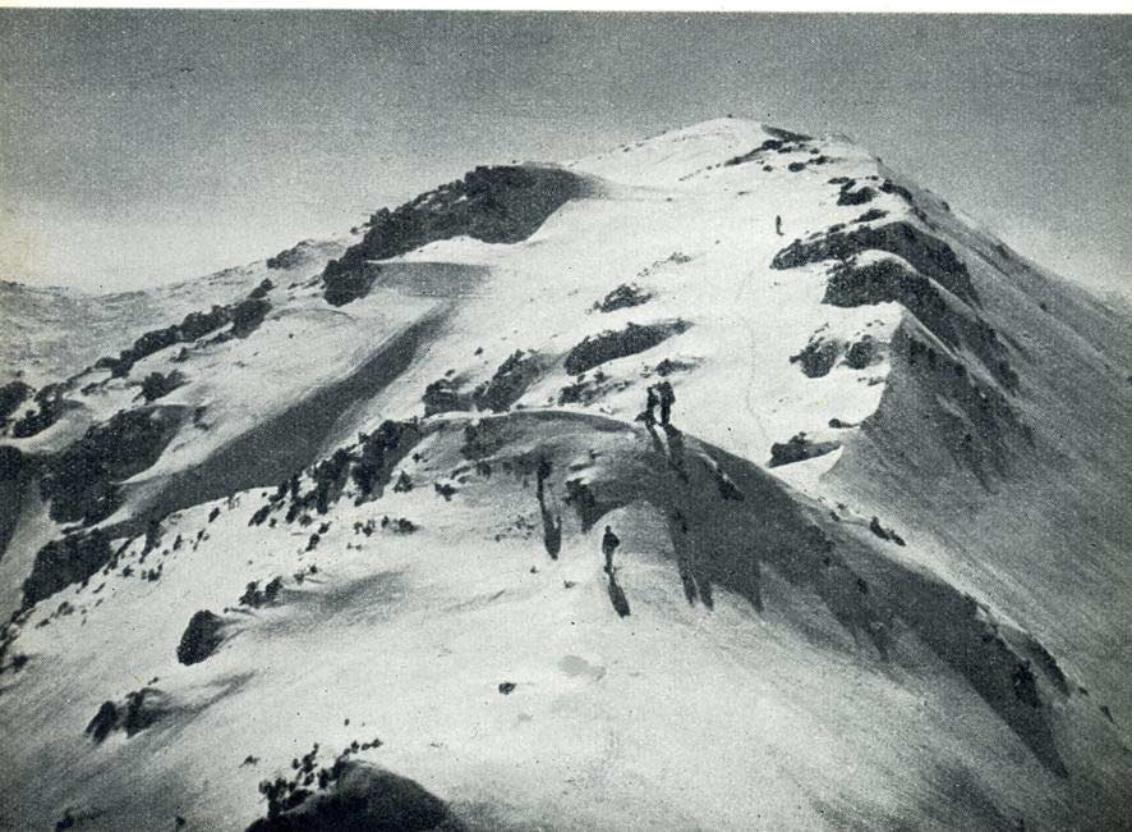

Jutro u Južnom Velebitu
Pogled na Babin vrh (1712) nad Paklenicom

Foto: B. Lukšić

Foto: B. Lukšić

Jedan dan u zapadnim Prokletijama

Došli smo u Gusinje po kiši, koja se u debelim mlazovima slijevala niz zelene bokove džipa, a žuta blatnjava cesta gubila se u magli. Dolazili smo iz Andrijevice, po dolini koje sam se od lani sjećao kao lijepo zelene doline, okružene nepreglednim pašnjacima i šumama, iza kojih su se, tamo na zapadu, visoko propinjali oštro izrezani obrisi Komova. Tada su, sjećam se, onako u protusvjetlu očrtavali svoje strme bridove i budili u meni još i onako svježa sjećanja na dugačke varljive sipine, na silne sive stijene i meke mirisave livade. Zatim je iznad nas iskrnsuo Visitor (2210 m) sa svojim strmim, gusto obraštenim stranama, išaranim bijelim vertikalama bujica. Neko vrijeme sam još žalio što se nismo popeli na njega, ali sam poslije, pun novih dojmova, sasvim zaboravio na to osamljeno brdo.

No, to je bilo lani. A sada je blato šiktalo pod točkovima, raskvašena cesta zanosila je kola na svakom zavoju, a magla je, kao pridržavana nečim nad dolinom, nepomično visjela razapeta među brdima. Prošli smo mimo Plavskog jezera a da ga nismo ni primijetili, samo su načas iskrsnuli iz magle obrisi novog hotela. Samo jezero utonulo je u maglu, a i bez magle, kakvog sam ga inače gledao, ono nije učinilo na mene neki osobiti dojam. Prostrano, plitko, olovno sivo, močvarnih obala obraštenih šašem. Da nema Prokletija oko njega, zamijenio bih ga s bilo kojim riječnim jezerom u Panonskoj nizini.

Uletili smo u Gusinje. Rijetki prolaznici, muslimani, začuđeno su se okretali i sklanjali pred mlazovima blata, koje je prskalo na sve strane. Slikovite žute kuće, s bijelo obrubljenim prozorima i isturenim doksatima, brzo su promicale. Zaustavili smo se pred hotelom.

Bilo je oko četiri sata popodne. Hladno i maglovito, upravo bezizgledno, i — sve u svemu — nimalo privlačno. No, ukusna iobilna večera, i uopće susretljivost i ljubaznost domaćih u hotelu, podigli su nam moral. Rano smo se zavukli spavati, bez određenih planova za sutradan. U sobi — malo iznenadenje: električno osvjetljenje, ali bez prekidača. Ta tko bi i mislio na takve sitnice.

Drugo jutro probudio nas je gromoglasni jazz, koji se izmjenjivao s našim narodnim melodijama. To je bio zvučnik u dvorištu kasarne, koji je već po peti put »tupio« istu melodiju. Bili smo malo osupnuti načinom, na koji se ovdje tako vidljivo (ili bolje reći tako čujno) manifestira uklanjanje zaostalosti, no najbolje je ničem se previše ne čuditi, a onda — bolje i tako nego nikako.

Inače, dok nam se jučer magla uvlačila kroz prozore, danas smo zaista mirni i zadivljeni gledali pred nama dolinu Ropojani, koju je zatvarala siva Gromada Maje Kakiš (oko 2400 m), a iza nje, malo lijevo, uzdizalo se nešto nazubljeno i, onako u daljini, malo nejasno, ali vrlo impozantno. Ako se dobro sjećam (i ako me nisu tada oči prevarile) bila je to Maja Jezerce (2694 m), možda ne baš sam najviši vrh, ali sigurno jedan od njezinih najbližih susjeda. Još više lijevo spuštali su se obronci Bjeliča sve do Gusinja, dok su mu se vrhovi gubili u oblacima. No iznad oblaka, kao da je izrasao iz njih, strčao je masivni izraziti vrh Maje Rosit (2522 m), najviši vrh čitavog Bjeliča. Izgleđao je kao da plamti: obasjan ranim suncem bio je jarko crven, a još ljepši je bio, jer se upravo tako zapaljen izdizao iz sivog maglenog mora. No ta kao

nestvarna slika potrajala je svega nekoliko trenutaka: kasnije ga je sunce obasjalo čitavog, i premda je još uvihek bio lijep i privlačan, izgledao je, da tako kažem, obično — kao i mnogi drugi dvotisućnjaci širom naše zemlje. Takvog sam ga od sada često viđao; ali uvihek se sjećam one slike, kao da je goruća baklja izronila iz mora. Nikakav kolor-film ne bi ga dočarao onakvog. To je bila, rekao bih, impresionistička slika.

Sunce je upravo izlazilo i mi smo se uputili prema našem današnjem cilju: prema najzapadnijim ograncima Prokletije, grebenu Trojana (2195 m) i Popadije (2056 m). U razgovoru s graničarima brzo smo izašli iz Gusinja. Ugodno

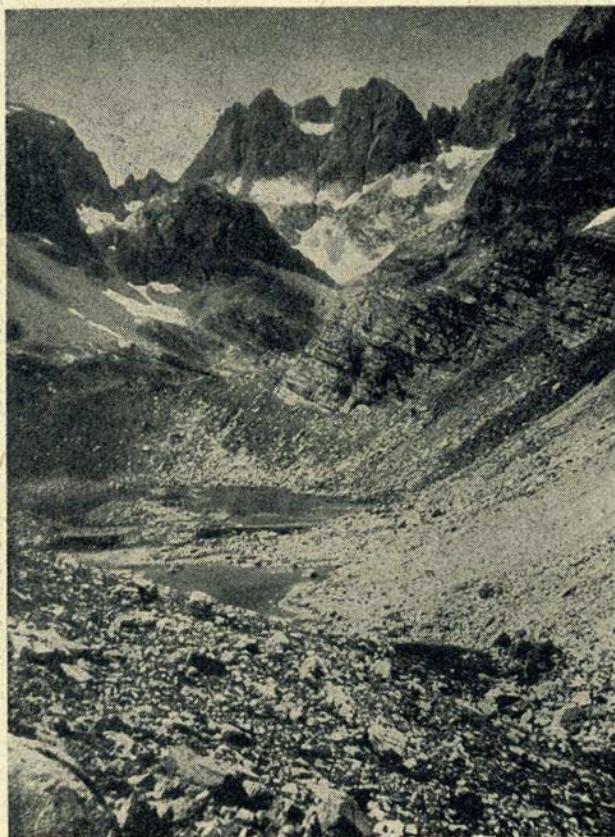
Pogled na Trojanova vrata sa karaule pod Trojanom

Foto: Dr. B. Gušić

je bilo hodati neopterećen, bez naprtnjača koje prisiljavaju čovjeka da ne prestano zuri samo pred sebe. Uskoro je staza ušla u gustu isprepletenu šikaru i krčeći rukama put brzo smo se uspinjali na greben Kodre (1300 m). Tu smo izbili na široke strme livade s kojih se pružao opširan pogled dolje, desno u dolinu Grnčara. Na suprotnoj strani doline uzdizao se zeleni greben Lipovice (oko 2000 m). Niz njegove strme strane zimi se survavaju brojne lavine, o kojima svjedoče srušene kuće u dolini i mnoštvo polomljenih, već osušenih, stabala po koritima i vododerinama. Po dnu široke travnate doline vijugala je rječica, koja se u jednom kraku svog izvorišnog toka pod Širokarom naziva Vučji Potok, u drugom, koji istječe iz Rikavačkog jezera podno Vile (2093 m) Skrobotuša, zatim dok prolazi kroz Albaniju nazivaju je Vrmoša, a tu pred Gusinjem, prije spajanja s Vrujom zove se Grnčar i konačno pod imenom Luča utiče u Plavsko blato. Cijeli njezin tok ne premašuje mnogo duljinu od dvadesetak kilometara. (Mogli bismo ići i dalje i reći da kao Lim nastavlja i dalje svoj tok ističući iz Plavskog jezera — no, to je već poznata stvar). Kad sam već kod geografskih kurioziteta da spomenemo još nešto. Ta polinomna rijeka (ne znam kako da ju nazovem od te gomile imena) predstavlja jednu od dviju

rijeka koje sabiru vode porječja Save izvan naših granica. Uzgred da spomenimo, i druga takva rijeka Lumbraja, nalazi se tu blizu, nešto sjevernije, no ona utiče ravno u Lim. To su jedini dijelovi porječja Save, koji se, makar i jednim malim dijelom, nalaze izvan naše zemlje. To doduše nema većeg ekonomskog značenja, nego eto, tek toliko da se zna. No, dosta o tome.

Dakle, na grebenu Kodre dočekao nas je val svježega vjetra, usprkos tome, da je čitavo nebo bilo naoblačeno, kao da se sprema na kišu, a zrak je bio

*Caf Jezerce sa jezerima — pozadi skupina Popluks
Foto: Dr. B. Gušić*

nekako sparan i težak. Tu smo naišli na nekoliko stanova, a to su bili uopće najbjedniji, ili blaže rečeno najprimitivniji stanovi na kakve smo dosad naišli. Zidovi su im bili ispleteni onako kakо kod nas ljudi grade plotove. Krov se sastojao također od nabacanog grana, gdje je lišće igralo ulogu crepova. No, malo zatim, uvidjeli smo razlog tome. Tu su živjeli isključivo žene i djeca. One su bile i čobani i planinke, one su same izgradile te stanove. I tako svake godine, čitavo ljeto. Muževi ostaju u dolini da zarade koju paru. Kao i uvijek, svi su bili vrlo sručni i vrlo radoznali. Odsjeli smo nekoliko trenutaka da se odmorimo a zatim se nastavio uspon. Ušli smo u šumu. Put je krvudao među bukvama, i gazili smo šušteći po debelom prošlogodišnjem lišću. Uspon je bio

strm, a meni je bilo sasvim neobično kako smo ga brzo svladali, ovako bez tereta. Uskoro je šuma promijenila izgled. Bukvu je zamjenila crnogorica. Crna, oštra stabla bora rasla su iz sivog, kamenitog tla. I tu su bili stanovi, sa mnoštvom žutih, kudravih pasa, koje je tek udarac cepinom ili glas gospodarice mogao umiriti. Nastavili smo uspon hvatajući se usput za hrapavu koru okljaštrenih stabala. Uskoro smo izašli iz pojasa šume i posljednji povijeni borovi ostali su ispod nas. Penjali smo se strmim travnatim obroncima, iša-

Pogled kroz Trojanova vrata na karaulu pod Trojanom

Foto: Dr. B. Gušić

ranim bijelim žilama vapnenca. I tada se pred nama ukazao vrh Trojana. Visok, masivan i po svemu izgleda, lako pristupačan s ove strane. Ali bio je još dosta daleko. Tu se nalazila karaula i tu smo se zaustavili.

Duboko pod nama prostirala se Plavsko-gusinjska kotlina, a s njene suprotne strane strmo se propinjao Visitor, sa svojim čukastim vrhom. Gusinje je odavde izgledalo kao savršeno uređen park. Kad se čovjek nalazi dolje, u samom mjestu, nema se osjećaj da je sve tako puno zelenila. Plavsko jezero bilo je sivo i pusto. Na istoku vidjeli su se blagi zaobljeni masivi istočnih Prokletija, iz kojih su iskakali tek pojedini šiljasti vrhovi: Marjaš (2530 m), Maja Rops (2502 m) i Đerovica (2656 m). Odlučili smo da se ne penjemo na

vrh Trojana. Silaz na drugu stranu ne bi bio moguć, a vraćanje na isto mjesto oduzelo bi nam i previše vremena. Sigurno mora da je lijep pogled sa vrha. Vide se vjerojatno Komovi, Vila, Širokar... Ali, šta se može. — Put nas je dalje vodio uz obronak Trojana. Priječili smo široke i strme sipare, a iznad nas nadvile su se stijene Trojana. Staza se ovdje sasvim priljubljuje uz stijenu i izgleda kao da će se izgubiti. I onda, odjednom, ogromno prirodno okno, u živoj stijeni, provodi nas na drugu stranu. Znali smo to i očekivali smo ga, — pričali su nam graničari o njemu, — no ipak dojam je iznenadan i neobičan. Sa stijena kaplje voda i izbjiga hladnoća. A na drugoj strani ponovo široki pogledi u dolinu i na travnati vrh Popadije. Čitavom dužinom grebena od Trojana do Popadije naziru se tu i tamo ostaci starog graničnog ili pastirskog puta. Strmi, nesigurni travnati pasovi izmjenjivali su se sa isto tako strmim i nesigurnim siparima. Trčeći smo ih prelazili, odsklizavši se neki put po nekoliko metara niže, a zatim bi se uhvatili za kakvo stablo ili grm i odmorili se nekoliko časaka u hladovini. No najviše su nam se zamjerile bezbrojne jaruge i vododerine, usječene duboko u strme livade. Žuta, sipka zemlja uopće nije držala i često bi se neko od nas našao desetak, pa i više metara niže, sav oblijepljen crvenim pijeskom. No nisu to bile zapreke i poteškoće, nego u većini slučajeva jedino povodi za šale na račun onoga dolje.

Sunce je bilo jako i palilo je ispod oblaka. Sipari su završavali duboko dolje pod nama, na zelenim pašnjacima, a iznad nas strmo su se propinjale silne sive stijene Trojana. Ovako nadvite na nas, isječene crnim vertikalnim žljebovima, izgledale su surove i mrke. Čitavim putem pružao nam se pogled u duboke zelene doline, lijevo pod nama i, tamo daleko, na plavičaste masive istočnih Prokletija. Pred nama iza travnatog grebena Valušnice (1795 m) i iza doline Vajuše vidjeli su se šiljci Vezirove Brade (oko 2200 m). To nas je najviše privlačilo. Žurili smo preko neravnih livada sa niskom i rijetkom travom, a vrhovi Vezirove Brade nikako da se pojave u svoj svojoj veličini. Lijevo, duboko ispod nas ostavili smo karaulu, smještenu na maloj zaravni usred prostranih livada.

Nas dvojica mladih odmakli smo dosta daleko naprijed od ostalih. Ubrzo smo se ispeli na oštiri i uski greben Valušnice. Rijetka trava i nabacane gomile bijelog kamena bili su prosijani kržljavim grmovima. Uski, s obje strane kao odrezani greben, više gore se širio u obli kameniti hrbat koji je dopirao sve do vrha Maje Popadije (2056 m), iza koga je sunce upravo zalazilo — za nas, na ovoj strani. No na suprotnoj strani doline Vajuše sunce je svojim kosim zrakama vrlo reljefno obasjavalo čitav golemi masiv Vezirove Brade. Široki i visoki tornjevi, odijeljeni duboko usječenim, uskim žljebovima, sačinjavali su neprekinuti niz surih i do tisuću metara visokih stijena koje su se poput neprelaznog bedema izdigle između doline Vajuše i Ropojani. Uski jezici snježnika stisnuti u kamenima i žljebovima dopirali su do samih vrhova. Široke pločaste stijene sa oštrim bridovima i vrhovima izrazito su odskakivale od blagih oblih grebena masiva Popadije. A ispod nas, dolina Vajuše, duboka i uska, kao usječena nožem. Začudila nas je i strmina kojom se naša Valušnica, nama za ledima tako pitoma i blaga, naglo rušila u dolinu. Dolina je bila u dubokoj sjeni, a dugački bijeli jezici strmih bujica, probijeni kroz inače neprohodnu prašumu, naglašavali su i onako moćan dojam vertikale.

Udesno, na samoj graničnoj liniji ova dva grebena, Popadije i Vezirove Brade, ispreplela se u masivan splet bezbrojnih šiljastih tornjeva i oštrog grebenja, koji su izvirali iz rastgranog stijenja. Oblaci su se vukli nad njima i najviši vrhovi gubili su se u jednoličnoj bjelini. A 600 m pod svom tom gomi-

lom stijena, okružen sa sve četiri strane okomitim ispučanim zidovima, stisnuo se izvor Vajuša. Bio je to tako pravilan kotač, kao da je umjetno izgrađen za neki veliki rezervoar. Svjetlozelena trava rasla je u dnu, a samo kroz usku i kratku klisuru otjecala je Vajuša, pjenušavi gorski potok.

Nisam študio filma, pa ipak nisam mogao dobiti u ograničeni vidni kut objektiva cijelovitu sliku. Doduše, i detalji su bili vrlo zanimljivi i plastični, ali se u aparatu gubio dojam veličine, snage i — osobito — ogromne visinske relativne razlike. No, bio sam zadovoljan i samim tim što sam tu i što to gledam. Vjerujem, da smo svi osjećali isto.

Pogled na Vezirovu Bradu sa podnožja Popadije

Foto: Dr. B. Gušić

Sjene su se već izdužile i započeli smo silazak. Sjurili smo niz strme livate oprštajući se posljednjim pogledima od visokog vrha Popadije. Ušli smo u šumu, koja je odisala vlagom i hladnoćom. Na desnoj strani puta obronak se strmo spuštao, tako da smo na mjestima imali slobodan pogled na masiv preko puta, sa svojim brojnim više ili manje izrazitim vrhovima i šiljcima. Stijene, koje su se prelijevale u zlatno-žutom svjetlu, sa dubokim crnim sjenama, uokvirene zelenim krošnjama kroz koje smo ih gledali, pružale su vanredno lijepu sliku. Osobito se svojom ljepotom isticao vrh Maje Potkajs (2119 m), koji je svojim markantnim oblikom odskakao iz mnoštva stijena. Ličio je na Špic, samo nije bio tako masivan, nego naprotiv nekako nježan i filigranski nazubljen. U brzom silaženju stigli smo do karaule u Grbajskom Zastanu. Tu smo se oprostili od naših današnjih pratilaca, i pokušali smo iskoristiti posljednje sunčeve zrake da i na filmu sačuvamo nešto od onoga čemu smo se čitavim putem toliko divili. Grbajski Zastan je zaista divno mjesto, u dnu doline, pod gustim crnogoričnim prašumama, iz kojih se izdižu gole, sive stijene, vječno obavijene sumaglicom.

Spuštalas se večer, a mi smo praćeni živahnim žuborenjem Dolje, brzo odmicali prema Gusinju.

Ham i Čevo

Odavno su moju znatiželju draškali plavi obrisi istočnog dijela Ivančice — Ham i Čevo, koji se tako lijepo vide s pruge Varaždin—Golubovec. Niti su visoki niti udaljeni, naprsto malo veći zagorski bregovi, ali su ostali izvan markiranih puteva, pa se uvijek podmuklo izmiču i na taj način postaju zagonetni. Gledam s vrha Ivančice u rano jutro, u svojim klancima skrivali bi tamne, gotovo crne sjene, kontrast maglama i sumaglicama, koje su se širile iz rječice Bednje i ostalih potoka, i sakrivale druge brežuljke u mlječnoplovoj kopreni. Međutim, gledani s druge strane, s valovitog Varaždin-brega pred

Pogled na dio Hama i Čevo u daljini

Foto: E. Kušen

zalaz sunca, oni bi u prigušenom purpuru, koji sve više tamni i prelazi u modro-ljubičastu boju, izgledali kao nešto daleko i nedostizivo.

Jedne nedjelje rano ujutro ja sam krenuo iz mjesta Ivanec s još dva planinara. Dva planinara? Da ste ih vidjeli vjerojatno bi im se smijali kao i mnogi drugi, ali ne biste bili u pravu. To su bili 13-godišnji dječak zvan Matek i petnaestgodišnji Marko.

Jesensko jutro bilo je svježe, ali se je naslućivao lijep dan. Strmom cestom uspeli smo se uz potok Bistricu do sela Prigorec. Od Prigorca dalje kretali smo po markiranom putu za Prekrižje. S tog dijela puta pružao se kompletan pogled na cijelu našu prugu. Tako okrenuti prema istoku imali smo s desne strane lanac sastavljen od Male Ivančice, koja nam je bila na dohvrat,

zatim Hama i dolje na kraju brijega Čeva. Koliko je u njihovoj izlomljenošti skriveno kilometara, koje ćemo mi danas proći. Nije važno. Ta dan još gotovo nije ni počeo.

Do Prekrižja (raskršće planinarskih putova), išli smo kao pomahnitali, to je bila poznata staza. Mi smo željeli nešto novo. Od Prekrižja prema Maloj Ivančici mi smo gotovo trčali, jer je i to bilo poznato. A onda odjednom — stoj. Markacija ispod samog vrha Ivančice skreće desno za Budinščinu.

Počeo je nepoznati put. Ja sam izvadio specijalku još iz doba Marije Terezije ispisanih njemačkim i mađarskim pismom. Pogledamo na nju i vidimo jasno da se iza vrha put razdvaja. Treba krenuti onim lijevim. Brzo smo pregazili vrh i krenuli prvim putem lijevo. Šuma je bila visoka i vidika nije bilo nikakvih. Nakon nekog vremena opazim na kompasu smjer sjevera umjesto istoka. Brzo natrag. Gotovo smo trčali na onaj put s kojeg smo krenuli. Ubrzo smo ustanovili da tu imade desetak puteva, a ne dva kao što je u karti. Nije nam preostalo drugo nego da u rukama držimo kompas i bez obzira na puteve i staze kročimo na istok.

Punih 20 minuta trajalo je probijanje na istok. Stigli smo u rjeđu šumu odakle se je vidio vrh Hama. Odredili smo koordinate i na naše veselje ustanovili da smo opet na pravom putu, koji odavde vodi preko jednog grebena do Suhe Željeznice, podnožja Hama. Greben se polako počeo spuštati. Bio nam je simpatičan, pun lijepih vidika i mi smo veselo koračali zadovoljni sami sobom, što smo se tako brzo izvukli iz onog gustišta. Međutim, tada nam se dogodilo ono čemu smo se najmanje nadali, greben se naglo završio vertikalnom stijenom. Ham je još daleko. Moji suputnici su me sumnjivo gledali, a ja da se nekako opravdam za ovo novo lutanje rekoh:

— Zar ovo nije prekrasan vidikovac?

— Bez sumnje! Svakako! — odgovoriše dječaci glasom onog kome nije suviše do vidikovca. Spustili smo se desnom stranom u klanac. Koprive su žarile gole noge. Šutjeli smo i grabili bjesomučno da bude jednom kraj.

Putevi su se savijali kao glište. I tek smo se nakon pola sata izvukli iz tog zamršenog predjela.

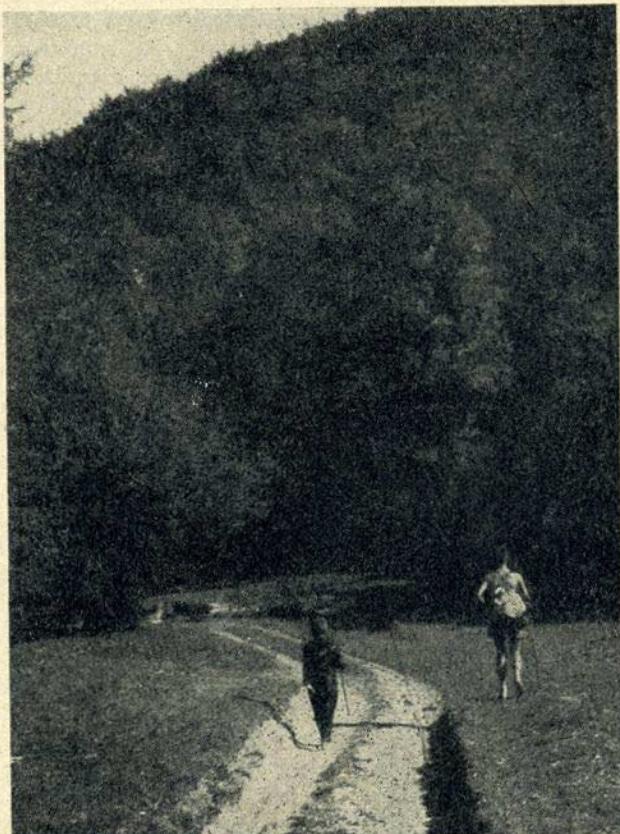
Tu se je pred nama strmo uzdizao Ham (678 m). Izgleda da je baš ovdje najbolje mjesto za početak uspona. Nitko ovdje nije ni pomislio na odmor ili jelo. Počeo je ludi uspon po gotovo okomitoj riži, koja je vodila ravno na visoravan, sličnu krateru. Dahtali smo kao lokomotive u minijaturi. Marko je nosio veliku i nabijenu naprtnjaču, pod kojom se vraški znojio. Ja sam ih tješio kako je vrh blizu, a da nisam ni sam znao kako je daleko. Bilo kako bilo, ali mi smo za pola sata izbili na visoravan. U obliku blagog lijevka rasirila se visoravan prekrivena livadama i ograćena šumom. Samo je na istočnom dijelu bilo izrazito uzvišenje, koje je podsjećalo na toranj, a koje je ujedno bilo i najviši dio Hama. Odmah ispod nas pokazale su se dvije kućice. Brzo smo se spuštali prema njima, ali pomisao da ovdje svakako ima pasa zaustavila nas je u trenu. Ali bilo je kasno. Ogroman pas lajući približavao nam se velikim skokovima. Mateka i Marka uhvatila je panika i oni su htjeli da bježe. U trenu sam ih pohvatao za šije i tako zadržao da ostanu na mjestu. Sva trojica smo stavili štapove u pokret. Pas se je zaustavio pred vitljanjem štapova i počeo bijesno lajati. Iz dvorišta se oglasilo još nekoliko pasa. Sto sada?

Iza ograde je provirio mladić i zovnuo pse.

— Ostali psi su privezani, a ovaj samo laje! — opravdavao se mladić.

I nama je lagnulo.

Sva trojica smo otišli na dno »kratera« da snimimo pejsaž. Ja sam upravo navijao film kad nešto tresnu kao grom iz vedra neba. Ja pretrnem. Tada se Marko počne smijati. To je on okinuo na svom foto-aparatu, nekoj »magičnoj kutiji«, kako on tvrdi, najboljem aparatu iz 1920 godine. Sad sam tek shvatio zašto se Marko znojio noseći naprtnjaču. Rastegli smo »krakove«, bjesomučno

Na polovici puta

Foto: E. Kušen

jeli hranu i razgovarali s domaćinom. Pričao je da ima u blizini neka spilja, i da ovdje ima divljih svinja i jelena, od čijeg urlanja stranog čovjeka hvata jeza.

Razmišljao sam o tome kako su to zimi divni skijaški tereni. Bilo bi lijepo ovdje provesti i veče, i noć, i jutro, navratiti u proljeće i zimu.

Vrijeme je odmicalo i mi se nismo mogli dugo zadržati na tom visokom, a opet tako pitomom predjelu. Čekalo nas je tog dana još mnogo.

S južne strane obišli smo vrh Hama u namjeri da izbijemo u Belski Dol, prijevoj između Hama i Čeva. Put je i dalje uglavnom vodio na istok. Opet smo naišli na dvije usamljene kućice, nedaleko kojih je paslo jato purana i veselo purpurkalo. Žega tek započele jeseni sve je to ovila u neku slatku i mirisavu mörnu. Put zasječen kotačima kola u tratinu bio je obilježen žutom prugom prašine. Bez košulja, hodali smo jedan za drugim, zadovoljni onim što smo prošli. Matek i Marko nisu dozvoljavali da posumnjam u njihove snage, pa su stalno jurili ispred mene.

Put je skrenuo na sjever. Nismo se uzrujavali, znali smo da idemo paralelno s Belskim Dolom, i da ćemo izbiti u dolinu Bednje. Monotonost bujne bukove šume, odjednom je prekinula nenadana pojавa visoke bijelo-sive stijene. Čas smo zastali ošamućeni tom naglom pojavom kontrasta boja i oblika. Kratko vrijeme smo prolazili kroz izmijenjeni pejsaž, a onda opet šume, potocić i mnogo trave na čistinama, koju nitko nije kosio.

I kao što se je pola sata ranije iznenada pojavila stijena tako su se sada raširile oranice i livade, a još dalje selo.

Uz rub šume krenuli smo na istok. Prošli smo nekoliko sela i zaustavili smo se pod Čevom. Vremena je bilo malo i koliko je Čevo svojom egzotičnošću privlačio, toliko je s druge strane zabrinjavao zbog snage moja dva druga. Čevo je stajao i dalje na mjestu izazivajući nas svojom impozantnošću. I mi mu nismo mogli odoljeti. Odmorili smo se dvadesetak minuta. Pojeli smo posljednje rajčice i preostalu jabuku. Vode nismo htjeli piti.

Počeo je posljednji uspon. Ispočetka obična šuma, i prilično strmina. Na polovici brda situacija se je izmijenila. Tu puta i staze u bukvalnom smislu riječi nije bilo, a naš put vodio je po rubu stijene. Od raslinstva tu se jedino zadržavala šikara gloga i skliska svilasta trava. Po našim rukama, nogama i leđima glog je ostavljao tragove. Gotovo smo se pokolebali, ali neutaživa želja da stignemo na vrh i da sviladamo posljednju točku planinarskog izleta, dala nam je snage da ustrajemo. Rukama i nogama, metar po metar mi smo se dizali sve više i više. Zaboravili smo na glog i travu i slijepo smo išli naprijed. Onda vrh. I on je pun gloga, ali ima mali plato od 4×2 m i to je dovoljno, da tri čovjeka sjednu ili legnu, da gledaju na sve četiri strane svijeta, da se sunčaju i uživaju u svježem zraku i tišini ako nema vjetra. Međutim, netko je to mjesto već prije nas zaposjeo a mi smo nastavili put grebenom prema jugu i ustanovili da je najviša kota 150 metara dalje od onog platoa. Vidik je odavde možda ljepši, ali mjesto nije tako udobno. Gledajući naokolo imali smo dojam da gledamo iz aviona. Strane brda bile su odsječene i nismo mogli osjetiti onaj prijelaz što ga obično zagorska brda čine od vrha do pitomog podnožja. Slika doline Bednje sličila je zemljopisnoj karti. Vrbe uz Bednju slikovito su označavale tok te krivudaste rječice. Na sjeveru se vidjelo Medimurje kako se gubi u ravnici Panonije, jugoistočno Kalnik, a gore na zapadu kao bijela točka, sjala se na suncu crkvica Sv. Duh, ispod koje je u jutro počeo naš put.

Ovdje smo prvi put priznali da smo sumnjali u potpuno ostvarenje planiranog izleta. I to saznanje da smo uspjeli usprkos vlastitoj sumnji ispunjalo nas je radošću. Od vrha po južnoj strani Čeva, preko sela Podevčeva do stanice Krušljevec put je bio markiran. Spuštali smo se ležerno, pomalo samouvereno i umorno. Moja dva suputnika nestrpljivo su očekivali vlak, željni da vide nekog poznatog i da mu pričaju o svom putu. Istini za volju ni ja nisam mislio na drugo.

Poljička planina

Kad se ljeti ranim jutrom iz pretrpanog autobusa iskrca putnik u malom mjestanцу Krilu, 14 kilometara južno od Splita, ugodno ga osvježi hladovina, Sjene šumovitih klisura i gotovo okomito odsječenih padina izbrazdanih erozijom, još dugo padaju preko bijele zavojite ceste čak nekoliko metara niže na modru površinu mora. Kratak niz kuća stisnuo se uz cestu između strmine i obale, a neke kuće su i na dohvatu valova, koji ih za jačeg maestrala zapljuškuju.

U luci flotila motornih jedrenjaka pokazuje da su stanovnici i pomorci, a mali pomno obrađeni vrtići, pet do šest metara visoke »brajde« vinove loze sa mnoštvom velikih grozdova uz gotovo svaku kuću, svjedoči o maru i brizi kojom se obrađuje zemlja i njeguju nasadi.

Predpodnevna žega i pripeka sili nas na osvježenje u moru koje svojim valičima uz obalu neodljivo primamljuje. Pri kraju mjestanca iza malog rta sa oštrim zavojem ceste uz borove, pružila se podugačka šljunkovita plaža.

Ponegdje su borove grane čak i do vode, i dok je bez daška vjetra svaka i najmanja grančica na krošnji nepomična, one donje grane ne miruju. Giblju se i njišu na namreškanoj površini mora. Tek sa plaže, a kasnije na povratku sa rta, primijetili smo dugačak greben okomitih stijena vapnenca iza mjesta Krila. Jutros taj greben nije bio vidljiv zbog onih strmina. No, ovdje su obronci blagog nagiba, sve sami maslinici i vinogradi, a zbog toga je vidik širok i prostran. Divna je to slika. Iza bujnog zelenila visoko nad morem, gola i kao nazubljeni zid izdignuta je planina.

Pitamo vrlo prijazne mještane za ime tog grebena. Svatko ga drugačije naziva, neki: Mosorska kosa, drugi: Jesenica, pa Poljička planina, a na velikom zidnom reljefu cijele obale čitamo čak vrlo čudno ime Pkroun (540 m). U mjestu i okolicu taj naziv nitko ne pozna. No zato slušamo niz imena po kojima narod dobro poznaje pojedine dijelove planine. Eto ih 12 u redoslijedu smjera pružaju planine od zapada k jugoistoku: Sv. Juraj, Perun, Točilo, Piščenica, Pripal, Veliki Ostrog, Jasenak, Mali Ostrog, Stubica, Sumaksim (Sv. Maksim), Vela Gora i Stomorica. Upravo je neobično da dijelovi tog cjelebitog planinskog niza 14 km dugačkog imaju toliki broj različitih imena, a jedinstveno ime narod gotovo ne poznaje i ne upotrebljava.

Visoko nad morem, na terasastom zemljištu pod samim stijenama i vrlećima planine, crvene se krovovi kuća mnogih sela. Svako naselje ima zasebnu najbližu stazu za pristup i uspon kroz tu kamenitu pustoš, a dijelovi između tih prelaza nose imena prije navedena. Zbog nepristupačnosti i neprohodnosti pojedino naselje vezano je samo na tu svoju najbližu prelaznu stazu i na dio grebena uz nju, a taj manji pojас cijele planine u blizini samog sela narod i posebno imenuje. Tako se možda mogu tumačiti brojni nazivi dijelova te planine.

Još za rane hladovine koračali smo širokim zavojitim putem kroz guste zelene maslinike ostavljajući sve niže i niže obalu i more. Oštri šljunak smeta pa hodamo utrtinom uz put. To je magareća staza. I teret i ljude prenose brojni magarci. Izdržljiva je to životinja. Eto, pred nama teško natovaren magarac nosi i postariju ženu koja ga nemilosrdno tjera i požuruje: čuš aaa — čuš, pa magare sve brže odmiče. Mi ne žurimo. Motrimo okolicu, more i oveće hrastove

uz koje prolazimo. Sada se tek opaža da se između vrleti planine i strmina prema moru pružila blago nagnuta plodna ravan. Tu su njive, vrtovi, vinogradi i sela. Ulazimo u Jesenice, oveće naselje. Zadnje su mu kuće pod okomitim stijenama. U starijem dijelu kuće su stisnute, s kratkim uskim uličicama, a malo dalje širok horizontalni put vodi nas duž sela. Ovdje opet vrtovi, smokve, vinova loza, a između nasada: kuće sa cvijetnjacima, voćkama i mirisavim ružmarinom.

Vidimo laporasto tlo. Zemlja suha, tvrda, pa muškarci trnokopom (krampon) prilično duboko kopaju vadeći krumpire. To su veoma razgovorljivi ljudi. Sa svih strana čujemo: dobro vam jutro. Iz izvora (što je ovdje rijetkost) žene donose vodu, a i tu magarci pomažu. Nekoliko staraca već hladuju sjedeći na niskom zidu i rado nas upućuju kad smo pitali za put na planinu. Blizu smo stijenu, idealnom vježbalištu za alpiniste. U stijeni sa čuđenjem motrimo ženu. Spušta se silnom strminom tjerajući prema selu nekoliko ovaca, a hoda bez pridržavanja, uspravno, kao da je na najravnijem putu. Ženska nošnja je ovdje crna, pa se u ovom suncem obasjanom vapnencu unatoč visini i daljini lik te žene tako dobro razaznaje i ocrtava.

I selo je stepenasto položeno, pa smo se uskom uličicom uspeli do zadnjih kuća koje su jednom svojom stranom naslonjene na živu stijenu. Nakon nekoliko koraka eto nas u kamenjari. Na poširokom putu gromade i hrpe kamenja hrapavih površina, veće kamene plohe oštih bridova s mnoštvom škrapa, po neka zakržljala kupina i gdjekoji busen neke biljke baršunastih listova i lijepih cvjetića. Uzbrdica je veća, no ipak mi dobro hodamo, jer je i u tom kamenu utrt uzak nogostup. Pod nama su već krovovi sela Jesenica, a za čas mimoilazimo zadnji krak borovog šumarka, koji se poput jezika prkosno pružio u krš. Visoko u samim vrletima vidimo još jedan ovakav zeleni izbojak borova, samo mnogo rjeđi i kržljaviji. Ipak pošumljivanjem i kasnijom brigom za sadnice mogao bi se i ovaj sivo-bijeli vapnenac ozeleniti. No gledajući s morske obale ova se dva pojasa u svojim suprotnostima zelenila i pustoši kamena upotpunjaju stvarajući poput mozaika jedinstvenu sliku punu privlačnosti i ljepote. Neobična je tišina u kamenjari. Dolje niže uz borove i masline slušali smo bar cvrčanje cvrčaka koji cijeli dan ustrajno ponavljaju svoju jednoličnu pjesmu tako milu starim Grcima. Ne čuje se ptičji pjev, a ni ptica nigdje ne vidimo. Nema crvendača ni carica ni drozdova, a ni ostalih ptica, koje tu na jugu prezimljuju. Uništila ih je za ove krajeve neobično oštra i studena ovo-godišnja zima kada su valovi zapljkusivali do metar debele naslage snijega uz samu morskou obalu. Od gladi i hladnoće stradale su te nježne i korisne ptičice i zato je ova čitava krajina tako pusta i tiha. Ovdje se sad najljepše vidi što znači nestanak ptičjeg svijeta i koliko ti pernati stanovnici upotpunjavaju sklad u prirodi.

Još sa rta i plaže pokraj Krila nekoliko puta smo motrili crvenkasto-žute obrise, gore visoko pod stijenjem, a na samom rubu grebena i plitki prijevoj, zaključujući da tuda svakako vodi zbog manje strmine i put na planinu. Zaista i tim dijelom sada prolazimo uspinjući se sve više. Sa ove visine gledamo dolazak i pristajanje parobroda u luci. Siccúšna je to ladica, a ljudi pomične točkice. More se uz brod zapjenilo kolutom pjene. To se pokrenuo brodski vijak, a zelenkasto-modra i prozirna površina mora u luci nije se ni časom uzburkala. Tek je bijeli mjeđur pjene nestao još brže nego što je nastao a »ladica« — brod je isplovio put Splita, kojeg smo lijepo već i mi razabirali. Slijedeći zavoj, našeg sada već puteljka, otrgnuo nas je od tih lijepih vidika. Okrenuli smo moru leđa, a vapnenac je bliještao zasljepljujućom bjelinom

pred očima. Na površini kamenih blokova zadivile su nas oveće plohe kristala kalcita i unatoč vrućini svaki je od nas prebirao ljepše primjerke pitajući se koje i kakve sile su djelovale pri kristalizaciji tih pojedinih većih gromada vapnenca. Kad su izabrani najljepši kristali ustanovilo se da niti magare ne bi ovu hrpu kamenja prenijelo, pa smo gomilu kristala opet lijepo ostavili na svojem staništu. Tako se želja za sabiranjem ubrzo ugasila.

Svaki od nas je očekivao da čemo se na greben prebacivati kao preko zida, a sada gotovo neprimjetno stigosmo na površ, pravu kamenu pustinju kojom bi mogli sate i sate pješačiti a da ne bi osim kamena ništa drugo ugledali. Morali smo opet sići koji metar niže da sa te obline sedlašca Velikog Ostroga ugledamo čitav predeni uspon i more.

Iza susjednog otoka Brača vidio se otok Hvar, zapadnije Šolta i Čiovo, zatim Split i nad njim toliko opjevani Marjan. No svi su otoci zbog žege zavijeni u sumaglicu i zato bijahu nešto slabije vidljivi. Jugoistočnije od nas visina se ove kamenite planine povećavala daleko do najviše gole, puste i nepravilne gromade triangulacionom piramidom. Tamo dalje je i pravi rub grebena okomitih litica i provalija, sav izrezan i udubljen u niz odvojenih i rastraganih stijena. U tim gromadama vapnenca nastale su mnoge špilje i pećine. Nekim špiljama ulazi su obzidani i tako su stvorena skloništa, gdje se je narod u prošlosti sklanjao od napadača. Neobično se doimlju ti još danas sačuvani zidovi u onom golemom stijenu. Nekad' sklonište ljudi, a danas leglo zmija, napušteno i zaboravljeno.

Preko kamenjare nastavljamo dobrom stazom iznenađeni golemošću a i pustoši viših dijelova planine Mosor, koju vidimo cijelom dužinom. Nasuprot smo planinarske kuće na Mosoru, smještene poprilići u sredini planine. Čini nam se da su i podnožje i obli goli vrhovi prilično i jednako udaljeni od kuće.

Kao nožem odrezana kamenjara naglo prestaje na našem putu. Još nekoliko koraka i sa kamenite staze prelazimo na lijepu travnjake. Pred nekoliko minuta nismo niti pomicali da bi se tako brzo riješili tog sivog vapnenca i odmorili se na zelenoj tratinici proplanka. Nije to ona mekana bujna trava, već busenje tvrdih vlati, sićušni cvjetići i ostalo bilje, otporno i naviknuto dugotrajnoj suši. Ipak i ova brza promjena je iznenađenje.

Vidik je ovdje širi. Na istoku obrisi Biokova, a između njega i Mosora još nekoliko blijedih planinskih nizova. Zbog sunca slabije ih razabiremo, ali sve je to za nas novo, još neviđeno, pa se i krmjim, ali ipak dojmljivim vidikom zadovoljavamo. Uočujemo da ovu planinu odjeljuje od Mosora duboka plodna dolina Poljica. Na sjeverozapadu prema Splitu u nizinì do samog mora sve buja i zeleni se. Tu su uz selo Stobreč voćnjaci i povrtnjaci iz kojih zimska salata i drugo povrće putuje čak u Zagreb. Svu tu bujnu zelen zalijeva voda iz rječice Žrnovnice, a njen tok u blizini ušća međa je ovom stjenovitom grebenu, dok ga jugoistočnije kod Omiša omeđuje Cetina. Čitav ovaj kraj od Žrnovnice do Cetine, i taj planinski niz, i dolina iza njega sve je to područje još u prošlosti vrlo poznate Poljičke kneževine. Ovaj planinski greben pružio se duž Poljica kao hrbat, a visina, oblik i međe kraja opravdavaju mu naziv Poljička planina, jer ga tako uz druga imena i narod imenuje.

Poljica, seljačka kneževina sa posebnim zakonima, razdijeljena u 12 glavnih općina. Kroz 7 stoljeća imala je svoju samostalnost na čelu sa biranim knezovima. Nastala je, po usmenoj predaji 1015. godine. Tada su iz Bosne stigla tri sina nekog kneza, a tu im se u pitomom i plodnom kraju svidjelo i oni ostanu razdijelivši između sebe zemlju.

Godine 1649, kneževa kćerka Mila Gojsalića žrtvovavši sebe spasi svoja Poljica od Turaka, kad je već sav narod sa vojvodama i knezom bio na planini u zbijegu. Kompozitor Gotovac je taj motiv obradio u istoimenoj i poznatoj operi.

Sjedeći na proplanku gledamo zeleni pojас smokava, višanja, vinograda, njiva u dolini srednjih Poljica, pod pustim i golim Mosorom. No niti tu nije raspored bilja i zelenila jednak. Pod ovim pašnjacima i bregovima oko sela Srinjina izvori su brojni, što se može tumačiti nepropusnošću naslaga eocenskih lapora. Osim toga ovo je od sjevernijih vjetrova sa Mosora zaklonjeni dio i zato raslinstvom najbujniji. Sa visinom bujnost opada. Okolina sela položenih najviše, na udaru sjevernjaka, a bez većih vrela vode već je pustija i krševitija. Žute plohe žitnih njiva sa gdjekojom zelenom krošnjom svjedoče o drugaćijem načinu gospodarenja. Iznad tog pojasa jednolično sivilo vapnenca već posve prevladava. Žedamo, jer sunce prilično žari, a planinski povjetarac ugodno rashlađuje. Bez njega na ovoj planini teško bi bilo izdržati. Hladovine nema nigdje, a na blejanje ovaca sa pašnjaka netko predloži, da pođeno u selo po mlijeko. No predaleko je spustiti se u dolinu. Zato se vraćamo, a skлизak vapnenac ne dopušta brzo slaženje istim putem kroz kamenjaru. Naš najmlađi sedmogodišnji planinar sustaje zbog tjesnih cipela i za to još više usporujemo.

Kroz odron dolje prema moru vidimo komad ceste. U sitnim prolaznicima upravo prepoznajemo naše koji će nas prema dogovoru dočekati na klupi uz obalu. Oni nisu niti slutili, da smo ih sa visine ovog grebena prepoznali i tek po crvenom autobusu koji je istovremeno prošao bilo je to kasnije utvrđeno, na naše zadovoljstvo i ponos zbog »oka sokolovog« i na njihovo veliko čuđenje.

Kavom i drugim pićima osvježujemo se u Krilu. Umor nestaje kupanjem i odmorom na plaži gdje razgovarajući sređujemo utiske sa ovog današnjeg uspona.

U Splitu sa Marjana dan kasnije gledamo cijeli greben tražeći naše staze kojima možda ne prolaze planinari, ali koje vode do raznolikih predjela sa izvanrednim i bogatim vidicima zaista vrijednih malenog napora pri dvosatnom hodu uzbrdicom.

Po istočnim Prokletijama

(Bilješke sa puta po Lumbardskim planinama i Koprivniku)

Sredinom ljeta, a to je najbolje vrijeme za planinare, Prokletije su ponovo privukle moju pažnju, te sam se zajedno sa mojim kolegom prof. M. Petranovićem uputio u ovaj zanimljivi planinski splet, da bi ga što bolje upoznao. Kao polazište izabrali smo Peć i odavde se zajedno sa našim prijateljem M. Lozovićem uputili kroz Rugovsku klisuru, dok nismo došli iza leđa visokom, kamenitom Koprivniku, čije su se vertikalne stijene dizale preko 1000 metara nad nama. Tu, gdje maleni potočić Jezero utječe u Pećku Bistrigu nalazi se staza za greben Maja Mave, čiji je vrh vidljiv iz same Rugove. Pogledi se naglo šire na svakom koraku kod uspona, dok konačno ne poprime izgled jedne veličanstvene planinske panorame. Duboko pod nama ostaje u dubokoj hladovini klišura Rugove sa bučnom Bistricom i uzanom cestom kojom se preko Čakora veže Kosovo i Crna Gora. Suri krš Koprivnika daje ovoj njegovojo strani suštu oprečnost od istočne, gdje je sav u zelenilu. Prema sjeveru su također divne slike, no treba se još malo strpiti, jer poslije će biti još ljepše.

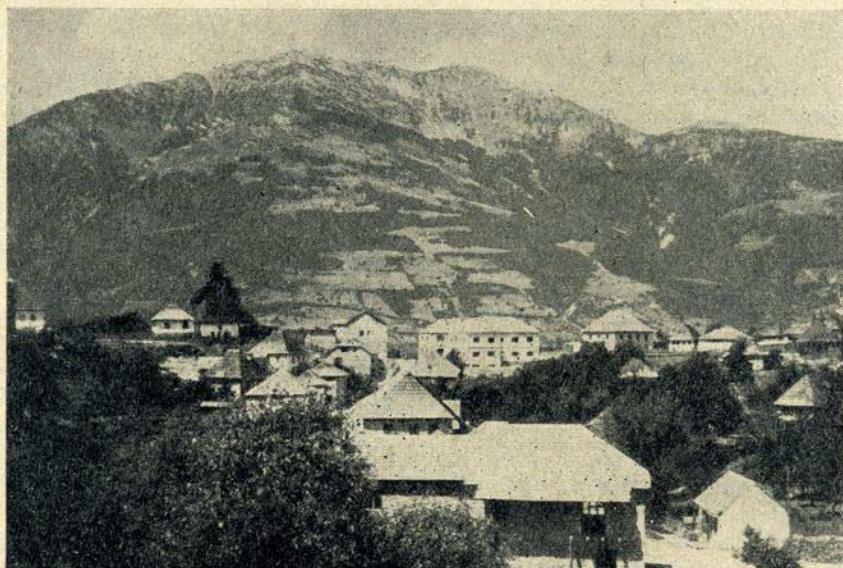
Naš cilj za danas jest nova planinarska kuća na Slanim poljanama, koju su nedavno podigli vlastitim snagama agilni pećki planinari na obroncima Lumbardske planine. Iako bez opskrbnika i posve prazna, bez posjetilaca, mi smo je začas našim prisustvom učinili pravim planinarskim skloništem, davši se na sve poslove koji se u takvim prilikama nameću putnicima. Oprali suđe, pa dok smo spremili drva, vatru, te raspakovali našu »malu prtljagu«, i sve složili na svoje mjesto, prošlo je vrijeme do večere, a onda još dvije tri pjesme na mjesecini. U srebrnoj mreni večeri kupali su se visoki kameni tornjevi i prostrani zeleni sagovi. Hladni dah vjetra bio je ugodan, kao i ledeno vrelo nedaleko doma. Sve to zajedno ispunjalo nas je srećom, što smo se vratili u prirodu i u njoj potražili okrepnu i odmor, daleko i visoko nad krovovima ostanog svijeta.

Iduće jutro bilo je lijepo, sunčano, a duboka sjena i ugodna hladovina stalno nas je gonila da zastajemo i razgledamo oko sebe daleke i lijepe planine. Veličajan je bio pogled od kuće na sjeverni lanac Prokletija, koji se tamo od zapada visoko započeo oštrim hrptom Hajle (2400 m), te se od nje razlio u bogati lanac Štedima (2272 m), Ahmice, Maje Rusolije i Žljeba, a ispred ovih dizao se kameniti greben Maje Bjelakuš (2015 m), Paklena i Liplja sve dolje do same Peći na izlasku iz Rugovskog tjesna. Tu se vidjela gotovo svaka kućica i prozor, iako je udaljenost oko 10 km. Desno dolje na istoku dizao se kameni masiv Koprivnika, sa oštrim vrhom Krša Čvrlje (2460 m), tvoreći jednu kružnu panoramu sve preko juga do na zapad, gdje nam je za leđima ostala visoka Lumbardska planina u kojoj se uzdiže vrh Guri Kuć (Žuti Kamen), po visini treći vrh u Prokletijama. Moj prijatelj i ja poranismo, kako bi stigli natrag. Željeli smo doći do vrha Guri Kuć, a i obići samu Lumbardnu. Kako za ovaj put nema staza, pa ni oznake pošli smo lagano onim smjerom uz strminu, gdje smo odredili naš cilj.

Iza kuće, koja je na visini od 1500 m, diže se oštro vrh visok 1840 m, pa prešavši ga spustili smo se u lijepu zelenu dolinu, okruženu sa sve četiri strane visokim kamenitim grebenima. Po bogatoj zelenoj travi, ovo je sigurno

ležište ljetnog snijega, pa kada okopni poraste bogata trava. Odavle se veremo na zapad na čijem grebenu naletismo na prve Lumbardske stanove, i tu nas je jedan stari Šiptar počastio snijegom i mlijekom sumnjive čištoće. Progutavši taj napitak, brzo smo pošli dalje, da ne bi naletio još kakav egzotičniji specijalitet. Kako ovi ljudi ne znaju hrvatski jezik, to se nismo niti pokušali sporazumjeti, ali ipak na riječ »Guri Kuć« starac nam je žučljivo velikom batinom mahao prema vrhovima i dolovima odredivši nam bar približno kuda treba da podemo.

Put nas je dalje izveo nekom vododerinom uz jedno vrelo i preko jednog prostranog platoa, doveo do oštih litica sa kojih nam se otvorio daleki pogled

Plav sa Visitor planinom

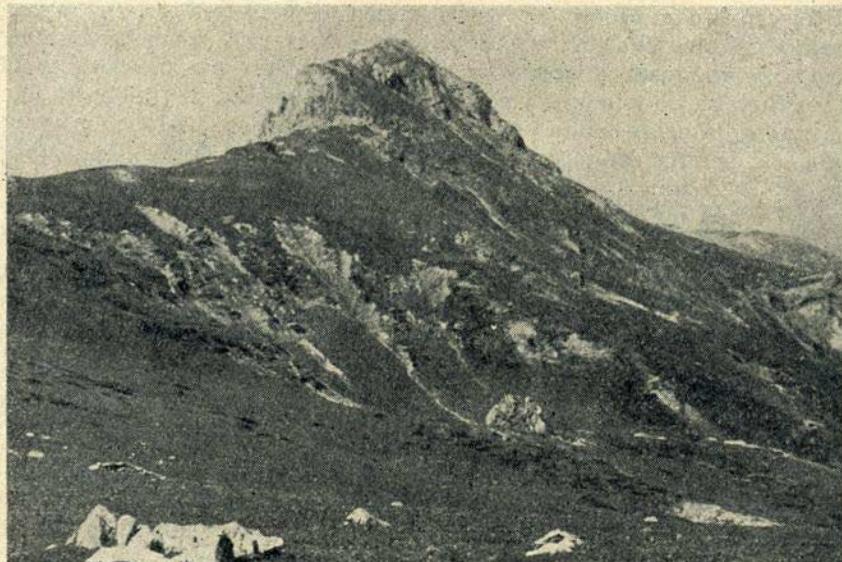
Foto: M. Marković

na zapad. Duboko dolje bila je travnata zaravan vanredne veličine, na čijoj sjevernoj strani su katuni s brojnim stadima, a pozadi toga polja dizale su se visoke planine, među kojima se naročito isticao gromadni masiv Guri Kuća (2522 m), pun velikih snježišta. Udaljenost do tamо bila je velika. Obojica, i moј prijatelj i ja, bili smo oduševljeni i iznenadjeni, pitajući se, zar je moguće još danas doći gore i vratiti se u našu kuću. Možda — pokušat ćemo.

Silaz u dolinu bio je brz, a marš kroz par kilometara dugo polje prošao je u trenu. Nigdje nismo stali, ne zato jer smo htjeli žuriti, već zato da nas ne bi obdarili, kojim domaćim specijalitetom. Ipak smo budnim okom pazili, da nam ne izmakne očima sve ono što smo smatrali za dobro, da vidimo i znamo. Ovaj prostrani planinski plato visok je oko 2000 m i stalno je ljetno stanište i ispašište stočara iz Rugove, Nedžinata i Bjeluhe. Tu brojne familije na toj visini idu za stokom, verući se sve do samih vrhova Prokletija u potrazi za travom i snijegom, koji im služi za konzerviranje mesa, kože i sira, a bacaju ga i u mlijeko, kako bi moglo dugo stajati. Snijeg ovdje služi i blagu za napajanje i zato smo često vidjeli kako ga tovare i donose u stanove za piće.

Na jugu ove terase diže se visoki kameniti stožac, koji sam izmjerio 2205 m, a pod njegovom južnom stranom nalazi se maleno Lumbardsko jezero sa izvorom na zapadnoj strani jezera, koji su čobani kamenom zgradili, da ga blago ne zagadi. Iz jezera voda nema vidljivog pretoka.

Od jezera pošli smo na greben, zašavši na njegovu južnu stranu, gdje smo ručali. Tu je prvi put otvoren pogled daleko na jug i odlično gledamo Đerovicu (2656 m), Marjaš (2530 m), Maju Rops (2502 m), Bogičevicu (2358 m) i mnoge druge niže vrhove. Pod nama je bio duboki dol pun stada ovaca, gdje je ugodan zvon ispunjavao ovaj planinski ugodaj i davao mu osjećaj mirnog toka vremena u kome nema uzbudljivih novosti iz svijeta, već sve teče svojim

Vrh Marjaš (2.530) u istočnim Prokletijama

Foto: M. Marković

prirodnim uhodanim tokom. Kako je bilo u davnini, tako je i danas, ali i sutra će se opet ponoviti.

Kroz veliku klekovinu izašli smo dosta umorni na visoko sedlo pod Guri Kućem. Na drugoj strani dizala se Lumbardska Glava 2335 m, a nad nama oštra istočna stijena. Prešavši par strmih snježišta zahvatili smo greben, a nas je zahvatila kiša, koja se najednom prosula iz nadošlog oblaka. Tu smo brzo načinili mali šator, u kog smo primili i jednog starog čobana Šiptara, koji je baš tu čuvao ovce, pa se našao u nevolji kao i mi. Iza kiše izašli smo brzo na vrh Guri Kuća i tako postigli visinu od 2522 metra. Vidici su bili slabi, jer se oko nas kovitlala magla na sve strane. I to je imalo nekog čara, jer smo uživali i u tome; uvijek je priroda lijepa! Poslije nekoliko snimaka i razgledanja vrha, pa upisa u jednu staru limenku pod trigonometrom, požurili smo natrag.

Bila je večer kad smo uhvatili vrata našeg doma na Slanim poljanama. Zaista lijep i uspio pohod.

Osvanuo je novi dan u Prokletijama. Vrijeme je divno, vedro, bez oblačka. Dok smo se spremali za put, jutro je odmaklo. Danas smo odlučili da sađemo

sa Slanim poljana u kanjon suhog Jezera, jedne duboke kršne provalije, što je usječena pod zapadnom stijenom Koprivnika i time ga oštro dijeli od Lumbarde. Odavde ćemo pokušati doći na vrh Koprivnika na Krš Čvrlje 2460 m visoko.

Od doma smo pošli lagano uz brije i kraj stanova na Slanim poljanama pod vrhom 1611 m počeli se oštrosruštati kroz gustu šumu u provaliju Jezera, kroz koju protiče istoimeni potočić. Iza dobrog sata hoda sišli smo u jedan zanimljivi kameni pakao, ograđen sa dvije strane vrletnim visokim stijenama, i tek nad nama uski dio neba dozvoljavao je svega sat, dva kroz dan, da sunce zaviri u ovu dubinu. Pošli smo malo da razgledamo ovaj prirodni fenomen, pun iskonske divljine, kuda ljudska noga rijetko zalazi. Donji dio terase nalazi se na visini od 1256 m i ravan je uz minimalan pad prema sjeveru kuda otiče potočić Jezero, što se probija kroz ovu kamenitu pustoš, da bi se duboko dolje sastao sa Bistricom. Ova terasa široka je oko 10—50 m, a dugačka je oko 1 km, te se iza toga vodopadom i brojnim kaskadama oštrotuši sve dolje u dubinu Bistrice u Rugovi. Po imenu, a i po morfologiji ovoga terena, držim da je ovdje stvarno postojalo neko veliko jezero, čije je dno današnja terasa, a dubina mu je mogla biti znatna. Kako je brana na izlasku terase vremenom popustila i survala se, iscjedilo se cijelo jezero i dobilo današnji izgled, suhe duboke kotline, sa uskim potokom kroz nju.

Moga prijatelja i mene zadržala je ova prirodna divljinu Jezera, te smo tek oko podne izašli nekom usjeklinom na drugu stranu Jezera, na teren Koprivnika. Velikim sipinama počesmo penjanje, prošavši dvije zanimljive pećine, sa ugodnom hladovinom. Kako na Koprivniku na njegovoj zapadnoj kamenitoj strani nema nigdje izvora, to smo morali štedjeti naše količine čaja, iako se sunce ljubopitno zagledalo u naša leđa. Uspon je ovdje bio vrlo težak, ali ipak do Čvrljskih stanova još dosta pristajan, a onda je postajao sve naporniji i strmiji, dok konačno rukama i nogama nismo morali da plaćamo svaki metar. Ako je to bio i alpinski uspon siguran sam da je bio prvenstven, jer ako je tko ovuda i prošao, sigurno mu nisam gazio po tragu. Dok sam ja izabrao lakši smjer, moj prijatelj je vjerovao da je on na lakšem putu i to nas je izvelo do oštrog sedla, našeg vidljivog cilja 2330 m visoko, što je razdvajalo vrh Krša Čvrlje sa Veternikom (2410 m). Od Jezera do sedla trebalo je šest sati penjanja.

Pogledi su bili izvanredni, naročito avionski vidici na suprotnu stranu u duboku dolinu Miliševca iza kojega se impozantno uzdigla Maja Streoc (2377 m), pa stari znanci M. Kurvala (2303 m) i Đerovica sada su bili posve blizu. Na zapadu nešto niže pod vrhom Veternika iznenadilo nas je malo jezero, kojega nismo našli u kartama. Takoder je netočno da postoji potok Čvrlje, koji je ucrtan u karti sa izvorom i pritokom, jer takav potok ne postoji, a mi smo hodali baš njegovim koritom, ako ga zamislimo i to od »izvora do ušća«, ali potoku tu nema traga i on je fantazija koju treba ispraviti.

Kako je bilo kasno, već šest sati, trebalo je brzo silaziti ili noćiti u planini pod nebom. A vrh? Tko će na njega. On je bio 140 m nad nama, jedan zalet i gore smo, značilo bi to u normalnim prilikama. Sada bi ih trebalo nekoliko i pitanje je dokle bi došli. Mladen je našao snage i brzim je koracima odmicao kroz visoke i oštreti stijene i uskoro se izgubio iz vida. Moje su noge bile nesposobne za takvu akciju. Godilo mi je gledati hoće li zaista doći u zaletu gore. Tišina se odjednom oglasila dugim »Heeeej-lop.« Na vrhu je. Uspio je.

Više puta je uspon na planinu skopčan sa teškim iskušenjima, a silaz nosi pobedu ili odgodu do novog pokušaja uspona. No naš silaz bio je ovog puta

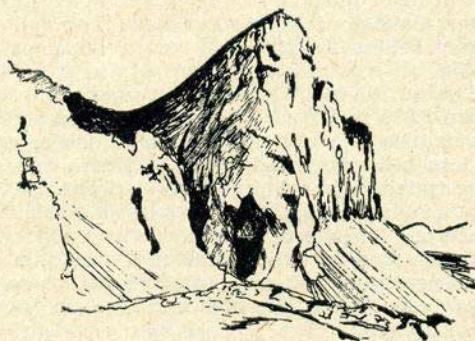
u znaku nečeg trećeg. Spustila se noć, a nas dvojica, kao dvije aveti u tami stupali smo kroz crne sjene i prikaze noći kroz Prokletije. Tek danas, kada sam daleko od tih proživljavanja, usuđujem se misliti na te časove. Korake smo spuštali u ništa, stanem li na tlo, kamen, zemlju, sve je to dobro, a ako toga poda mnom nestane, nestalo bi i nas. Duboko u Jezeru dočekala nas je duboka tmina. Neugodan bi bio sastanak sa Prokletijskim medom, kojega zamišljamo dobroćudnog i mirnog, ali koji zna biti neugodan. Gledali smo zvijezde i pamtili smjer kretanja, stali nismo, i polako, korak po korak, šutke smo si u mraku o ponoći čestitali, ali ne na usponu, već na uspјelom silazu. Bili smo kraj naše kuće.

Još dva dana proveli smo na Slanim poljanama. Dobili smo pošiljku hrane iz Peći od našeg prijatelja Miše, koji nas je bio napustio, pa smo tako obišli okolicu i šetali po ugodnim pašnjacima visoke Lumberde.

Pred večer bi iznijeli klupe pred kuću i zanijeli se u ovaj visoki planinski svijet pun čarobnih slika i u mislima se sjećali minulih uspomena.

Prokletije — sure i tamne planine, pune skrivenih i još nepoznatih nam ljepota i vidika. Tko bi se rastao od njih! Tko bi ih ostavio! Oči po njima lutaju od vrha do vrha i zastaju na oštrom njihovim šiljcima. To su vrhunci ljudskih idealja i želja, a trud i napor su danak u znoju, da im se čovjek može približiti. One puno toga pružaju i daju čovjeku koji ih voli, ali one i traže puno žrtve i napora da bi predale ono, što skrivaju u sebi. Nikad nisam požalio što sam im dao, bogato su mi napatile.

Peti dan našega boravka na Lumbardi bio je u pokretu i rastanku sa kućom. Silazili smo natrag dolje u Peć, a za nama su ostale visoke Prokletije, u nadi da ih nismo zaboravili.

Utisci sa puta na Kavkaz u SSSR-u

Pozivom Fiskulturnog odbora pri Profsojuzu za planinarstvo u SSSR-u pozvan je Planinarski savez Jugoslavije, da pošalje jednu ekipu svojih članova u SSSR i na Kavkaz za upoznavanje njihove organizacije i zajednički rad u budućnosti između naših i njihovih planinara.

Još prije nego što je odlučeno tko će ići u SSSR, došli su u Jugoslaviju delegati njihovog alpinističkog odbora pri Profsojuzu. Drugovi su stigli na naš slet u Prokletijama, odakle su pošli u Crnu Goru, uspeli se na Durmitor, posjetili najljepša mjesta Crne Gore i Južne Srbije, pa preko Beograda došli u Zagreb. Iz Zagreba su pošli autom na Plitvička jezera i preko Senja u Opatiju. Iz Opatije su krenuli do Postojne, gdje su posjetili Postojnsku špilju i dalje u Julijskim Alpama Dolinu Vrata. Na Triglav se nisu mogli uspeti zbog kiše, pa su preko Ljubljane pošli u Beograd a iz Beograda se avionom vratili u SSSR. Cijeli put je trajao nekoliko dana, jer su morali pravovremeno stići u Moskvu.

Prigodom njihovog posjeta utvrdilo se je vrijeme kada naša delegacija putuje u SSSR, pa je određen datum 24. VII.

Toga dana pošli smo nas jedanaestorica i to iz Slovenije drugovi Dr. Miha Potocnik, Tone Bučar i Igor Levstek, iz Hrvatske Dragutin Mlać, iz Bosne Milutin Branković, iz Srbije Rade Kušić, Dimitrije Dedakin, Bogdan Kurepa — kao delegati Planinarskog saveza Jugoslavije i Nikola Jončić-Koča, kao delegat Srbije; iz Crne Gore Vukica Mićunović, te iz Makedonije Cvetko Ivanovski. Ukupno 11 osoba.

Za vrijeme razgovora o našem posjetu Kavkazu sa drugovima iz SSSR-a bilo nam je rečeno, da oni imaju na Kavkazu sve potrebne planinarske rezerve za uspone u stijenu i na glečere, te da ne moramo nositi sa sobom naše, jer će nam oni pozajmiti svoje. Unatoč toga zaključeno je da će drugovi iz Slovenije, koji su pošli kao jedan navez za trening od namjeravane ekspedicije u Himalaje ponijeti sobom svoje rezerve. Isto tako bilo je rečeno da svaki ponese odijela potrebna za visoke planine, dobre gojzerice i drugo. Ostale potrebne rezerve molit ćemo drugove u SSSR-u da nam pozajme, da ih ne moramo priti sa sobom kad se može dobiti na licu mjeseta.

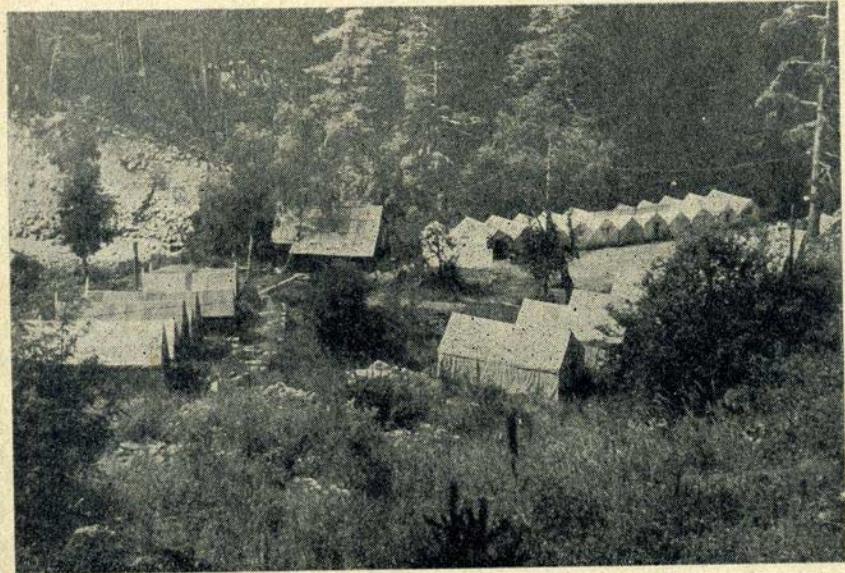
Avion iz Beograda za Moskvu kreće oko 14 sati, ali već u 13 sati bili smo na stanici praćeni ženama, djecom, prijateljima, novinarima i ostalim drugovima od naših drugova Beograđana, tako da je ovaj sat čekanja prešao veoma brzo i još su nas u zadnji čas novinari slikali za sutrašnji članak u »Borbì« u kojem se opisao naš odlazak za Moskvu. Napokon uz mnoge želje da se sretno vratimo, pošli smo ruskim avionom, koji saobraća između Moskve i Beograda. Za čas smo se digli i prešli Savu, poletjeli pravcem spram sjevera preko Mađarske do Budim-Pešte, gdje smo se prvi put spustili. Pred samom Budim-Peštom zašli smo u orkan pa smo držali da ćemo u Budim-Pešti ostati dulje, ali smo nakon jednog sata krenuli dalje. Po voznom redu trebalo se spustiti u Lvovu, ali uslijed nestalog vremena prešli smo Karpatе više zapadno u visini od oko 5.000 m i vozili se dalje do Kijeva. Prigodom vožnje u toj visini ja sam potpuno oglušio i ta gluhoća trajala je dok se nismo počeli opet spuštati naniže. U ovom letu bili smo iznad krasnih, bijelih kao snijeg sunčem osvijetljenih oblaka, koji su izgledali kao kakve kule fantastičnih oblika. Gdje-gdje vidjele se kroz rupu među oblacima male krpice zemlje. Šteta da to nismo mogli slikati. U Kijevu smo večerali, jer smo tamo stigli po našem vremenu oko 18 sati, a po Moskovskom 20 sati. Ovdje smo ujedno i pomaknuli kazaljke svojih ura za dva sata naprijed. U Kijevu smo prvi put došli na »rusku koštu«, pa sam se začudio obilnosti jela, koje se servira za jedan obrok. Kasnije kad smo već bili par dana u SSSR-u nisam se više čudio tome. Nakon večere krenuli smo avionom dalje i stigli u Moskvu oko 24 sata.

Osim nas planinara u istom avionu putovali su predsjednik Republike Crne Gore drug Blažo Jovanović sa svojom djecom i predsjednik Republike Makedonije drug Lazar Koliševski, koji su kao gosti bili pozvani od vlade SSSR-a, da dodu na oporavak u crnomorsko ljetovalište Soči.

S njima smo se vozili do Moskve, gdje su nam poželjeli sretan uspjeh na našem dalnjem putu.

Interesantno je da smo na putu iz aviona znali kada se nalazimo nad Mađarskom i kada smo prošli mađarsku granicu, i poletjeli preko Sovjetskog Saveza. U Mađarskoj su njive i oranice razdijeljene u male parcele, dok je u Sovjetskom Savezu oko svakog sela uz kuće jedan dio zemlje razdijeljen u male parcelice, koje su dane kolhonzicima za njihovo privatno uživanje, a iza tih parcelica nalaze se ogromni kompleksi zemlje razdijeljeni na velike parcele posijane pojedinim kulturama. Ta slika nas je pratila kroz cijeli SSSR.

Na aerodromu su nas dočekali predstavnici Profsojuza, te predstavnici pojedinih fiskulturnih društava s kojima smo pošli u nekoliko automobila do hotela »Moskve«, gdje smo dobili sobe. Čim smo stigli rečeno nam je da se malko operemo i da odmah dodemo na večeru, jer u Kijevu je bio »ručak«.

Dio logora Džan Tugan

Foto: D. Mlač

U maloj dvoranici dočekali su nas predstavnici Profsojuza pojedinih fiskulturnih društava, Mjesnog Komiteta i predsjednik Odbora za fiskulturu u SSSR-u. Za vrijeme večere bili smo toplo pozdravljeni od druga predsjednika i odmah je odlučeno da se prekosutra navečer putuje avionom za Mineralni Vodi, koji leže već u području Kavkaza, kako bi se, dok još traje lijepo vrijeme, moglo uspeti na Elbrus i još koji vrh Kavkaza. Nadalje je zaključeno da ćemo se poslije Kavkaza spustiti na Crnomorsku obalu, provesti nekoliko dana na kupanju »i odmaranju«, a nakon toga avionom odletjeti u Lenjingrad. Iz Lenjingrada bi se vratili u Moskvu pa kad razgledamo Moskvu natrag u Beograd.

Sutradan smo pošli jednim autobusom, koji nam je stavljen na raspolaganje, i drugom Georgijem razgledavati Moskvu.

Prvo smo pošli u prostorije Sindikata gdje su nas opet dočekali sa dobrodošlicom predstavnici Sindikata za SSSR i tu smo potanko utvrdili program našeg puta. Bilo je odlučeno da će nam pokazati mjesta na sjevernom Kavkazu koja su na glasu kao kupališta i lječilišta Pjatigorsk, Kislovodsk i Mineralni Vodi. Poslije toga posjetit ćemo nekoliko alpinističkih logora na Kavkazu iz kojih ćemo se uspeti na vrhove, te nakon toga poći preko Kavkaskog bila u Crnomorsko Primorje, gdje ćemo ostati par dana u već spomenutom ljetovalištu Soči. Zatim iz Soči natrag u Moskvu i Lenjingrad.

Poslije dogovora u Sindikatu odvezli smo se pregledavati znamenitosti grada. Zaustavili smo se pred zgradom Univerziteta, jedne od najveličanstvenijih zgrada u

Moskvi. U toj zgradi stanuje i studira 6.000 studenata sa profesorima i cijelim nastavnim osobljem sveučilišta. Pred sveučilištem je spomenik Lomonosovu, čije ime nosi i sveučilište. Iz ovog dijela grada prevezli smo se pred Gradsku vijećnicu Moskve, te spomenik Jurja Dolgorukog, osnivača Moskve. Poslije podne posjetili smo Lenjinov muzej i mauzolej.

Drugi dan našeg boravka u Moskvi, t. j. 27. VII. pregledali smo Moskvu i Moskovski metro, gdje smo se zadržali preko 5 sati. Sam Metro je nešto posebno i opisivati ga je nemoguće, jer je svaka pojedinost izgrađena od najboljih umjetnika u SSSR-u, pa bi trebalo nekoliko dana tko bi htio pregledati sve stanice i u njima sve slike i kipove, te pojedine tipove koji su na tim kipovima prikazani. Tumač tog pregledavanja bio je glavni direktor Metroa, koji je ujedno bio i graditelj istog.

Navečer smo pošli avionom u Mineralni Vodi, da ne gubimo dan, pa smo u avionu spavali do jutra na sjedalima, a probudili se istom kad smo bili iznad Rostova. U Mineralni Vodi smo stigli oko 6 sati ujutro. Iz Mineralni Vodi prevezli su nas autobusom koji nam je i ovdje stavljen na raspolažanje u Pjatigorsk. Pjatigorsk, a već mu i samo ime kaže, leži između 5 vrhova u lijepoj pitomoj dolini. Znamenito je lječilište opisano i opjevano od ruskog klasika Ljermontova, koji je u Pjatigorsku živio 11 godina i u istom mjestu, po caru Nikolaju I., naručenom dvoboju poginuo.

U Pjatigorsku smo odsjeli u turbazi (Turistička baza), gdje smo bili drugarski primljeni od Uprave baze, kao i od gostiju. Nakon što smo se smjestili dobili smo jednu drugaricu, koja nas je vodila po Pjatigorsku i pokazala znamenitosti mjesta, uglavnom sanatorije, kazališta, mineralna vrela i ogromne parkove u samom mjestu i okolici. Među ostalima posjetili smo i mjesto gdje je Ljermontov u dvoboju poginuo. Istu večer davala je folklorna grupa Čerkeza večer Čerkесkih pjesama i plesova, pa smo i ovu priredbu posjetili.

Sutradan pošli smo našim autobusom u mjesto Esentuki. To je malo naselje sa mnogo sanatorija i nekoliko izvora mineralne vode, pa sve vrvi od gostiju. Cijelo to naselje je zapravo ogroman park u kojem se nalaze kuće, lječilišta i ostale zgrade. Dalje smo prosljedili do mjeseta Kislovodsk, koje je najveće od grupe lječilišta na Kavkazu: Mineralni vodi, Pjatigorsk, Esentuki i Kislovodsk. Ima oko 80.000 žitelja, a samo mjesto koje je među dosta strmim bregovima iz kojih proviruju stijene preko kojih se ruše potoci ima 47 ogromnih sanatorija koji godišnje primaju oko 140.000 posjetilaca. Jedan od takvih sanatorija nalazi se na brdu »Hram-vozduha« odakle je prekrasan pogled na cijelo mjesto. Iz tog mjeseta pošli smo pješice do središta grada i to nekoliko kilometara kroz prekrasan perivoj. Rusi su majstori u uređenju i održavanju perivoja, pa su upotrebili svaku stijenu, svako drvo, svaki potok za malu fontanu, kip ili kiosk. Kada čovjek prolazi kroz njihove perivoje u Kislovodsku na svakom drugom zavijutku puta susreće sportsku figuru. Ako je iznad potoka ili jezera prikazan je plivač, ako je nad malom livadicom bacač diska ili igrač košarke ili slično, tako da je cijeli park i ujedno propaganda za fiskulturu. Bliže središtu mjeseta po parku postavljene su slike u kojima se propagira petogodišnji plan, osuđuje birokraciju i izvrgavaju ruglu lijenčine. Sve je to tako prikazano, da gost lječilišta prigodom šetnje hoćeš ne ćeš čita te natpise, gleda slike dok mu se ono što su htjeli koji su postavljali te slike i natpise, duboko ne ureže u mozak. Takvu vrstu propagande još nisam vidi.

U Kislovodsku smo posjetili jedan od najvećih sanatorija, gdje nas je direktor toga sanatorija, a ujedno i glavni liječnik, vodio po cijelom sanatoriju i tumačio nam pojedine stvari. Zaboravio sam spomenuti da je s nama išao i predsjednik Gradskog NO-a Kislovodska, veoma ljubazan drug, koji nas je odveo u taj sanatorij. U tom sanatoriju ima nekoliko stotina bolesnika. Dnevno se plaća 70.— Rubalja. Svaki gost ima u sobi sa još jednim drugom, kupaonu, telefon i televizijski aparat. Osim toga hrane koliko hoće, te besplatnu liječničku njegu za bilo kakvo oboljenje. Tako na pr. sanatorij ima i svog zubara, koji ujedno liječi po potrebi i zube pacijentima.

Navečer smo se vratili u Pjatigorsk, gdje je bila svečana oproštajna večera i ujedno godišnjica (ne znam da li rođenja ili smrti) Ljermontova, pa smo i mi sudjelovali na svečanoj akademiji. Sutradan oko 8 sati krenuli smo našim autobusom preko mnogih mjeseta na sjevernom Kavkazu, koja leže u bogatim dolinama, prema našem logoru odakle ćemo praviti uspone. Cijeli ovaj kraj je posut ogromnim kolhizima, a uključen je u Kabardinsku republiku, koja ima svoju autonomiju.

Kad smo napustili asfaltiranu cestu u tom dijelu Kavkaza, koja se proteže po njegovoj visoravni između Mineralnih Voda i Nalčika, krenuli smo desno do velikog rudnika volframa, koji se već nalazi u klancu među vrhovima od preko 2.500 m, pa dosta lošom cestom do logora »Lokomotive« Adir-Su, koji leži u visini od 1.500 m, gdje smo bili krasno dočekani. Već na ulazu u logor dočekao nas je natpis preko ceste »Dobro nam došli braća Jugoslaveni«. U logoru su nas počastili, pa smo poslije podne pošli dalje u viši logor »Džan Tugan«, gdje smo imali ostati do konca našeg boravka na Kavkazu. Ovaj logor leži 2.200 m nad morem iznad rijeke koja izvire ispod ledenjaka vrhova Bžeduh, Germagenova, Čiget karabaši, Džan Tugan i ostalih. Sve su to vrhovi od 3.900—4.300 m visine okovani snijegom i ledom, ispod kojih se prostiru ogromni glečeri. Najdulji od tih je nešto niže ovog logora. Iz svih tih gle

Selde i Pik Suhovski — u podnožju glečer

Foto: D. Mlač

čera izlazi tolika masa vode da čini odmah rijeku Adir-Su. Na toj rijeci svaki od logora koji leži kraj nje imade svoju hidrocentralu. Kad smo stigli u logor dočekala nas je Uprava i članovi logora postrojeni pred šatorima sa pozdravom i uručili nam svakom buke cvijeća uz govore i dobrodošlicu. Iznad naših šatora bio je transparent sa natpisom kojim nam žele dobrodošlicu. Smješteni smo bili u šatorima po trojica. U svakom šatoru nalaze se kreveti, stol i tri stolice. Pod u šatoru je od dasaka, tako da se ima utisak kao da se nalazi u sobi. Okolica logora je više nego lijepa. Iznad nas se nalaze potpuno bijeli vrhovi u visini od 3.900—4.400 metara. Sve piramide do piramide. Sam logor je podno ledenjaka koji se spušta sa vrha Bžeduh, koji je visok 4.270 m.

Cijeli taj dan dolazili su nam Rusi i raspitivali se kako je kod nas. Da li imamo isto takve gore kao što je Kavkaz. Kako je organizirano naše planinarstvo ili kako oni kažu alpinizam. Najviše su ih interesirale naše gojzerice, jer još nisu vidjeli gojzerice sa vibramom i raspitivali, da li je ta gojzerica praktična za led. Njihove gojzerice su podbrite sa trokarima, pa su mnogo teže od naših, ali veoma praktične za njihov teren, jer se uglavnom ide preko leda. Drugi povjerljiviji dali su nam znati iz daleka, da im je žao što je bilo među nama nesporazuma i da se vesele da smo došli u njihovu sredinu.

Drugi dan po dolasku nismo nikuda išli, već smo pravili šetnje po logoru, upoznali se sa pojedinim članovima Uprave logora, instruktorima, koji su nam bili dodjeljeni, da nas vode po Kavkazu. Ovo je potrebno za to, jer na Kavkazu nema mar-

kacija kao kod nas, a niti posebnih vodiča, već taj posao uglavnom obavljaju instruktori koji se regrutiraju iz mase planinara koji su već poučeni u planinarstvu.

Alpinizam u SSSR-u (planinarstvo) nije organiziran kao kod nas. Dok je kod nas planinarski pokret potpuno samostalan, čak nije ni uključen u Savez sportova, kod njih je alpinizam vezan uz sindikat zajedno sa ostalim granama fiskulture. Nosioci fiskulture su sindikati kod kojih postoje fiskulturna društva, u kojima rade pojedine sekcije po granama fiskulture. Tako na pr. jedno od njihovih najjačih fiskulturnih društava »Lokomotiva«, u čijem smo se logoru nalazili ima u svojoj organizaciji uz nogomet i ostale fiskulturne i sportske discipline i jednu od najjačih alpinističkih organizacija. Iznad sviju fiskulturnih organizacija stoji centralni odbor u Moskvi, kao i odbori kod ostalih republika, a u tim odborima pojedinci su zaduženi za alpinizam. Rukovodioce tih odbora predložile su vlasti a potvrdili članovi.

U logoru u kojem smo se nalazili bilo je drugova iz cijele Sovjetske Unije. Govorili smo sa drugovima iz Moskve, Lenjingrada, Kijeva, pa čak i s jednim drugom iz Taškenda. Mnogi od tih drugova došli su na Kavkaz, barem prve godine, a da nikada nisu uopće vidjeli planinu. U njihovom fiskulturnom društvu reklo im se neka se upišu u alpinističku sekciju pa da mogući za jeftin novac, kao alpinisti, na Kavkaz 1.500 m nad morem. Mnogi nije ni razumio što znači visina nad morem, već je mislio sprovesti svoj dopust kilometar i po daleko od mora i vidjeti Kavkaz. Istrom kad su stigli u logor vidjeli su pravu sliku Kavkaza, ali svakog je odmah oduševila ljepota Kavkaza, pa su bili sretni što su došli na Kavkaz. Odmah nakon dolaska počinje kod njih obuka, pa nove pridošlice na početku uče teoriju i praksu o alpinizmu. Ovo je tim lakše jer se logori nalaze već u visini od 1.500—2.200 m. Svaki član alpinističke sekcije koji stigne u logor dobije potpunu alpinističku opremu, počev od kape do gojzera, od cepina do dereza na nogama. Još u logoru ga uče kako će baratati cepinom i derezama, puniti naprtjaču, razapeti šator i ostale planinarske discipline, koje se mogu naučiti prije vježbe na terenu. Nakon par dana počinju vježbe na terenu, a budući da su svi njihovi vrhovi zaledeni, to ih vode najprije na glečere gdje u glavnom uče hodati po ledu sa derezama, praviti stepenice u ledu i osiguravati se od ponora zabijanjem klinova za led i medusobnom povezivanju užetom, kao što rade svi alpinisti. Nakon 24 dana koje proborave u logoru, jer usponi počinju već nakon 8 dana vježbe, najprije lakši a onda sve teži, ti drugovi postaju dobrí planinari. Jasno je da oni samostalno ne bi mogli poduzimati opažnike uspone, ali u društvu svojih instruktora, koji su im bili dodijeljeni već na početku, poduzimaju takve uspone koje bi se kod nas usudili ili teško svidali stariji alpinisti.

Najbolji među njima, jer se o svakom vodi kartoteka u kojoj se točno bilježi koje je uspone pravio, kakvi su to bili usponi i kakav je bio dotični na tim usponima, takve obično određuju za buduće instruktore. Slijedeće godine kada taj dode na Kavkaz može već kao pomoćni instruktor, nakon što svrši poseban kurs za instruktore, ostati cijele sezone t. j. 3 x 24 dana, pa nakon položenog ispita postaje instruktor prvog, kasnije nakon stanovite prakse drugog i konačno trećeg razreda. Koji su od tih instruktora najbolji nakon velike prakse postaju »mojsteri« sporta za alpinizam. Takav je bio nama dodijeljen »mojster« Vanja Čerepov, čija je alpinistička prošlost veoma zanimljiva, jer je to i donekle historija alpinizma u SSSR-u.

Dok smo sjedili dva dana u posljednjoj kući ispod Elbrusa radi »aklimatizacije«, pričao nam je kako je postao »mojster« sporta. Drug Čerepov je rodom iz Moskve gdje je bio i namješten kao stručnjak za elektricitet. Bio je poslan na Krim, da obavi neki posao u jednom zavodu, pa se usput popeo na Jajlu i ostao na toj planini par dana sa drugom s kojim je radio. Kada se vratio u Moskvu poslali su ga ponovo na Kavkaz da uredi neke hidrocentrale. Budući da mu se veoma svidjelo u planini na Krimu to je i ovdje upotrebio priliku nakon svršetka posla i uputio se na Elbrus. Kod uspona na Elbrus stigao je do mjesta gdje nam je i pričao taj svoj doživljaj, jer je to stijena, gdje jedino nema smijega i gdje sada leži kuća, pa je na tom mjestu ispod šatora sa svojim drugom prenočio. Sutradan ujutro navalila je bura koja je bjesnila dva dana, pa se nije mogao maknuti sa mesta. Tek su nakon par dana pošli. I uspeli se na vrh, gdje ih je ponovo snašla bura, pa su morali ispod jedne stijene čekati par dana dok je bjesnilo bure prestalo. Poslije toga vratili su se u Moskvu. Zbog ovog uspona na Elbrus dok su došli do podnožja, pa sam uspon i čekanje ispod samog vrha Elbrusa prouzrokovalo je da je Vanja zakašnio 14 dana na posao. Kada se prijavio svom poduzeću rekli su mu, da ga više ne smatraju namještenikom, jer je svojevoljno napustio posao. Otišao je kući, opisao uspon i doživ-

ljaje na Elbrusu, pa je, da nešto zaradi, pošao u Turistički ured i ponudio da to štampaju, naravno uz honorar. Kada su pregledali njegov rukopis, ponudili su mu, da stupa kod njih kao namještenik, što je on i učinio, pa se počeo baviti aktivno sportom t. j. alpinizmom. Za vrijeme ovog rata kad su Nijemci nadirali na Kavkaz njegova je bila dužnost, da u pozadini Kavkaza odnosno u visinama podučava vojnike i stvara iz njih alpiniste kako bi se mogli boriti na tom terenu. Još sada ima, po njegovu kazivanju, u ledu smrznutih mrtvih Nijemaca, koji su platili glavom u toj borbi.

Uspon na Elbrus koji nam je ispričao drug Vanja bio je prije 20 godina. U ono vrijeme još nije bilo organiziranog alpinizma u SSSR-u, pa je istom kasnije počela raditi organizacija alpinizma, a osobito poslije ovog rata, kada se je uvidjela potreba i školovanih alpinista za obranu zemlje.

Elbrus

Foto: D. Mlač

Interesantna je organizacija u takvom logoru. Svaka grupa prije nego ode na uspon javi se kod komandanta logora, dobije »maršrutu« u kojoj je točno naznačeno vrijeme polaska i povratka, točan pravac puta, te imena svih učesnika kao i vode puta. Kada ta grupa ode, u logoru se po prilici znade na kojem se mjestu u stanovito vrijeme grupa nalazi. Ako se ne vrati na vrijeme, čekaju nekoliko sati a ako ih nema pola dana pošalju ponovnu grupu za njima od gotovo samih starih planinara ili instruktora, radi spasavanja. Osim potrebnih sredstava za spasavanje kao što su lijekovi i rekviziti takva grupa ima i malu pokretnu radio stanicu, kojom se javlja u logor o rezultatu svojeg djelovanja. Ukoliko grupa ide redovito, a jer se logor nalazi na raskrsnici, služujući organ i logoru kad vidi da se grupa spušta sa svog uspona te se približava logoru dade nabrat u okolini logora cvijeće, kojeg imade tamo vrlo mnogo, i napraviti toliko kitica koliko ima članova grupe.

Kada grupa stigne sasvim blizu logora zasvira radio kojemu se daje signal iz centra logora, tako da članovi grupe već znaju, da je to početak njihove dobrodošlice čim čuju glazbu. Nakon što stupe na samo mjesto sabirališta glazba prestaje, a ostali članovi logora postrojeni u redu sa cvijećem u rukama čekaju pridošle. Kada grupa stigne voda grupe je postroji na suprot postrojenih drugova i raspisira služujućem članu logora, da su izvršili zadatak. Služujući član mu se zahvali stiskom ruke, okrene se drugovima postrojenima za doček, zaviče na pozdrav, našto oni jednoglasno pozdrave tri puta »privjet« što znači pozdrav i poslije toga voda grupe daje razlaz, pa svi polete grupi, daju im cvijeće, čestitajući im uspješni poduhvat.

Ovakvi dočeci dižu moral i ponos pojedinaca. Isto tako upisivanje u njegovu kartoteku njegovih uspjeha i njegova dostignuća čini, da dobije volju za daljnje uspone i na taj način zavoli planine.

Svakog posjetioca logora kada stigne, pregleda liječnik da li je bez grijeske na srcu ili slično. Tako su i nas pregledali. Dok su pregledali nas pojedince čuli smo pred šatorom neku prepirku, pa nam je doktorica objasnila, da se to prepire jedan mladić kojega je ona pronašla nesposobnim za uspone zbog grijeske na srcu i zabranila mu da ide na vrhove. Nalaz liječnika se poštuje, i nitko ne može njegovu odluku promijeniti. Nije ni čudo da se drže toga nalaza, jer svaki uspon traje nekoliko dana, pa je potrebno barem jednu noć prospavati na podnožju samog vrha, već u visini snijega. Radi toga svaki član ekipe koja polazi na uspon mora sa sobom nositi hrana za par dana, šator, deku i vrhu svega gorivog drva sa kojima se iskuha večera, ručak i ostali obroci. Ovakova naprtnjača teži oko 25 do 30 kg., pa ljudi koji nisu potpuno zdravi ne bi podnijeli marš ovako natovareni kroz ledena polja i stijene na zaledene vrhove.

Još kad su bili delegati iz SSSR-a u Jugoslaviju bilo nam je čudno da neprestano pitaju da li ima kod nas leda u planinama i kako mi svladavamo tehniku prelaza preko ledenih polja. Istrom kada smo vidjeli njihove planine razumjeli smo njihova pitanja. Svi oni koji idu u planine cestom ili putevima, prelazima, pa makar se uspeli na 3.000 m kod njih nisu alpinisti već to oni smatraju »gornjim turizmom«, dakle oni su turisti. Na taj način kod nas i ne bi bilo planinara već samo turista. Alpinizam se smatra samo planinarenje na vrhove gdje uopće nema puta ni staze preko zaledenih vrhova i strmih stijena. Takvi su vrhovi iznad naših logora te iznad logora dalje na jugoistoku Kavkaza u okolini Kazbeka. Najteži vrh i najinteresantiji sa alpinističkog gledišta »Udžba«, na koji se najteže uspeti, a sličan Udžbi, koja je ležala više jugoistočno od našeg logora, pa smo je vidjeli samo u daljinu, kad smo bili ispod vrha Elbrusa, jeste »Šelda«, koja se uzdiže iznad logora Spartak u našoj blizini.

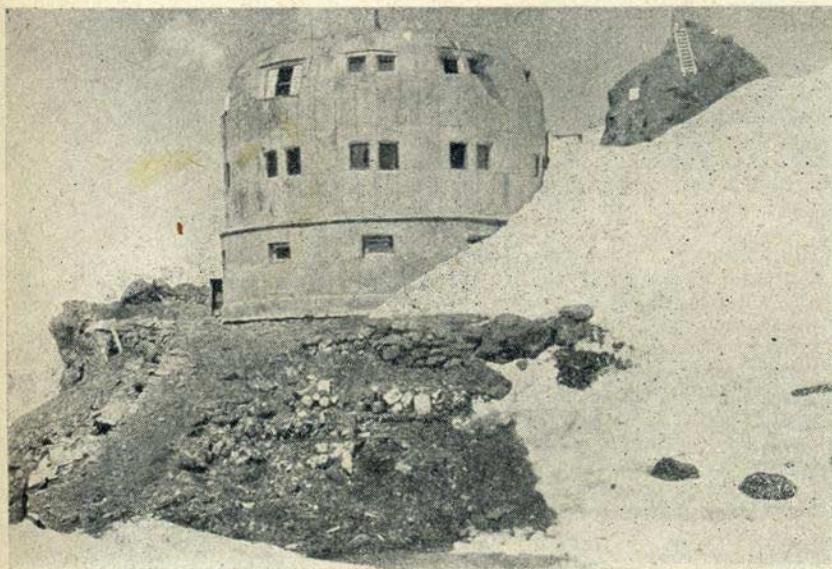
Svaki član Profsojuza koji se je upisao u alpinističku organizaciju plaća za 24 dana koje provede u logoru 288 rubalja, dok je puna cijena za to vrijeme 960 rubalja. Razliku između jedne i druge cijene plaća za svoje članove Profsojuz. Opskrba u logorima je obilna, a za naše pojmove i preobilna. Hrana ima veoma mnogo vitamina, jer se mnogo jede paradajza, krastavaca i voća. Ovakva hrana je potrebna s obzirom na teške uspone koji se poduzimaju. Vidjeli smo jednu grupu koja je odlazila iz logora kući pa unatoč takvih uspona bili su u izvrsnoj kondiciji i veoma su dobro izgledali.

U tom logoru »Džan-Tugan« gdje smo se smjestili bili smo do 2. VIII. kada smo krenuli našim autobusom k podnožju Elbrusa, uz rijeku Balsan, koja izvire ispod Elbrusovih glečera. Na samom podnožju nalazi se stanica moskovskog univerziteta za istraživanje Kavkaza, na visini od oko 1.500 m. Odavde se pošlo pješke dok je prtljaga t. j. ruksaci, cepini i hrana odvezena kamionom još jedan dio puta cestom do rajona snijega. Budući da mi je liječnica kod pregleda preporučila da ne idem na sam vrh, to sam pošao sa prtljagom, da se usprem barem do zadnje kuće ispod vrha koja leži u visini od 4.200 m. Kad smo stigli sa prtljagom do snijega na visini od 3.200 m istovarili smo prtljagu i čekali drugove koji su za nama pješačili. Ovdje se je nakon prispjeća drugova počivalo, a zatim pošlo dalje. Svaki od nas je nosio naprtnjaču od najmanje 25 kg tešku. Uspon je dalje bio preko snijega. — Na visini od 3.900 m nalazi se stanica Hidrometeorološke službe u čiju kuću smo mi ušli i tu prespavali. Drugi dan pošli smo dalje preko zamrzнуте površine snijega do zadnje kuće, koja izgleda poput bunkera, a gradena je na tri etaže, pa stane u nju priličan broj planinara. Ovdje smo stigli oko 12. ure, odmah naložili vatu i skuhali ručak. Čim smo stigli bio sam imenovan glavnim ekonomom pa sam se morao brunuti za prehranu. Taj dan se nije nikuda išlo, ali slijedeći dan pošlo se prema vrhu Elbrusa radi treninga i aklimatizacije, u visinu po prilici od 4.800 m. Pogled sa te visine je prekrasan. Vide se svi najljepši vrhovi sjeverozapadnog Kavkaza. Ti se vrhovi uspiju od 3.900 do 5.000 m, a među svima najviše se ističe Udžba, ma da nije najviša jer joj je visina 4.707 m, ali je piramida gotovo okomitih strana, a na vrhu sa dva zuba. Po noći je počeo zavijati vjetar i bura, ali je kuća tako dobro građena da se u samoj kući to ni ne primjećuje.

Ja sam bio određen za kuhara te sam taj dan skuhao »borš«, kašu od krupice pomiješano sa rozinama i kiselj (jelo kao hladetina načinjeno od višanja), za osvje-

ženje nakon napora. Osim toga bio je za ručak sir, suho meso, salata od krastavaca, kavijar, maslac i keksi. Poslije ručka smo još dobili svaki po jednu čokoladu. Nismo se mogli potužiti da smo gladni.

Konačno treći dan u jedan sat noću pošli su drugovi na uspon. Mene su zadužili da ih dočekam sa obilnim ručkom, pa sam cijelo vrijeme dok su bili oni na putu imao mnogo posla, ma da mi je pomogao jedan od domaćih »instruktora« inače u privatnom životu inženjer na željeznici. Mi smo ručak dovršili oko 14 sati, ali smo čekali do večeri, jer su se istom oko 18 sati drugovi vratili. Vrijeme dok su se oni vratili utrošili smo u razgovoru, pa mi je Aljoša ispričao da je inženjer i ima 1.000 rubalja plaće, služi kod željeznice, i da ima sinčića, a s njime još živi punica i njena majka, dakle pet osoba u jednoj sobi od 20 m², za koju plaća mjesečno 40

Kuća na Elbrusu (4200)

Foto: D. Mlač

rubalja. Kako vidimo u Moskvi je stambena kriza još veća nego kod nas. On je Lenjingrađanin i kaže da je Lenjingrad najljepši grad na svijetu. Nakon povratka, naše drugove obilno smo nahranili. Na samom vrhu bilo ih je 8 dok je jedan, na sedlu između oba vrha Elbrusa odustao od uspona. Drugovi su došli sasvim iscrpljeni pa smo poslije večere pošli spavati. Drugi dan smo odmah poslije doručka pošli natrag, opet kraj Hidrometeorološke baze, gdje su nas drugovi meteorolozi zvali u kuću i počastili jabukama i čajem. Odavde opet istim putem do podnožja Elbrusa na visinu od 1.500 m do Instituta Moskovske akademije nauka, gdje nas je čekao naš autobus. Autobusom smo se vratili uz rijeku Balsam natrag do donjeg logora Adir-Su, gdje je bio svečani doček sa cvijećem i čašćenje jelom koje nam je bilo vrlo potrebno, jer nismo od jutra ništa jeli, a usput smo se napili »Narzana« iz mineralnog vrela koje izvire na mnogo mesta na onom dijelu Kavkaza, a čak je i jedno vrelo u samom logoru Džan-Tuganu, pa smo imali taj Narzan svaki dan na stolu kod ručka i večere. Poslije svake čaše Narzana otvorio se takav apetit čovjeku, da je lako podnio obilnu »rusku koštu«.

Na gornjem logoru Džan-Tuganu dočekala nas je cijela uprava logora i svi članovi naše delegacije dobili su najvišu značku Elbrus sa naznakom »Alpinist I. stepena«, uz pozdrav i čestitanja za uspon na Elbrus.

Drugi smo se dan okupali, uredili i obrijali što nam je bilo i te kako potrebno, jer cijelo vrijeme dok smo bili na putu za Elbrus nismo se niti poštено prali, a niti brijali, a istovremeno smo se mazali pomadom, da nam na ovoj visini ne ispuca koža i ne naškode sunčane zrake.

Boravak u tom logoru upotrebili smo Cvetko Ivanovski i ja da slikamo okolišne vrhove, pa smo se uspinjali iznad ledenjaka Bžeduha na 3.500 m te na stijene iznad ledenjaka Germagenove i Džan-Tugana, kako bi mogli obuhvatiti čim bliže ogromne stijene i ledom pokrite površine ovih bregova. Kada smo bili iznad glečera kod Džan-Tugana u visini od po prilici 3.200 m naišli smo na pomoćni logor kojeg Rusi zovu »Zeleni dvor«, jer je kod tog logora mala kućica od lima zeleno bojadisana kao baza za postavljanje logora. Baš kada smo mi pošli mimo rasformirali su logor. U tom logoru logorovali su drugovi i drugarice koji su se skijali na padinama Džan-Tugana. Kad smo se vraćali dostigli su nas članovi tog logora od kojih je svaki pratio na ledima svoju naprtnjaču, skije i željezni krevet. Kod prvog njihovog odmora čim su skinuli taj teret počeli su se natjeravati i rvati. Zaista su dobro istrenirani ti drugovi tim više jer je medu njima bilo skoro polovina žena.

Pogled na ove snježne bregove je prekrasan, jer je ovaj dio Kavkaza graden od granita, pa je izmedu crnog granita i bijelog snijega daleko veći kontrast. U jednom od ovih dana pošli smo preko logora Špartaka, koji leži oko 200 m niže od našeg logora, na podnožje Šelde. U visini od oko 3.000 m sastali smo jednu grupu planinara iz logora Špartak, koji su se vraćali sa vrha Šelde. Sastali smo ih na mjestu, gdje obično te grupe uzimaju zadnji obrok prije povratka u logor, pa su i oni kuhali kavu. I nas su pozvali u goste, ali se nismo htjeli zadržavati. Među njima bilo je nekoliko djevojaka. Akođ se uzme da je Šelda poslijе Udžbe najteža planina na Kavkazu, mora se tima djevojkama čestitati. Sa mjesta ispod Šelde kuda smo se uspeli puknuo nam je vidik na cijelu trupinu Šelde, drugu stranu Bžeduha, Plik Kavkaz, Plik Šuhovski i daleko u pozadini Malu Udžbu, dok nam se je pod nogama prostirao jedan od najvećih glečera na Kavkazu i u Evropi.

Ostali naši drugovi pošli su jedni, i to Slovenci, na Bžeduha sa tri Rusa, a ostali prema Germagenovu. Slovenci su se nakon uspjelog uspona vratili treći dan. Prigodom njihovog uspona gledali smo ih sa logora sa dalekozorima kako penju u dva naveza preko leda na vrh.

Konačno 13. VIII. o. g. počeli smo se spremati za odlazak iz logora. Međutim cijeli dan nismo dobili kamion, da nam odveze stvari u donji logor, pa smo poslje podne imali sastanak sa domaćinima, na kojem su Rusi tumaćili svoj sistem alpinizma, a drug Kušić naš. Kad obično u takvim diskusijama svršio je taj sastanak, da su jedni i drugi ukazali na dobre strane svoje organizacije. Mi smo već i prije tog sastanka u glavnom znali sve dobre i loše strane njihove organizacije.

Drugi dan rano ujutro oko 5 sati došla je »mašina« kako Rusi zovu automobile, natovariši smo naše stvari i krenuli s njima u donji logor. Tamo nas je čekao naš autobus, gdje smo pretovarili stvari. Ujedno mi je komandant logora, drug Edvard Hačian, dao pribor za alpiniste, t. j. cepin, dereze, pojasa i klinove, pa sam te rekvice nosio do Soči gdje sam predao našim drugovima za Planinarski savez Jugoslavije.

Prije polaska autobusa počeli su nadirati drugovi Rusi iz logora sa koferima u naš autobus, tako da smo bili pritiješnjeni na našim mjestima kao sardelice. Sve su to bili drugovi koji su završili svoj 24-dnevni dopust i vraćali se na svoju dužnost. Među njima i liječnica koja nas je prije uspona na Elbrus pregledala. Prije nego što krenemo konačno sa Kavkaza htio bih još opisati jednu stvar, koju sam primijetio prigodom mojih uspona. Dok kod nas šuma dosiže najviše na 2.000 m to sam ovdje na Kavkazu video borove i u visini od 2.500 m dok se grmlje i trava nade i na 3.000 m, znači da Kavkaz leži južnije od naših gora, i da u onom dijelu Kavkaza prevladavaju vjetrovi sa Crnog mora, koji donose topli zrak. Pričali su nam tamošnji žitelji da ima zapadni dio Kavkaza daleko više oborina nego jugoistočni a da oborine nose zapadni vjetrovi sa Crnog mora.

I tako smo pošli istim putem natrag kojim smo došli na Kavkaz, Cvetko, ja i vođa puta Georg sa stvarima, i zadatkom da stvari prevezemo u Crnomorsko Primorje, dok su ostali drugovi sa donjem logora krenuli preko prelaza Kavkaza na Primorje. Mi smo stigli isti dan oko 2 sata već do ravnog dijela Kavkaza među bogata sela i krenuli malo izvan puta do glavnog grada Kabardinske republike Nalčika. Ovdje je ujedno i baza za opskrbljivanje logora na ovom dijelu Kavkaza. Nalčik je u velikoj visokoj i veoma plodnoj dolini, pa je to mjesto vrlo bogato. Broji oko 60.000 stanovnika. Imade prekrasan perivoj, dva jezera i lijepo javne zgrade, pa se već po tome vidi da je središte jedne administrativne oblasti. Ovdje smo prenoćili i ujutro već u 4 sata krenuli asfaltiranom cestom za Crno more. Prošli smo Pjatigorsk, Mineralne Vode kraj gradova Čerkeska i Artavira sve u

oblasti Kavkaza, ali na visoravni sa veoma dobrom i plodnom zemljom. Bilo je polja uz cestu gdje smo se po 4 km vozili kraj jedne parcele zasijane kukuruzom ili suncokretom. Iza Artavira ostavili smo asfaltiranu cestu i krenuli običnom, šljunkom pokritom, cestom prema bregovima Kavkaza. I ovdje se vidi kako ovi ljudi ne oskudijeju na zemlji, jer je cijelim putem uz prilično dobru cestu, kraj nje bio još jedan put, koji je usporedo ove ceste desetke i desetke kilometara vodio. Sva vozila su isla tim pokrajnjim putem, jer je bilo suho vrijeme, pa su izbjegavali kamenuću cestu radi štednje na gumama i trešnje vozila. Konačno smo kod Majkopa ušli među gorske bregove Kavkaza u šume kroz koju smo vozili sate i sate, ulazili u manja mjesta pa preko njih opet u šume. Usput smo naišli i na jedno mjesto gdje su svi okolišni bregovi bili načičani tornjevima za pumpanje nafte i gdje sam

Kavkaski glavni greben sa početkom glečera

Foto: D. Mlač

prvi put vidio kako rade automatske pumpe na tim tornjevima. Nafta se pumpa i teče cijevima do jednog mjeseta, gdje su ogromni rezervoari kuda se nafta iz svih okolišnih bregova slijeva. Istom oko 23 sata opazili smo duboko ispod nas na obali Crnog mora svijetla od mjeseta Tuapse, gdje smo stigli oko 24 sata.

Ovdje smo spavali dosta udobno u jednom prihvatalištu za turiste. Sutradan pregledali smo to mjesto, koje je izgleda jedno od manjih uporišta za Crnomorskiju ratnu mornaricu, jer smo već kod dolaska u mjesto primjetili po ulicama Tuapse svu silu mornara ispod ruke sa ljepoticama Tuapse, a drugi dan i nekoliko manjih ratnih jedinica na moru. Mjesto je veoma lijepo. Leži pola uz more a pola po okolišnim bregovima, pa je vrlo slikovito. Već kod sruštanja spram Crnog mora primjetili smo da se i vegetacija mijenja, jer smo u selima kroz koje smo prolazili naišli na vinograde, voćnjake pune voća, smokava, duhana, a mjestimice i čaja.

Nakon što smo razgledali grad krenuli smo autosemom dalje. Cesta vodi uglavnom uz more. Cijeli kraj je pokrit šumama u kojima prevladava hrast, bukva i briješ, ali se među stablima na malo otvorenijim mjestima vidi i smokva. Stabla su pokrivena povijušama, pa mjestimice izgleda kao da je čovjek došao u džunglu. Nas je zadivilo to zato, jer je naša obala kamenita i samo gdje-gdje ima šume uz samo more.

Cijelim putem proviruju iz šuma uz cestu dvorci različitih stilova, koji su odmarališta za službenike. Svako odmaralište ima svoju posebnu plažu i kod ulaza natpis koji je poduzeće ili zavod odmaralište gradilo i pod čijom je upravom. Ovakva od-

marališta su smještena u prekrasnim parkovima, pa smo mi u jedno takovo unišli, koje je baš slučajno bilo građeno u sredovječnom stilu kao viteški dvorac. Može se reći da je cijeli put od Tuapse pa preko Soči, Gagre do Suhinji kuda smo prošli, načičan na svakom brežuljku ovakvim odmaralištima. Kad smo se vraćali avionom uz obalu vidio sam to malo bolje. Suma koja pokriva cijeli ovaj kraj Primorja i Kavkaza mjestimice je veoma stara, ali je tamo ne sijeku, radi ovih odmarališta. Čak sam vidio da pojedina trula stara stabla zatvaraju betonom kako bi ih što dulje očuvali. Šteta da nije tamo naš gradski šumar koji bi kod njih uveo svoj sistem gojenja šume da im šumu »pomladici« kao što pomladuje našu Medvednicu, gdje će naskoro nestati prave šume. Boravak u tim domovima stoji dnevno 25 rubalja u kojih je uračunata liječnička njega i kontrola svakog posjetioca tako, da ukoliko ima kakvu sakrivenu bolest može je tamo paskom liječnika izliječiti. Mjestimice ide cesta preko malih sela, koja se sastoje od ukusnih malih kućica, kao male vile, u kojima žive stanovnici toga kraja; obično su sela na mjestima gdje dolazi rijeka ili potok sa Kavkaza oko njihovih dolina. Na istaknutim mjestima gdje je lijepi vidik i gdje se cesta uzdiže postavljeni su mali kiosci, a na većim okukama kipovi kakve božice ili fiskulturnika. Nakon vožnje od nekoliko sati stigli smo u Soči. To je mjesto koje bi po svom luksuzu moglo biti smješteno negdje na Floridi ili Francuskoj rivijeri. U sanatorijima tog mjeseta smješteno je oko 60.000 gostiju i sve je uvijek puno. Unatoč toga da je na cijelom Kavkaskom primorju smješteno u sezoni 200.000–300.000 ljudi to je za SSSR, u kojem ima više od 60.000.000 radnika i službenika, daleko pre-malo. Zato i jesu sva mjesta popunjena. Mi smo morali ići spavati u Turbazu, jer ni u jednom hotelu nije bilo raspoloživog kreveta. U Turbazi nalaze se tri kreveta, 3 stolice, 1 stol i noćni ormarić. Umivanje i ostalo se obavlja zajednički u posebnim prostorijama. Potpuna opskrba u takvoj Turbazi košta 22 rublja dnevno.

Od Soči već nakon pola sata vožnje ušli smo u Gruziju. To je najveća Republika na Kavkazu, a može se reći i najljepša. Put kroz Gruziju je posut malim turističkim mjestima u kojima prevladavaju sanatoriji građeni od kamena i mramora, pa neki izgledaju kao grčki hramovi. Nešto veće mjesto na putu Gagra koje je smješteno na prekrasnom dijelu male uske doline, između bregova i obale mora, jedno je od najljepših mjeseta te veličine na onom dijelu Crnog mora. Kazalište im je građeno od crvenog mramora, u nacionalnom gruzijskom stilu. Od Gagre dalje prema jugu teren postaje manje brdovit, cesta prolazi preko većih ravnica između bregova i mora i konačno dolazi do mjeseta Suhumi. Ovo je mjesto od oko 80.000 stanovnika, ima dva kazališta, Botanički vrt, sa tropskim i subtropskim raslinama. Na obližnjem brijezu prostire se park u kojem je smješten biološki zavod, a iza grada nalazi se »Gora« vrh koji su 1953. god. mještanii pretvorili u ogroman park. Tom zgodom su, osim šume koja je već na toj Gori rasla, posadili 96.000 sadnica ukrasnog drveća. Tako je taj park pretvoren u nešto jedinstveno, čak na onom mjestu gdje ima toliko parkova. Do vrha tog parka vodi autoput a na samom vrhu nalazi se restauracija gdje gosti svako veče sjede i plešu uz glazbu i gledaju na more i sam grad koji je pod nogama bogato rasvijetljen. Osobitost toga mjeseta je, da je u svakoj ulici na obje strane drvoređi i u svakoj ulici druga vrst ukrasnog drveta, kao platane, libanonski cedri, čempresi, palme i t. d.

Dva dana nakon našeg prispeća u Suhumi stigli su ostali drugovi koji su se uputili preko prevoja Kavkaza pješice i autom na more.

Ovdje smo ostali nekoliko dana i krenuli opet našim autobusom do jezera Rica. Jezero Rica nalazi se oko 1.000 m nad morem ispod glavnog grebena Kavkaza u prekrasnoj uvali opkoljenoj šumom. Već kod ulaza u tu uvalu nalazi se hotel u kojem smo odsjeli. Hotel je prekrasno ureden. Južna strana okrenuta je spram mora dok je sjeverna strana okrenuta grebenu glavnog Kavkaskog bila. Okolo cijelog jezera na zgodnim uvalama nalaze se krasne vile u kojima provode ljetovanje izletnici. Od glavnog druma do jezera vodi put kroz nekoliko silnih tjesnaca gdje se uzdižu lijevo i desno nekoliko stotina metara visoke ravne stijene. Cijelim putem šumi potok koji otiče iz jezera do mora. Kad smo pošli prema jezeru drugovi su brojili koliko je autobusa prošlo kraj nas, pa smo nabrojili oko 70 autobusa, ako uzmemo da u svakom ima najmanje 20 ljudi to dolazi dnevno posjećivati jezero oko 1.500 ljudi. Među gostima vidjeli smo Čeha, Poljaka, Madara, Nijemaca, Francuza i ostalih. Nije ni čudo, da ima na jezeru oko 20 motornih čamaca koji provode goste oko jezera, pa smo se i mi provezli. U hotelu smo prespavali. Hotel je luksuzno ureden, sobe su sa dva kreveta u kojoj se nalaze fotelji, sagovi, telefon, kupaona, klozet, balkon

i radio aparat. Izgleda da taj hotel nije građen za obične smrtnike. Sutradan krenuli smo dalje za Soči gdje smo stigli istom na večer i smjestili se u ogromnom sanatoriju »Novi Soči«; to je sanatorij koji ima mesta za nekoliko stotina ljudi sa isto takvim komforom kao u hotelu na Rici. Osim toga ima ogroman park oko zgrade, koji se proteže kojih 200—300 m nad morem, gdje se nalazi vlastito kupalište sanatorija. Ovdje smo se svaki dan kupali, a uvečer pošli autobusom u kazalište ili cirkus.

Jedno veče posjetili smo priredbu koju nam je priredilo osoblje i gosti sanatorija gdje smo odsjeli. Priredba je bila u parku sanatorija na otvorenom pozorištu, koje je građeno kao stari amfiteatri, bez krova. Unatoč toga što su nastupili amateri bilo je veoma lijepih i interesantnih točaka, pa se po tome vidi da je ta vrsta zabave vrlo raširena u SSSR-u jer je bilo drugova koji su nastupili kao pravi glumci. Oso-

Pik Kavkaz sa Žandarmima

Foto: D. Mlač

bito su im bile dobre točke koje su uzete iz narodnih motiva, kratke aktovke, pjesme i šale.

Jedno poslije podne pošli smo do »Gore« iznad Soči gdje se nalazi toranj zidan od kamena, a visok 33 m, odakle je prekrasan pogled na Kavkaz i more, ali je na žalost taj dan bila magla, pa smo jedva vidjeli okolišne bregove. Jedan dan smo pošli pregledavati mjesto Soči, pa su nas odveli na željezničku stanicu na morsko pristaniste i na lječilište gdje izvire ljekovita voda. Sama zgrada je građena od mramora, kao skoro sve zgrade u Soči. Oko zgrade osjeća se jak miris sumpora i unatoč lijepog parka i zgrade nije ugodno u njenoj blizini. Jednu večer t. j. dan prije dolaska priredili su nam Uprava i gosti Turbane u Soči oproštajno veče. Nastupali su na pozornici drugovi turisti različitih narodnosti pa je to zapravo bila revija nacionalnosti koje se danas vide u SSSR-u. Prvo je nastupio jedan Rus, koji je otpjevao jednu rusku romanu, poslije njega je jedan Gruzijanac odsvirao na harmonici i otpjevao narodne gruzijanske pjesme, iza toga neki, ne znam da li je bio Kinez ili Vietnamac, ali izrazito mongolski tip, koji je otpjevao svoju narodnu pjesmu i čak po njegovoj najavi jednu jugoslavensku pjesmu, istovremeno je odsvirao pjesmu na dvije usne harmonike. Od Ruskinja nastupile su dvije drugarice koje su pjevale u duetu ruske i maloruske narodne pjesme. Ova točka je bila jedna od najboljih. Čerkez je otpjevao nekoliko čerkeških narodnih pjesama i konačno Gruzijanci su otplesali narodni gruzijski ples. Poslije te priredbe slijedilo je nagradivanje momčadi »viših turista«, koji su prošli jedan teži put, sa posebnim turističkim znacima. Ujedno je spiker upitao prisutne da li pristaju da se Jugoslavenske goste na-

gradi sa tim značkama, što su naravno svi burno pozdravili. I tako smo dobili i mi tu počasnu značku. Poslije te značke slijedila je zabava i ples do pola noći, kada smo krenuli kući. Sutradan počelo je spremanje za put u Moskvu. Pošli smo autom do aerodroma Soči gdje smo se ukrcali na avion i oko 16 sati krenuli najprije uz more dobar dio puta, što nam je bilo veoma dragoo, jer smo taj isti put prošli prije toga autom, a sada zrakom te vidjeli cijelu obalu i put kojim smo prošli. Nakon Tuapse krenuo je avion na sjever, pa opet ravnicom spram Moskve. Poslije nekoliko sati primjetili smo pred nama silne oblake, a po ljuštanju aviona znali smo da se približava nevrijeme. Za to nas nije začudilo da se iznad jednog grada počeo avion spuštaći. Kad smo se spustili, vidjeli smo da se nalazimo u Harkovu. Već kod spu-

Jezero Rica

Foto: D. Mlač

Štanja bilo nam je čudno da se nalaze pojedini dijelovi ovog grada još u vijek u ruševinama, ali kad smo čuli da je to Harkov shvatili smo zašto je tako, jer je Harkov u prošlom ratu bio do temelja razrušen. Tu nam je bilo rečeno da ćemo ostati do jutra, jer da je potpuno zatvoren prolaz do Moskve. Međutim nakon dva sata vrijeme se raščistilo i pošli smo dalje istim avionom.

U Moskvu smo stigli poslije pola noći, gdje su nas opet dočekali drugovi iz Sindikata i Alpinističkog društva odveli u hotel i tamo nas smjestili gotovo u svim katovima po sobama gdje se moglo naći mjesta.

Ujutro smo pošli na Poljoprivrednu izložbu, koja je zapravo izložba cijele ekonomskih i kulturnih djelatnosti u SSSR-u. Opisivati ovu izložbu je nemoguće jer toliko ima utisaka sa te izložbe da bi trebala cijela knjiga da se sve opiše. Mi smo bili u izložbi 6—7 sati, ali nismo niti polovinu paviljona posjetili. Držim da bi trebalo najmanje 14 dana da čovjek temeljito pregleda cijelu izložbu.

Već ulaz u izložbu je veličanstven. Ogromni stupovi koji drže luk (portal) pred ulazom tako je ogroman da čovjeka fascinira. Ulaz ostalim zgradama prolazi kroz perivoj, a na samom početku zgrada nalazi se ogroman vodoskok oko kojeg se nalaze pozlaćeni kipovi od sviju 13 Republika u Savezu. Sam vodoskok predstavlja žito

iz kojeg štrca voda u zrak u velikoj količini i visinu. U pozadini tog vodoskoka kao i sa strane nalaze se paviljoni pojedinih republika građeni u nacionalnom stilu tog naroda. Svaki paviljon je umjetničko djelo svoje vrsti. Izložba i predmeti koji su izloženi u tim paviljonima pokazuju ekonomsko i kulturno dostignuće dotične republike. Osim tih paviljona zaknadno su još sagrađeni paviljoni dalekog Istoka, Kavkaza i Sibirski paviljon. Pored tih paviljona sagrađen je paviljon tehnike, atomske energije i drugi.

Mi smo posjetili nekoliko nacionalnih paviljona, paviljon tehnike i atomske energije, gdje nam je jedan profesor protumačio dostignuće atomske energije u naučne i ekonomске svrhe.

Suhumi — More

Foto: D. Mlać

Navečer oko 24 sata krenuli smo vlakom za Lenjingrad. Tu smo stigli ujutro oko 10 sati. Odsjeli smo u hotelu »Evropi«. Sutradan smo pošli sa drugovima od Profsojuna razgledavati grad. Zaboravio sam kazati da su nas i ovdje drugovi dočekali najsrdačnije. Pregledali smo Smoljni, odakle je Lenjin vodio ustanak za preuzimanje vlasti radnog naroda, obalu Neve, Nevski propekt, Lenjingradski metro, zimski dvorac, Akademiju, Admiralitet, Stadion, kazališta i mnoge druge zgrade.

U Zimskom dvoru nalazi se muzej i galerija slika »Ermitaš«, gdje smo proveli nekoliko sati i unatoč toga samo letimično pregledali slike i predmete. Smatram da bi za temeljito pregledavanje tog zavoda trebalo nekoliko nedjelja. Navečer smo posjetili jedno manje kazalište i gledali operetu »Silva« od Kalmana, koju je davala Moskovska kazališna ekipa. Ovo kazalište je zapravo Sindikalna dvorana, a unutra stane 2.500 ljudi. Drugi dan našeg boravka u Lenjingradu posjetili smo prije podne krstaricu »Auroru« sa koje se pucalo kod navale radnika na vladu Kerenskoga prigodom preuzimanja vlasti. Poslije podne pošli smo autobusom posjetiti bivše Carskoje selo, sada Petrov dvorac. To je znameniti dvorac Ruske carske obitelji sa ogromnim parkom u kojem se nalazi veliki broj fontana sa kipovima.

Putem do Petrovog dvorca vidjeli smo gdje — gdje još ruševine iz prošlog rata.

Sam Lenjingrad ostavio je na nas duboki utisak po svojoj ljepoti, smještaju i kulturnim ustanovama, kao stari kulturni centar Rusije. Od novijih građevina interesantan je njihov Stadion, kojeg su podigli nedaleko ušća Neve u more sa materijalom kojeg su vadili buldožeri sa dna Neve i od njega podigli nasipe okolo Stadiona. Cijeli stadion je park u kojem se uvijek nađe ljudi koji šetaju ili na pomoćnim igralištima vježbaju. Isto tako Ljenjingradski metro nije tako raskošno uređen kao Moskovski ali sa mnogo ukusa. Kad smo se vozili kroz nekoliko stanica u Ljenjingradskom metrou upitala me jedna Ljenjingrađanka kraj koje sam sjedio, koji mi se metro više svida Moskovski ili Ljenjingradski. Kad sam rekao Moskovski video sam da se očutila povrijedena, jer je njihov u istinu krasan i ukusno izgrađen.

Navečer smo se vratili opet vlakom u Moskvu. 29. VIII. o. g. posjetili smo našu Ambasadu gdje nas je primio vrlo ljubazno naš ambasador i ostao s nama u srdaćnom razgovoru oko 2 sata. Poslije tog posjeta pošli smo na Kremlj, gdje smo pregledali Kremljski muzej, dragocjenosti iz carskog dvora, te ostale zgrade u Kremlju. Drugi dan, 30. VIII., nakon povratka iz Ljenjingrada posjetili smo prije podne novi Stadion u Moskvu koji je nedavno dovršen i na kojem se održala ove godine spartakiada.

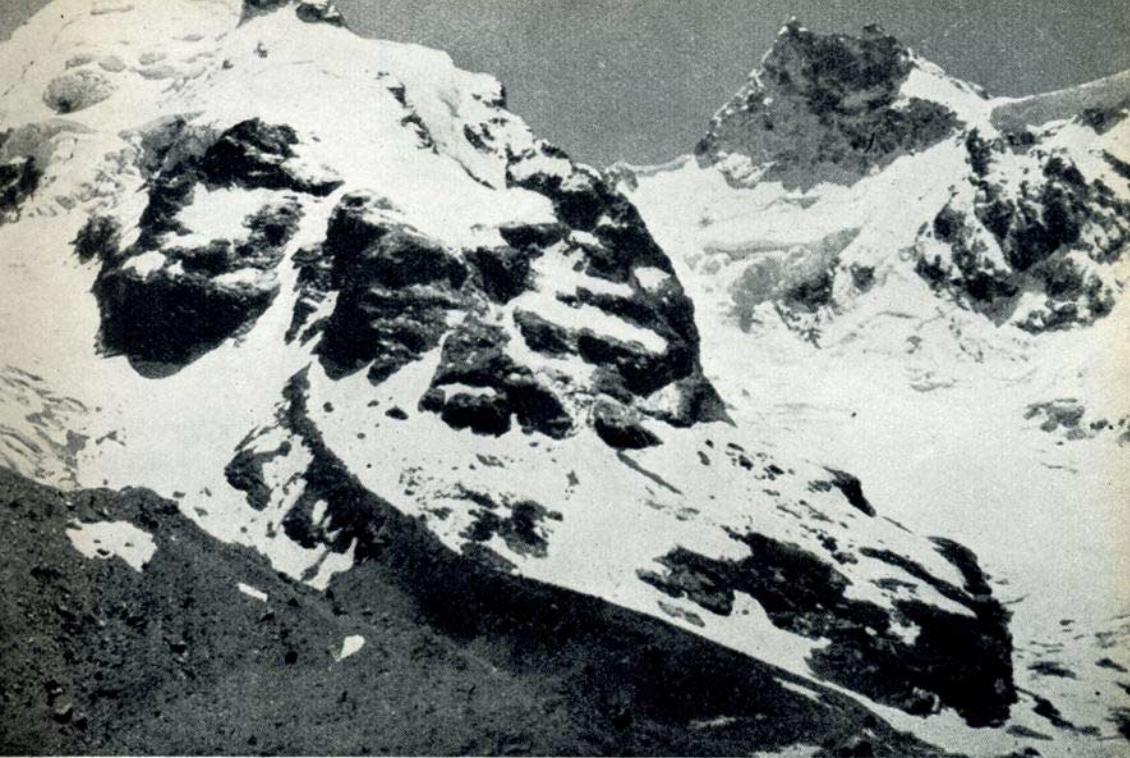
Na Stadionu ima mjesta za 100.000 sjedala, a po tumačenju naših vodiča još 50.000 stajačih mjesta. Osim tog Stadiona još su gradena dva pokrajna — jedan sa plivačim i jedan za košarke i ostale sportske grane. Oba su za polovinu manji od glavnog stadiona. Osim ova tri stadiona ima na kompleksu od 180 jutara 11 nogometnih igrališta, 15 igrališta za košarku i 15 za rukomet. Za rasvjetljavanje Stadiona i njihovih igrališta postavljeno je 6.000 reflektora. Osim tih igrališta izgrađena je i skijaška skakaonica, i stanica za sport na vodi na rijeci Moskvi koja kraj stadiona teče. Cijeli kompleks je pretvoren u ogromni perivo.

Poslije podne pošli smo u Tretjekovu galeriju slika gdje smo vidjeli rusku umjetnost od početka do najnovijeg doba. Osobito su nas impresionirale slike russkih klasičnika Velešagina i Rjepina. Izložba je popunjena djelima novih russkih slikara od kojih smo vidjeli djela već novog datuma na kojima obrađuju autori prizore iz ovog rata kao i život u SSSR-u u najnovije doba. Posjet ovoj galeriji bio je događaj koji nas se duboko dojmio, jer smo vidjeli originale slika čije smo reprodukcije često imali priliku vidjeti pa čak i sliku »Kozaci pišu Sultanu« vidjeli smo svojevremeno prikazanu u kinu.

Isti dan pred večer sastali smo se kod Sindikata sa drugovima predstavnicima njihovog Sindikata Fiskulturnih društava da se dogovorimo glede daljnje suradnje između nas i njih kao i da kažemo jedan drugome svoje utiske i dojmove o alpinističkoj organizaciji. Na tom sastanku bilo je konačno zaključeno da ćemo sljedeće godine poslati nekoliko ekipa naših alpinista na Kavkaz, a po mogućnosti i na Pamir, ukoliko će drugovi u SSSR-u tu ekspediciju planirati. Isto tako će alpinisti SSSR-a poslati svoje drugove u našu zemlju da upoznaju prilike i način planinarenja kod nas.

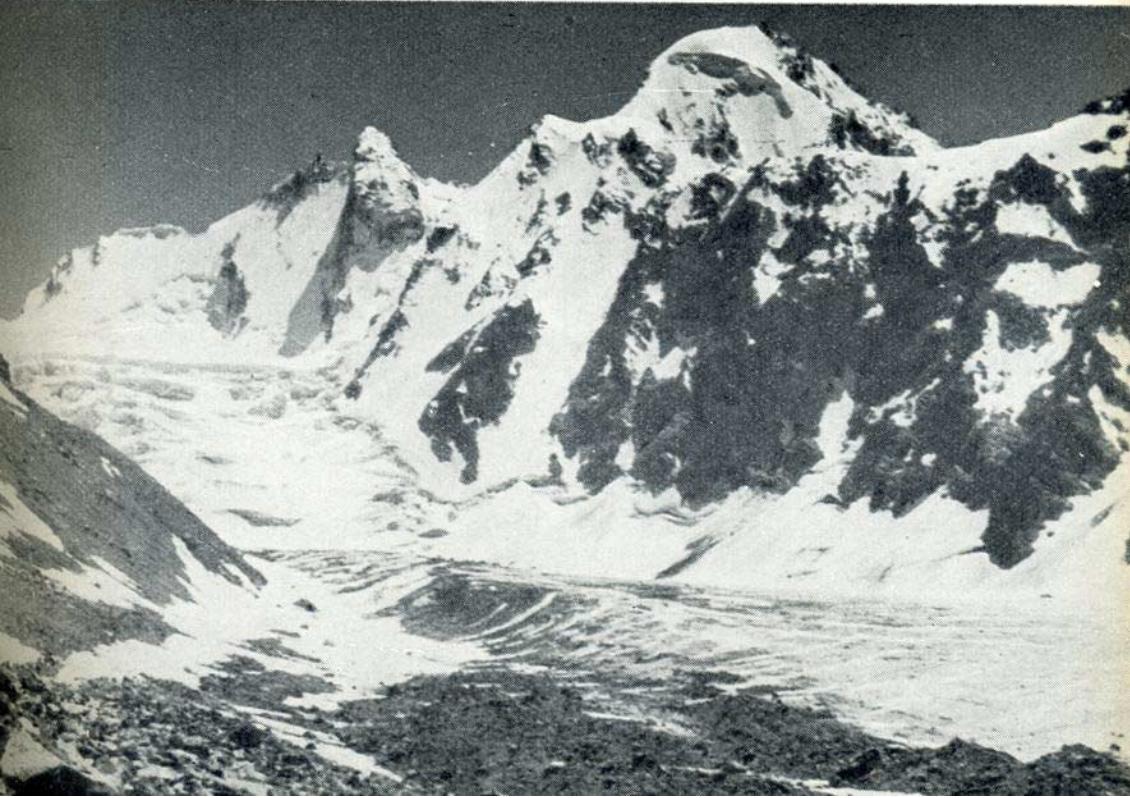
Konačno priređena je oproštajna večera na kojoj smo međusobno podijelili darove, uglavnom knjige. Nakon večere pošli smo automobilima na aerodrom gdje smo se od drugova koji su nas ispratili srdačno oprostili, u oproštaju bilo je toplih želja da se opet vidimo. Avionom smo pošli preko Kijeva i Lavova, gdje smo se oprostili sa SSSR-om na Budim-Peštu i u Beograd.

Kao što se vidi u gornjem izlaganju planinarstvo u SSSR-u postavljeno je na drugim temeljima nego kod nas. Mi smatramo da je svako posjećivanje planine planinarstvo, dok se u SSSR-u uzimaju posjećivanje planina gdje se ne mora upotrebiti čisto alpinistički rekviziti, kao turizam. Isto tako zbog oblika njihove zemlje koja je najveća ravnica na svijetu njihov planinarski kadar je sasvim drugačiji nego naš, koji živimo u jednoj gotovo gorovitoj zemlji. Dok mi naše planinare ne trebamo učiti hodati po planinama, jer je gotovo svaki rođen ispod planine, to u SSSR-u većina njihovih alpinista, kada dođu u visoke planine, prvi put zakorače u visinu. Zato je i sam način planinarenja i odgoj planinarskih masa u SSSR-u sasvim drugi. Kod nas svaki planinar mora imati planinarsku opremu t. j. odijelo, gozjerice, ruksak, busol u ostalo a u SSSR-u, budući da on iz Moskve ili sličnog mjeseta u ogromnoj Ruskoj nizini ne mora imati te rekvizite, a nisu mu ni potrebni jer zbog daljine može ići u planinu samo za vrijeme godišnjeg odmora. Za to se njegova organizacija pobrinula da kada dođe na Kavkaz dobije te rekvizite od organizacije koje nakon po-

Čeget Karabaši (3762) — Hermagenova (4000)
Bžeduh

Foto: D. Mlač
Foto: D. Mlač

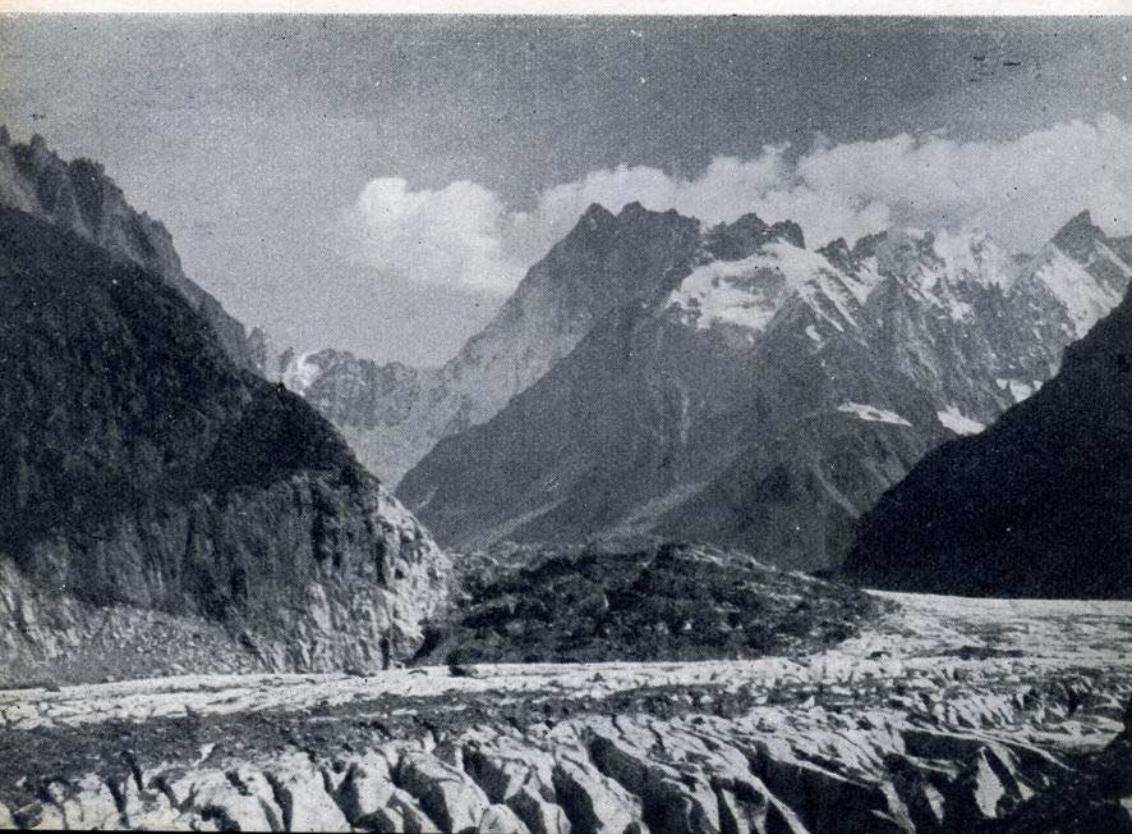

Pogled na Mont Blanc
sa Aiguille du Midi-a (3842)

Foto: B. Kirigin

Grandes Jorasses i glečer Mer de Grace

Foto: B. Kirigin

vratka kući organizaciji враћа. Isto tako ga organizacija, kada dolazi prvi put u planinu, uči kako će se u planini vladati, kako će upotrebiti rekvizite koje je dobio i ostalo potrebno jednom planinaru, koje mi ne trebamo raditi jer su naši ljudi naučeni na planine. Već je rečeno u jednom dijelu izlaganja da je planinarska organizacija vezana u Fiskulturnom društvu u kojemku kao i kod nas glavnu ulogu ima nogomet. Bilo je drugova na Kavkazu s kojima smo diskutirali i koji su nam priznali da su morali pojedine potrebne novce isčupati kod svog društva, jer je glavni ljubimac društva nogometna sekcija, a alpinistička sekcija je nešto slično pastorku. Iako su nam to drugovi priznali ma da teško, jer ne znam s kojeg razloga o ovakvim stvarima nisu voljeli govoriti, mi smo to znali, jer je ista organizacija bila kod nas nakon oslobodenja pa se pokazala lošom. Za to u njihovim planinama nema kuća niti stalnih puteva, osim turističkih, jer nema posebnih planinarskih društava, koja bi te puteve i te kuće gradili i uzdržavali. Isto tako i veza sa inostranim planinarima ne može biti tako uska kao što je potrebno, zbog toga jer je alpinistička sekcija samo sekcija u Fiskulturnom društvu u kojem igrat će planinu ulogu ostala sportska djelatnost. Već sama činjenica da oni smatraju planinarstvo kao čisti sport, pokazuje da je taj odnos nepravilan. Za pravilan razvoj alpinizma je karakteristično i to da sve poslove alpinizma čak i logore na Kavkazu vode uglavnom turistička društva i njihove turističke baze u okolini Kavkaza, namjesto da to čini jedna čisto planinarska organizacija. U svemu se vidi pomanjkanje planinarskih društava na onom raju. Ne znam kakva je situacija na Uralu, koji jedva dosije do 2.000 m visine, pa smatram da po njihovoj klasifikaciji planinarstva i turizma uopće nemaju planinarskih objekata na toj planini. Jedino u središnjoj Aziji na Pamiru u Altaju biće da imaju svoje organizacije. Iz njihovog izlaganja nismo mogli dobiti točnu sliku o objektima na ostalim planinama Sovjetskog saveza.

Društveni život u tim logorima je dosta bogat, pa se tako gotovo svaku večer prikazuje koji film ili slično. Inače u logorima vlada potpuna demokracija pa čovjek ne zna nikada ko je među njima intelektualac, a ko je običan radnik već su svi jednaki, što je lijepa strana njihove organizacije. Možemo se nadati da će doticaj sa ostalim planinarskim pokretima izvan SSSR-a sa njima, povoljno utjecati, da će se ove manjkavosti koje smo mi primijetili kod njih ispraviti čim mjerodavni krugovi to uvide. Inače su njihovi mjerodavni krugovi uvidjeli važnost planinarskog pokreta za obranu zemlje, pa smo i mi s te strane koješta naučili u njihovoj organizaciji.

IV. Medunarodno zasjedanje za Alpsku meteorologiju

Ovogodišnje zasjedanje za apsku meteorologiju održalo se u Chamonixu, poznatom turističkom centru, na podnožju Mont Blanca, u razdoblju od 17.-19. septembra.

Ovom, četvrtom po redu zasjedanju, premda je prisustvovalo nešto manje učesnika (110) nego na prošlom u Davosu, ipak je broj država, koje su bile zapostljene, bio veći. Zasjedanju su prisustvovali predstavnici Švicarske, Austrije, Francuske, Velike Britanije, Njemačke, Belgije, Holandije, Italije, Norveške, Švedske, Portugala, SAD, Čehoslovačke i Jugoslavije. Na zasjedanju je pored delegata univerziteta iz Ljubljane i Beograda i predstavnika hidrometeoroloških zavoda u Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu i Beogradu, prisustvovao i delegat Meteorološkog kluba iz Ljubljane.

Zasjedanje je otvorio kraćim pozdravnim govorom predsjednik kongresa dekan fakulteta u Grenoblu i specijalista za francuske Alpe, profesor R. Blanchard. Nakon saopćenih izmjena u pogledu rasporeda predavanja, stručni dio programa održavao se prema slijedećim problemima:

1. mjerjenje oborine u planinskim predjelima
2. vremenski tipovi vremena
3. zračenje
4. bioklimatologija

O prvom problemu održano je 25 referata, u kojima su većina delegata iznosili temeljne definicije o mjerenu oborine u planinama i to naročito u pogledu hvatanja zimske oborine. U pojedinim referatima bilo je istaknuto, da za pravilno mjerjenje oborine pomoću različitih tipova kišomjera i totalizatora, veliku ulogu igraju ekspozicije i vjetar, koji je prema riječima njemačkog meteorologa K. Schneider-Cariusa nemoguće eliminirati u planinskim predjelima. U pogledu ekspozicije treba, prema saopćenjima austrijskih meteorologa Tollnera i Hoinkasa, naročitu pažnju posvetiti postavljanju totalizatora, da bi se izbjegao već utvrđeni vjetar, koji puše s planina. Prema spomenutim meteorologima, mjerjenje oborina pomoću totalizatora treba da vrše samo meteorolozi, koji mogu istovremeno ispitivati i djelovanje vjetra u okolini postavljenih totalizatora. O problemu mjerjenja oborine na ovogodišnjem zasjedanju u Chamonixu održali su i tri referata delegati iz Jugoslavije sa slijedećim temama:

1. H. Pašić (Sarajevo): Mjerjenje oborine na visinskom opservatoriju Bješašnica (2067 m)
2. M. i K. Milosavljević (Beograd): Oborine u planinama NR Srbije
3. D. Furlan (Ljubljana): Noviji podaci o mjerenu oborine u Jugoslaviji dobiveni pomoću totalizatora.

U prvom dijelu iznesenih referata bilo je i prikaza o razdiobi i čestini pojavе grmljavine u Švicarskoj (M. Bouët), kao i kratko saopćenje o razdiobi oborine na području Visokih Tatra (M. Konček), kao i o utjecaju planina na razdiobu oborina u zapadnom dijelu Čehoslovačke (F. Rein).

U toku drugog dana zasjedanja održano je 8 izvještaja po pitanju sinoptike i fizikalne meteorologije. Osim svega nekoliko saopćenja, koja su se odnosila na specijalne probleme iz sinoptike, sva ostala odnosila su se na klasifikacije

tipova vremena i fronta. Švicarski meteorolozi M. Schuepp i G. Gensler dali su opširnu građu i šemu za vođenje statistike tipova vremena na području Alpa. Ovaj opširan rad izведен je na temelju preporuke br. 1 sa III. Međunarodnog zasjedanja za alpsku meteorologiju, koje se održalo u travnju 1954. godine u Davosu.

Obzirom da je jugoslavenski meteorolog M. Čadež prikazao prisutnim delegatima svoj prijedlog o klasifikaciji tipova vremena, a koji se znatno razli-

Chamonix s pogledom na Aiguille du Dru (3754)

Foto: B. Kirigin

kuje od zamisli M. Schueppa, odlučeno je, nakon veoma duge diskusije, da se u svrhu izrade jedne jednoobrazne klasifikacije, održi po završetku zasjedanja još jedan uži sastanak sinoptičara, na kojem je trebalo konačno riješiti metodu određivanja tipova vremena.

Trećeg dana zasjedanja održani su izvještaji o problemima zračenja. Istovremeno su prikazani modeli aparata za mjerjenje dnevnog luka Sunca i dati su podaci o glacijalno-metrološkim istraživanjima glečera. Prikazan je također i novi instrumenat za mjerjenje propustljivosti zračenja kroz led glečera i snijeg.

Prema saopćenju sekretarijata zasjedanja, svi održani referati bit će štampani u jednoj posebnoj publikaciji.

Vlast departmana Haute-Savoie priredila je u hotelu »Carlton« svečanu večeru, koju je otvorio potpredsjednik departmana. U toku večere održao je kraći govor profesor Blanchard, a F. Reichel saopćio je, da će se V. Međunarodno zasjedanje za alpsku meteorologiju održati u Zapadnoj Njemačkoj u Garmisch-Partenkirchenu u proljeće 1958. godine.

Sa žičarom na putu od stanice »Plan des Aiguilles« (2350)

Foto: B. Kirigin

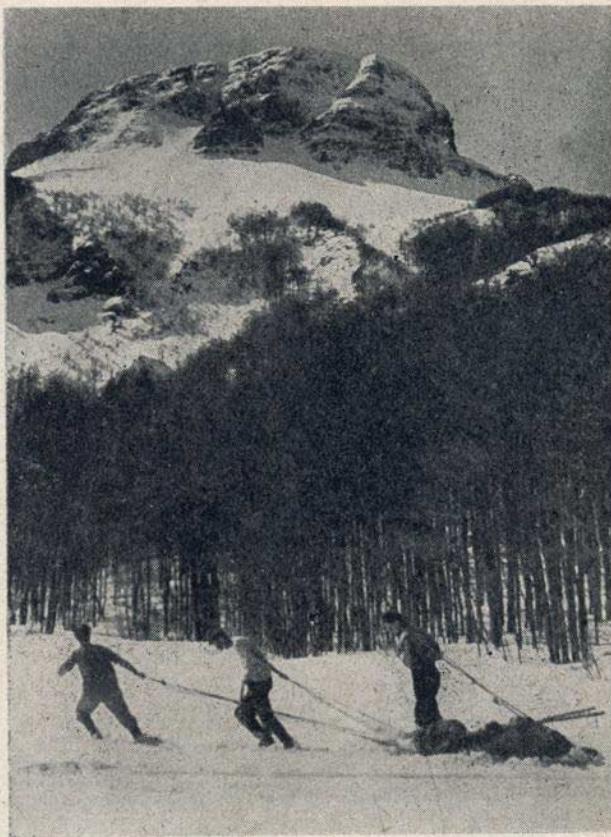
U toku zasjedanja u Chamonixu bilo je svim delegatima omogućeno, da uz izvjesne popuste koriste žičare, pomoću kojih su se u veoma kratko vrijeme mogli popeti na Aiguille du Midi (3.842 m), Brevent (2.525 m), Mer de Glace (1900 m) i Flegere (1900 m). Veoma lijepo vrijeme kroz sva četiri dana zasjedanja, omogućilo je svim učesnicima, da se u slobodno vrijeme dive prirodnim ljepotama najvišeg vrha u Evropi Mont-Blanca.

B. Kirigin

Alpinističko-instruktorski tečaj na Južnom Velebitu

(3. III.—10. III. 1957. g.)

Da bi se proširio krug alpinističkih instruktora, Komisija za alpinizam PSH održala je u Južnom Velebitu instruktorski tečaj. Posljednji tečaj ovakve vrste bio je organiziran 1952. god. u okolini Sedam triglavskih jezera. Potreba da alpinistički tečajevi sadržavaju sve bitne elemente, da imaju jedan jedinstveni program i rukovodstvo, osjetila se osobito posljednjih godina, kada su organizaciju

Pod Badnjom — vuča materijala

Foto: B. Lukšić

alpinističkih tečajeva, škola i logora, organizirali pojedini odsjeci svaki na svoj način. Svrha tečaja bila je i provjeravanje znanja tečajaca i njihove sposobnosti prenošenja znanja na druge.

Nastavni program predviđao je predavanja koja će pripremiti svaki tečajac. Oni su zato dobili uputstva o literaturi koju mogu koristiti prigodom pripremanja određenog predavanja. Tehnički plan sastavljen je i podijeljen po ekipama. Obuhvaćao je visokogorsko skijanje, izradu bivaka, noćenje pod šatorom, alpinističko penjanje, izvođenje akcije spasavanja, orientaciju u magli i uspone sa skijama i penjačkim rezervama. Ekonom je sastavio razne tipove obroka prema kaloričnim tablicama, a na bazi 6000 kalorija na dan.

Trećeg u jutro, nakon 4 sata zakašnjenja vlaka, stigli smo u Medak. Poslije srdačnog susreta sa planinarima iz Medka i alpinistima Splita uslijedio je pretovar opreme. Putne vreće, skije, užeta i naprtnjače oprezno se slažu u kola koja su osigurali drugovi iz PD »Badnja«. Oni su čak otposlali par dana prije jednog člana u izvide do planinarskog doma da bi točno obavijestili organizatora o stanju i visini snijega na Velebitu. Takvi su inače: točni, brzi i vrijedni.

Markacija vodi od željezničke stанице direktno do sela Brezik pod Bukovu Glavu. No izvedena je i druga koja skreće do Medka, pa se od njega opet spaja sa prvom u selu Brezik. Dulja je od prve za 20 minuta. Ispod Bukove Glave počinje dobar put, a povezuje Liku sa Dalmacijom preko Struga, Buljme i nacionalnog parka Paklenice.

Na povratku — pogled prema Vagnju

Foto: B. Lukšić

Prolazeći Ličkim poljem pogledi su lutali po velebitskim visovima, uspoređujući ih sa onima u specijalki, ne misleći na svladavanje hiljadumetarske visinske razlike do doma, niti na 500 kg. opreme koju je trebalo do mraka prenijeti na ledima. Vidjelo se da snijeg otpočinje tek od Bukove Glave, stoga su tečajci skrenuli do stare znanice Milke Vuksan ne bi li pronašli konje za taj dio puta. Uz srdačan stisak ruke, obnavljaju se sjećanja sa gradnjom i otvaranjem planinarskog doma, puši se topli čaj i razgovara se o ovogodišnjem sletu planinara na Velebitu. U ugodnom razgovoru vrijeme brzo prolazi, a trebalo je i krenuti. Ličani koji su se okupili ponudili su se za prenos. Zatražili su »sitnicu«, 1200 din za 15 kg tereta do doma, tumačeći da je tu svotu platila jedna grupa šibenskih planinara. Kako ovakve »usluge« nisu dolazile u obzir, našli su se i konji, no bez samara. Na čudenje tečajaca razjasnili su da Ličanima nisu potrebni samari. Kada je jedan tečajac spomenuo zaradu na transportu materijala kod gradnje doma, koju su dobili Dalmatinici čak s druge strane Velebita sa magarčićima sa samarima, nije bilo odgovora. Bilo je potrebno dugo pogodažanje dok nisu pristale obje stranke. Ugovor je glasio: Prenos putnih vreća od Brezika do Pločica iznad Bukove Glave gdje počinje snijeg. Oko 1 sat hoda, 200 kg 2000 din.

Od Pločica napredovanje je usporenno. Transport je nastavljen prenošenjem na ledima po etapama. Deset minuta prenos naprtnjače i skija, a zatim povratak po vreće. Vrijeme silaska do vreća bilo je i vrijeme odmora... Sati su brzo prolazili... Počeo se spuštati i mrak. Odlučeno je stoga da se sa transportom prekine

i podigne šator u kojemu će se prenoći čuvajući hranu. Dobrovoljci su bili Splitčani. To je bio njihov prvi bivak. Ostali su prosljedili do doma gdje ih je čekao opskrbnik. Proteklo je još jedno cijelo jutro dok čitava oprema nije bila u domu. Preostalo je toga dana da se pregledaju tereni. Navečer je otvoren tečaj.

KAKO SE ODVIJAO TEČAJ

Tečajci su podjeljivani u ekipe, čiji se sastav mijenjao. Jedan je bio vođa ekipe, no zaključci su donošeni jednoglasno. Dnevni red odvijao se otrplike ovako: 7 s. ustajanje, 8 s. odlazak na teren, 16 s. povratak i ručak, 18 s. predavanje sa diskusijom, 20 s. večera, 21 s. spavanje.

Badanj

Foto: B. Lukšić

Nejednako znanje skijanja zahtijevalo je prvog dana vježbanje skijaške tehnike. Zatim su otpočele visokogorske ture sa skijama i krznima do strme i zasnice stijene. Dalje se nastavljalо derezama i čepinima. Vrijeme često nije bilo povoljno. Skoro čitava tri dana magla se nije dizala. Tada su ekipe dobivale zadatak da sa kartom i kompasom pronađu određenu kotu ili sedlo. Izrađivani su i razni bivaci za prisilno noćenje. Organizirano je i orientaciono takmičenje. Pojedini takmičar trebao je po zadanim azimutima pronaći 10 kontrolnih točaka, uzeti svoju oznaku, i doći na cilj. Bodovalo se vrijeme. Prvo mjesto a time i čokoladu dobio je Branko Golešić. Drugi je stigao Dolfi Rotovnik, treći Vlado Jelaska.

Osim vježbi, kao što su bušenje snježnih streha, urezivanje stepenica u ledu, zaustavljanje pada sa čepinom i štapovima, izvedeno je i nekoliko alpinističkih uspona i silaza u stjeni Badnja. Takoder su sve ekipe noćile u šatoru, a prema doivenom zadatku. Pored vjetra, koji je često bio i jak, u šatoru, na pneumatskim madracima i u spavaćim vrećama, bilo je ugodno.

Jedne noći trebalo je hitno intervenirati. Tek usnuli tečajci dobili su obavijest o nesretnom slučaju. Lavina je zatrpana jednog tečajca. U najbrže moguće vremenu spojene su skije elementima i organizirana ekipa koja je krenula do mjesta nesreće. Pružena je pomoć, imobilizirana slomljena nogu i izvršen transport unesrećenog. Tek u domu spasavaoci su doznali da je to bila samo vježba. Slijedila je kritika akcije spašavanja i zasluzeni odmor.

Posljednjeg dana tečaja održani su ispitni. Pripadnici su članovi AO »Zagreb« Branko Golešić i Ivan Durbešić. Na temelju pozitivnih odgovora ispitna komisija dodijelila im je naslove.

DA LI JE TEČAJ USPIO

Na završnom dijelu tečaja, tečajci su iznosili svoja zapažanja i mišljenja o samom tečaju, o sebi i o drugovima. Dato je i nekoliko korisnih sugestija. Među ocjenama tečaja nalazi se i mišljenje splitskog alpiniste Gilića koji je izjavio:

»Tečaj je bio potreban. Niz sitnica od transporta i čuvanja materijala i prenosa do doma, od sastava kaloričnih tablica i vodenja ekonomata do odnosa sa opskrbnikom, utjecale su na uspjeh tečaja. Vidjeli smo se u raznim situacijama, od oblačenja do afirmacije znanja za stolom. Tečaj je bio put da sredimo global alpinističkog znanja i da nademo jedan najbolji način organiziranja sličnih tečajeva. Ja sam mnogo naučio, od organizacije do ekonomata, od kuhanja do urezivanja stepenica u ledu. Sada znam više cijeniti svoje kvalitete. Teško je davati sudove o kelegama kada su oni tu, nastavio je Stanko Gilić, no mogu reći da sam uočio i dragi mi je što drugovi obećavaju jedan dobar rad alpinizma u Hrvatskoj. Više bi trebalo posvetiti pažnje literaturi. Na slijedećem tečaju mogla bi se prikazati nova tehnička dostignuća, a mogli bi se također upoznati sa svjetskim alpinističkim novostima. Naša iskustva trebalo bi ponijeti ne samo u stjeni već i u literaturi, jer to ostaje slijedećim generacijama.«

Drugi jedan tečajac uočio je korisnost nemametnute discipline. Treći je izjavio da nije nešto novog naučio, no da će ipak biti sigurniji kada bude organizirao sličan tečaj. Svi su mišljenja da je tečaj bio potreban, da je dao rezultate, no obzirom na kratkotrajanje, neu Jednačenost u skijanju i na loše vrijeme, nisu postignuti rezultati koji su se očekivali. Ali u jednom su svi složni i tečajci i rukovodioci: Ovaj tečaj je jedan korak napred u razvitku našeg alpinizma.

Branko Lukšić

Srećko Božičević

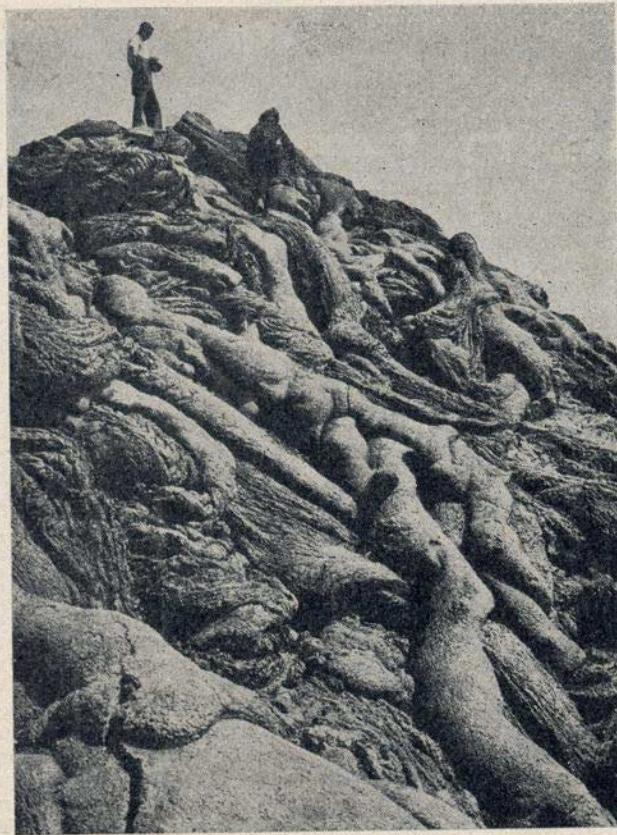
Vezuv nekada i sada

Naš je autobus jario prema Flegrejskim poljima tik uz samo Tirensko more. Daleki horizont bio je maglovit, a na mutnom plavom nebu, kao da izlaze iz mora, dizali su se bijeli oblaci. Približujemo se mjestu, odakle bismo mogli vidjeti obris Vezuva. Više nitko od nas ne sjedi mirno na svom sjedištu. Oni straga nestrpljivo pružaju vratove, i izgleda kao da bi htjeli probiti krov autobusa, samo, da oni prvi vide »glavni« cilj putovanja. A oni naprijed, tik iza šofera, nekako se zastrašeno okreću, da se uvjere mogu li zaista oni straga prvi vidjeti Vezuv. Prisjećam se crteža i fotografija Napulja i Vezuva, u mislima gledam topografsku kartu Napulja i okolice i sve mjerim i odredujem, kakav bi oblik morao imati Vezuv iz ovog našeg mesta. Da li se puši ili ne? Da li je visok onolik, koliko piše na topografskoj karti? Ali u taj čas već netko vikne: Eno ga, eno tamo ispod desnog oblaka, tamo iznad onog drveta! Ali teško nama ostalima kad na nebuh imade mnogo oblaka, a ono drovo je već daleko iza nas, jer mi jurimo dosta velikom brzinom po glatkoj asfaltiranoj cesti. Sada je započelo dokazivanje, uvjерavanje i pažljivo ispitivanje svakog oblaka. Ne nije ono Vezuv, eno ga tamo dalje lijevo iznad onog brda s pinijama! I sada gledaj i na jednu i na drugu stranu, gledaj u onaj zamagljeni horizont, u one oblake i traži Vezuv. I tako malo po malo progledali smo svi i sada smo jasno razabirali nisku siluetu Monte Some i Vezuva desno od nje. Morali smo priznati, da nas je Vezuv razočarao. Htjeli smo ugledati visoku i šiljatu vulkansku kupu i dim na vrhu, a ono od svega toga ništa. Samo oblaci, koji te varaju i čini se da izlaze iz Vezuva.

Bilo je već poslije podne, kada smo se šetali u Napulju ulicom uz more prema tvrdavi Castello dell'Ovo. Daleko tamo iza tvrdave vidjeli smo Vezuv, kako se sav sjaji pod zracima sunca na zalazu. Jasno smo razabirali zelenu boju šume na Monte

Somi, a desno od nje oko vrha Vezuva vidjela se neka sivkasto smeda, čak ljubičasta boja lave i pepela. Na toj boji vidimo i bijele točkice. To su sigurno zgrade vezuvске uspinjače i vulkanološki institut. Ispod svega je toga u podnožju, svijetlo zelena boja. To su rodni vinogradi i bogati voćnjaci.

Gledamo Vezuv i nekako nam se nehotice nameće pitanje: zašto je sada taj nekada strašni vulkan tako miran, bez dima, bez vatre i onih eksplozija? Ne ljutimo se samo mi na tog uspavanog »trbuhozbora«, ljute se na njega i vezuvski vodiči. Nekada je na Vezuv dolazilo mnogo turista, a danas — vrlo malo. Svi »čice-

Danas se na očvrsлом каменju lijepo vidi kako je nekada bilo tekuće

roni« žele, da čuju onaj tutanj u nutrini Vezuva, da vide pare i dim kako sukljavaju u zrak. No ne žele ti ljudi, da se dogodi kakva nesreća. Ne, jer njihove su kuće onda prve na udaru, oni žele, da vide samo barem malo dima, malo one užarene lave i da osjete opet život svog starog »poslodavca«. Mnogi su od njih gradili već nekoliko puta svoje kuće, kad ih je lava Vezuva uništila. Pa makar se i to dogodi, oni bi htjeli, samo da vide ono žitko vruće kamenje, kako se kao krv izljeva iz žive rane. Htjele bi to isto i one stotine mlađih »panarista«, specijalista za otiskivanje novca u još neskrucenju lavu, htjeli bi svi oni vidjeti živog svog starog prijatelja.

Ali Vezuv je neumoljiv! Stoji i šuti, ne miče se i ne javlja. Izgleda kao da je konačno umro, ili je to sve samo tišina pred buru? Da li će i on uskoro biti primjer ugaslog vulkana, teško je kazati. Izvor je njegova života duboko u zemlji i čovjeku ostaje tajnom obavijen svaki drhtaj njegove unutrašnjosti. Vezuv se nije preplasio niti onda, kada je pred par godina jedan stari »čicerone« zamolio Ujedinjene Nacije,

da bace atomsku bombu u njegov sada hladni krater, samo da već jednom »zadimi«. No do danas stari »čičerone« nije dobio odgovor, niti iz New Yorka, niti iz utrobe uspavanog vulkana.

Sutradan rano ujutro vozili smo se već periferijom Napulja. Prolazeći tim dijelom grada sjetio sam se one čuvene uzrečice: »Vidjeti Napulj, pa umrijeti!« ... Sigurno te riječi ne važe za ovo predgrađe, za ove uske i strašno prljave ulice, za ovu bijedu i nečistoću. Možda, kada bi nas netko poslao, da vidimo takav Napulj, možda bismo brzo i umrli u kakvom mračnom podrumu, do kog nikada ne dopire zraka sunca, a u kom kao divlje zwijeri žive ljudi XX. stoljeća.

Evo nas već se uspinjemo strmom asfaltiranom cestom od Portice i Resine na Vezuv. Oko nas su sada lijepi vinogradni i bogati voćnjaci. Dalje tamo iza nas protegao se Napulj, koji ovako gledan sa visine zaista izgleda lijep. Kada smo se uspeli još više, bila je oko nas najednom samo tamno smeda boja stvrđnute lave. Sve ovo tvrdvo kamenje nekada je bilo užareno i tekuće. Danas se na očvrsлом kamenu lijepo vidi, kako je nekada bilo tekuće, stepeničasto, vrpčasto, poput dugih pletenica i čudesnih ornamenata. To je t. zv. »pillow« lava (vidi sliku 1 i 2). Tokovi, koji su mladi, imaju tamniju boju i na njima ne raste još nikakvo raslinstvo, kao na onim starijima, koji su prekriveni niskom travom i nekim žutim cvijećem. Kako se penjemo sve više, oko nas je samo tamno smeda, sve do ljubičastog, boja lave. Kao da se nalazimo na nekom drugom svijetu različitom od onog, u kom smo se do sada kretali. Ali te nas misli brzo napuštaju čim prođemo kraj nekoliko gostonica, iz kojih nam mašu i zaustavljaju nas. Znadu oni dobro, što znači imati na ručku sadržaj jednog autobusa. Zaradili bi dobro, jer oni imaju sve što putnik može zaželjeti. No nas sada više od svega zanima »ono« gore, a jedan dobar ručak odlično je zamjenio komadić Gavrilovićeve salame i komad talijanskog kruha.

Stali smo kod Vulkanološkog instituta, na visini od 608 m, u kom učenjaci preko mnogobrojnih i komplikiranih instrumenata promatraju i prate život, zamiranje i buđenje starog vulkana Vezuva. Kada se vulkan probudi, odavle odmah polaze učenjaci da sakupe minerale i primjerke novih stijena, da promatraju rad kratera i tokove užarene lave. Lijepo uređena zbirka minerala, fotografija, maketa i grafičkona najbolje pokazuje život i djelovanje Vezuva u prošlosti. Ovaj institut i nekoliko zgrada oko njega izgrađeni su od blokova lave i to im daje poseban sklad sa okolinom u kojoj se nalaze.

Od Vulkanološkog smo instituta pošli pješice po travom obrasloj i napuštenoj trasi stare električne željeznice. Kada je bila izgrađena dobra autocesta, željeznici je »odzvonilo«. Danas nam ona pokazuje, kako je ovdje sve samo prolazno, sve se mijenja. Mijenja se i onaj »gore«, radi kojega je bila i izgrađena ova pruga, a mijenja se i sve ispod »njega«. Možda će jednog dana, kada helikopteri postanu sve opće vozilo, trava rasti i preko ove autoceste? Tko zna? Dosta smo brzo prošli oko dva kilometra po ovoj napuštenoj pruzi i došli do donje postaje vezuvske uspinjače. Sada je prvo uslijedilo ono obavezno kupovanje razglednica i pisanje, jer na Vezuv se baš ne dolazi svaki dan! Ali što je to? Ovo je jedno zaista ugodno iznenadenje za nas nekoliko »starih« planinara. Ovdje imaju i žig Vezuva! Vadi planinarske legitimacije. Što, ti nemaš? Ostala ti je u autobusu! Jadniče kakav si mi ti planinar? Pravi planinar je nosi kao oči u glavi. Pa malo smo i zasluzili taj žig!? Nešto kao da smo planinari preko lave po onoj pruzi! No tko će sada biti još sitničav. Samo udari jače, inače se slabo pozna. Tako, sada je i ova iskaznica mnogo vrednija.

Nemamo više mnogo vremena jer nas već zovu da idemo gore na terasu, odakle će nas uspinjača odvesti dvoje po dvoje do ispod ruba kratera. Malo smo i uzbudeni, pa počinju šale i dosjetke na račun onih, što idu prvi. Zazuje strojevi, lica se uozbilje, ali uspinjača ne radi. Opet smijeh. Možda je netko pretežak? Ali naši se »najpunašniji« (jer oni se ljute na riječ »deboeo«) ne nalaze u ovoj grupi. Dok mehaničari pregledavaju strojeve, mi gledamo prema vrhu Vezuva. Baš imamo nesreću. Vjetar nosi oblake i oni kao magla prekrivaju vrh, a evo spuštaju se i do nas. Nakon nekog vremena proradila je i uspinjača, i naši su se dvoje po dvoje uskoro izgubili u magli nad nama. Za par minuta već smo svi bili u zraku. Sjedimo u zagrdenoj stolici i gledamo oko sebe. Ispod nas je na strminu siv pepeo, iz koga tu i tamo izviri kakav tamni blok lave. Kad vjetar malo rastjera maglu, ugledamo Monte Somu sa njezinim najvišim vrhom Nasone od 1132 m, Vulkanološki institut, a tamo daleko dolje Napulj i plavu plohu mora. Za koji čas smo opet u magli, i tada samo čujemo zujanje kotača po debeloj čeličnoj žici, a uz nas se spuštaju prazna sjedišta prema dolje. Evo nas, na kraju smo! Prilazi nam jedan Talijan i

nešto veselo priča i pokazuje. Nudi nam u jednoj staklenoj epruveti složen pepeo i nad njim sve krupnija i krupnija zrna raznobojnog vulkanskog kamenja. Kada saznamo, da ova šarena »uspomena« košta samo 200 lira, moramo kazati — ne, hvala! Lice mu nije više onako blaženo i veselo, ali evo već dolazi nova stolica sa dvojicom i njegovo lice opet dobiva veselu masku. Što se može, posao je posao! Nalazimo se na terasi gornje postaje vezuvske uspinjače. Kako nam magla zatvara pogled na more i Napulj, možemo gledati jedino na rub kratera, od koga nas još dijeli svega nekoliko desetaka metara. Uspinjača nas je digla za 300 m, pod kutom od oko 50° do ove terase, koja se nalazi na visini od 1223 m. Vrh ili rub Vezuva, koji je eno iza nas, ima visinu od oko 1250 m.

Vrpčasta t. zv. »pilow« lava

Polazimo na vrh uskom stazom i stepenicama od lave i pepela, koji nam vjetar nosi u lice. Ovdje nema niti jedne zelene grančice, tu je prava pustinja. Još malo, pa smo na vrhu, a gore nas već čeka plaćeni »čičerone«. Lijevo od nas, po jednoj drugoj stazi, penje se grupa turista. Oni sada prolaze kroz čuveni Atrio di Cavallo, koji se nalazi između Monte Some i današnjeg kratera Vezuva. U ovoj se dolini prilikom erupcije Vezuva 1872. godine odjednom raskolila zemlja i iz unutrašnjosti počela izbijati lava. U to se vrijeme u Atriju nalazilo mnogo ljudi, koji su gotovo svi stradali. Jedne je usmrtila užarena tekuća lava, a druge, koji su počeli bježati, vulkanske bombe i kamenje, koje je izbacivao Vezuv. Danas je na tom mjestu sve mirno. Vezuv šuti, ne dimi se i ne trese. Na Monte Somi danas se zeleni gusta šuma, a u Atriju se zeleni trava i žuti poljsko cvijeće.

Sada smo na vrhu Vezuva, na rubu golemog kratera. Ispred nas je nešto slično dubokoj vrtači strmih strana. Uzalud tražimo, da li se negdje dimi, barem tamo dolje na dnu kratera! Ali nigdje ne vidimo ništa. Sunce je na najvišoj točki i osvjetljuje nam krater do dna. U dubini od oko 200 metara vidimo samo urušeno kamenje, a sa strmih, gotovo okomitih, strana svaki se čas odvaljuje po koja groda lava i uz tutnjavu i prasak pada i za sobom povlači druge stijene i blokove. Jedino ova tutnjava zamjenjuje »glasove« nekada aktivnog vulkana, ali to nije niti »sjena« pravom »govoru« Vezuva.

»Čičerone« je počeo pričati: »Ovo je ostatak od zadnje erupcije, koja je počela 20. ožujka 1944. godine. Prije je Vezuv izgledao drugačije. Eno od one žute stijene

na drugoj strani kratera prema ovom bila je ravna površina, u čijoj se sredini dizao omanji konus. Iz tog su se konusa dizale pare, plinovi i dim, dok jednog dana nije proradio sakriveni kotač u nutrini vulkana. Pepeo je obilno izlazio iz Vezuva i prilikom te erupcije padao je i u Bariju, a nad vulkanom je dosegao visinu od 3000 m. Iz kratera se izlilo jedanaest tokova lave, a jedan je izbio na podnožju kratera. Kada je erupcija prestala i kada su se izlile velike količine lave, nastao je ovaj golemi krater, iz koga se više nije dimilo. Kad bi Vezuv opet počeo svoju djelatnost, na dnu ovog kratera stvorio bi se maleni konus, iz kog bi izlazili plinovi, pare i dim. Međutim, Vezuv šuti, ne dimi se i ne trese. Ali on još nije »umro!« To nam je veselo uskliknuo drugi »čičerone«, koji nas je vodio slijedećih desetaka metara (i da usput spomenem u njemu smo morali opet platiti po dvije stotine lira za svakoga od nas!). On nas je odveo malo ispod ruba u krater i pokazao nam dva malena otvora u stijeni, iz kojih je izlazila vodena para sa temperaturom od 300°C. Ova para veseli stare vezuvske »čičerone«, koji u tome vide znak života tamo duboko pod svojim nogama.

Ali Vezuv nekada nije bio takav. On je dimio, grmio, prijetio i uništavao. Njemu su se divile tisuće i tisuće turista, a od njegovih eksplozija i erupcija strepili su stanovnici na njegovim padinama. Slika br. 3 nam pokazuje, kako je bilo sa Vezuvom. Debela isprekidana linija pokazuje, kako je izgledao krater od tridesetih godina do 1944. godine. »Krater je tada naličio velikoj zdjeli — priča dalje »čičerone« — u čijoj je sredini bio šljatičnjak, iz kog se dimilo (slika br. 4). Tada se 20. ožujka 1944. g. otkinuo jedan dio tog čunjia i nakon dugih i jakih eksplozija na mjestu nekadanje plitke zdjele nastala je 200 metara duboka »vrtača«. Otkako se Vezuv više ne dimi i ne ispušta otrovne plinove, raslinstvo oko vulkana naglo se počelo razvijati, tako da su danas biljke doprle do samog kratera Vezuva.«

Kada je »čičerone« završio svoju priču, sagnuo sam se i u sitnom pjesku i tvrdim stijenama počeo tražiti kristale, koji su došli eno tamо iz one unutrašnjosti, kristalizirali se i ostali u kamenu. Vjetar je počeo jače puhati i malo je raskinuo oblake ispod nas, pa nam je otkrio panoramu Pompeja — Pompeja mrtvog grada, spomenika ljudske prošlosti i dokaz strašne erupcije Vezuva.

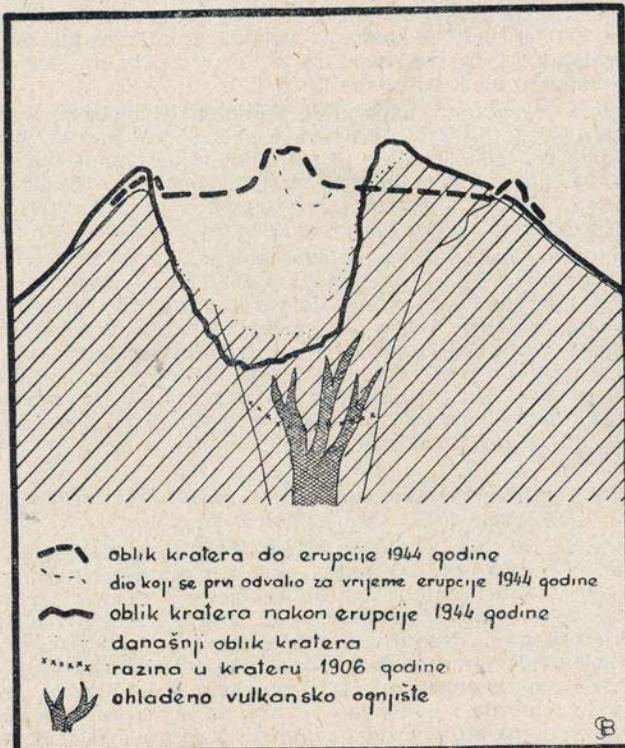
I sada se, kao sama od sebe počela odvijati prošlost ovog vulkana, strahote i katastrofe koje je on izazvao.

Pred 1880 godinu na mjestu današnjeg Vezuva bilo je zaobljeno brdo pokriveno gustom šumom, a na obroncima tog brda uspijevalo je slatko južno voće. U podnožju brda, uz morsku obalu, bilo je nekoliko bogatih gradova: Pompeji, Herkulaneum, Resina, Stabie, S. Sebastiano, S. Giorgio, Portica, Torre del Greco i Torre del Annunziata (slika 5). Život bogataša u tim gradovima bio je bezbrižan, pun zabava, užitaka i igara. Jedino su robovi osjećali na svojim ledima težinu tadašnjeg života. Kada je Spartak digao ustanan protiv robovlasnika, guste šume današnjeg Vezuva štitile su mnoštvo pobunjenih robova. Nitko nije niti pomiclao, da je Vezuv vulkan, koji će jednog dana učiniti toliko zla i nesreća. Jedino je 19 godina prije naše ere prvi poznati vulkanolog Strabon spomenuo, da mu kamenje na ovom briježu izgleda kao da je u vatri pečeno, i da bi to mogao biti ugasli vulkan. No nitko nije obraćao pažnju na te riječi i život je normalno tekao dalje, a pjesnik Marcial pjeva o Vezuvu: »Ovo je vrh, koji je Bah volio više od brežuljaka Nise svoje domovine. Ovo je središte Venere, koje joj je milije od Sparte.«

Ali kobnog 24. kolovoza 79. godine naše ere jedan sat iza podneva započela je tragedija za tisuće i tisuće stanovnika u podnožju Vezuva. Kako se odigrala ova prva provala Vezuva, ostalo je zapisano u pismu Plinija Mlađeg, upućenom rimskom književniku Tacitu.

Samoj provali Vezuva prethodili su potresi u okolini. No onog dana na brdu se pojavio golem oblak dima, koji se digao visoko u zrak i poprimio oblik pinije. Iz brda je počeo sukljati plamen, čule su se eksplozije i podzemne tutnjave. Uskoro je počelo padati kamenje, užarene vulkanske bombe, a pepeo i lava nakvašeni vodom brojnih razorenih izvora i kišom stvorili su brze bujice, koje su se strašnom snagom rušile s brda i jurile prema moru. Pepeo iz zraka i blatne bujice na zemlji počele su prekrivati i zatrpatavati sve na svom putu. Bujica je prelazila ceste, dizala se sve više, ulazila u kuće, hramove i palače, ispunjavala je sve šupljine, dosegla i premašila visinu krovova i pokopala grad Herkulaneum. Lava, koja se iza toga spustila iz kratera Vezuva, prekrila je sve to i sakrila pod svoju čvrstu koru čitav grad. U Pompejima su ljudi počeli bježati iz svojih stanova, ali ih je napolju udaralo kamenje, što je padalo odozgor. Pepeo je rušio krovove, zatrپavao ulice. More je po-

stalo plića, a u njega je padalo kamenje i pepeo iz vulkana. S lađama se nije moglo pribлизити obali. Uto je s Vezuva pojudio oblak otrovnog plina i spustio se na grad. Svi oni, koji su još ostali u gradu, koji su htjeli spasiti svoju imovinu ili svoje blago, bili su usmrćeni u tom času. Pepeo je padao stalno i nastao je strašan mrak. Oni, koji su bježali izvan grada, jurili su kroz tamu, iz koje su se mogli čuti samo krikovi, dozivanje i plač. Ljudi su gazili jedni preko drugih, tako da su na taj način stradali mnogi prilikom bijega. Oni, koji su stajali podalje od cesta, morali su povremeno stresati pepeo sa sebe, da ih ne zatrpa i uguši. Kada je prestao padati

pepeo i kada više nije iz vulkana sukljao plamen i jurilo kamenje i lava, cijeli kraj imao je posve drugačiji izgled. Više nigdje nije bilo niti jedne zelene grančice, lava, sivo blato i pepeo prekrili su cijelu okolicu. Dva grada: Herkulanium i Pompeji nestali su pod pokrovom pepela i lave. »Sve leži pokopano ognjem i strašnim požarom. I sami bogovi htjeli bi sada, da to nikada nisu dozvolili« — pisao je pjesnik Marcial. I tako je na vrhu stare kupe Monte Some nastao veliki novi krater vulkana Vezuva.

Stoljeća su prošla i svijet je zaboravio na ove gradove. No kada je strast kraljice Karla Bourbonskoga, da sakuplja stare kipove u ruševinama rimskih gradova tražila, da se započnu iskapanja na mjestima, gdje su ležali zatrpani Herkulanium i Pompeji, započelo je otkrivanje jednog zaustavljenog života. Tada je započelo otkopavanje velike grobnice, koja je postala najbolja knjiga i najbolji svjedok ljudskog života pred gotovo 18 stoljeća. Da ljudi nisu našli ruševine i bogatstvo ovih gradova, zaista bi bilo vrlo teško zamisliti, kako je izgledao život u ono vrijeme. Bogate kuće i freske u njima, mnoštvo kipova i razni predmeti najbolje su pokazali bogatstvo, blagostanje i užitke tadašnjih gospodara. Na drugoj strani zgrčene lešine usmrćenih ljudi i životinja najbolje pokazuju strašnu tragediju i užas, koji je stigao ove gradove.

Vezuv se iza te erupcije umirio, da ponovno nakon desetaka godina podsjeti na svoju prisutnost i da se opet smiri.

Iza erupcije 79. godine zabilježene su i erupcije, koje su se dogodile: 203., 243., 305., 321., 471., 512., 685., 893., 897., 980., 983., 993., 1036., 1138., 1139., 1500., 1568., 1631., 1637., 1638., 1649., 1660. do 1682., 1685., 1694., 1696., 1697., 1698., 1701., 1704., 1706., 1707. Sada su uslijedile malo duže faze mirovanja između kojih je Vezuv opet bio aktivan: 1712. do 1737., 1744.—1761., 1764.—1767., 1770.—1779., 1783.—1794., 1799.—1822., 1827.—1839., 1841.—1850., 1854.—1855., 1855.—1861., 1864.—1868., 1870.—1872., 1875.—1906. U našem stoljeću Vezuv je opet aktivan tokom 1929. godine, zatim u dugoj fazi od polovine 1932. do kraja 1936. godine. Od te je godine Vezuv neprekidno radio, da se nakon jakih eksplozija, koje su počele 20. ožujka 1944. godine posve umiri. Jedna statistika nam govori, da broj ljudskih žrtava od godine 1500. na ovamo, t. j. kroz 450 godina iznosi 200.000 ljudi! A koliko je stradalo ljudi kroz prijašnjih 1400 godina, možemo lako zamisliti...! To sve znači, da je Vezuv zaista strašan »zljokvac« i opasan »neželjeni elemenat« na kugli zemaljskoj.

Lava, što izlazi iz vulkana, usijana je tekućina ili rastaljena masa kamenja s temperaturom od 1000 do 1200°C. Ako lava u sebi sadrži mnogo SiO₂, t. j. kada je »kisela«, jako polagano teče, jer je gusta i redovno se ohladi već kod samog kratera. Međutim lava, koja ima malo SiO₂, t. j. kada je »bazična«, vrlo je tekuća i daje dugačke izljeve, kao lava Vezuva. Kad temperatura padne na 700 i 600°C, lava se skamenjuje i prevlači hladnom korom, dok ispod nje i dalje teče rastaljena lava.

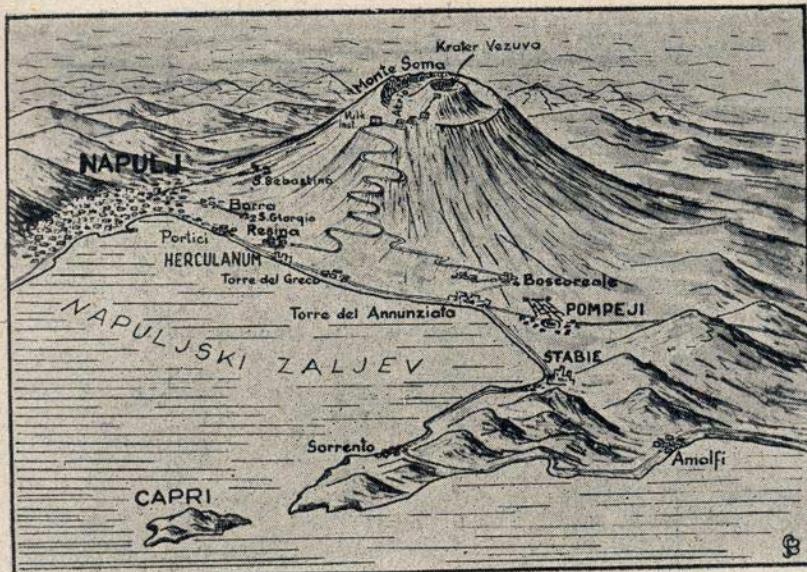
Teško je zamisliti, kolike su se goleme količine lave izlile iz Vezuva, ali evo podataka, koji nam govore i o tome: godine 1631. za dva sata izlilo se oko 2000 milijuna m³ lave, koja je dosizala sve do mora i uništila 40 naselja u podnožju. Pepeo od te erupcije padao je čak u Carigradu. 1737. godine lava dopire sve do sa mostana kod mjesta Torre del Greco i tom je prilikom rastalila sva stakla u samostanu unatoč toga, što ga nije niti dotakla. Goleme količine lave izlile su se i prilikom erupcije od godine 1906. Tom prilikom su uz lavu izlazili iz kratera i plinovi i to kroz punih 18 sati. Tada su plinovi težinski premašili 15 milijuna m³ izbačene lave. U toku erupcije 1929. godine izbačeno je oko 12 milijuna m³ lave i preko 1500 milijuna m³ plinova.

Najkatastrofalnije erupcije osim one od 79. godine bile su bez sumnje erupcije 1631., 1737., 1794., 1858., 1861., 1872., 1906. i 1944.

Erupcija krajem 1631. bila je nagovještena laganim potresima. 16. prosinca rano ujutro iz Vezuva je počela sukljati vatra, gust crn dim i užareno kamenje. U Napulju je zavladala strašna panika. Zemlja se tresla i micala kao valovi na vodi. Kuće su se rušile i najednom je nastupio mrak. Iz sela i gradova u podnožju Vezuva ljudi su počeli bježati prema Napulju. 40.000 bjegunaca našlo se pred vratima grada, ali ih u grad nisu puštali, jer su se bojali kuge, koja je u to vrijeme vladala u okolini Napulja. Najednom se spustila kiša s pepelom, a iz Vezuva su potekli potoci vruće vode, koja je razarala i odnosila sve živo na svom putu. Vrući mulji, drveće, kamenje i čitave gromade stijena zatravljale su gradove i sela. Nakon toga iz Vezuva se izlila i užarena lava, koja je pokrila i pökopala sve na svom putu. Kada se nakon par dana stišala ova erupcija, vidjelo se da je stradalo vrlo mnogo ljudi i životinja, a gradovi Portica, Torre del Greco, Resina i Torre del Annunziata posve su uništeni. U gradu Torre del Greco brza bujica lave naglo naide na jednu grupu bjegunaca i za čas prekrvi preko 500 ljudi.

Godine 1872. zbila se isto jaka i opasna erupcija Vezuva. Naš naučenjak i profesor geologije Mijo Kišpatić bio je te godine sa svojim profesorom čuvenim bečkim geologom Eduardom Suessom na Vezuzu. U svojoj knjizi »Slike iz geologije« on je opisao taj svoj pohod. Za razliku od nas, putnika 20. stoljeća, tada su posjetioći Vezuzu dolazili do njegova podnožja jašeći strpljive magarce sve do Atrio de Cavallo, odakle su put nastavljali pješke. »Penjemo se tako — piše M. Kišpatić — jedno pol sata, dok sasvim umoren, izderani i iskrvarenim rukama ne stignemo na malo lijepi i ugodniji put, gdje nije više bilo nečavne lave nego sam pepeo.« Iz zemlje su izlazili plinovi sumpora i solne kiseline, a brdo se treslo i drmalo od eksplozija. Iz kratera je sukljao dim i vatra, a kamenje je letjelo na sve strane oko njih. »Brijeg se zatrese i zahuči, kamenje izleti najvećom silinom, praskajući i pucajući u zraku i za časak već lebdi nad našim glavama. No sada nije nitko na briješ mislio, nego ostao kao prikovan na mjestu, digao glavu u vis i okom slijedio svaki kamen, da mu se može laganje ukloniti. Svi smo drhtali kao prutovi, svaki je mislio, da mu je kucnuo zadnji čas. Kamenje već popadal u pepeo, silna se prašina oko nas digla, ali nikome se ne dogodi nikakova nesreća.« Sada su brzo požurili za svojim vodičem i kroz crni

dim došli do glavnog kratera. Sa mnogo straha u duši odlučili su se ipak popeti i pogledati u užarenou utrobu zemlje. »Na rubu sam imao vremena baciti samo jedan pogled, ali pun užasa, pun groze. Nekoliko metara dolje u krateru jasno smo vidjeli kamene gromade, koje može svaki čas para istrgnuti i sa sobom ponijeti. U nutrini se čula huka, para se vitlala i mutila, a samo gdje se vidilo kroz paru crvenilo užarene lave. Bio je to pravi pakao. I sada je najednom nestao strah. Misao da smo bili na vrhuncu živog vulkana, neobično je na sve djelovala.« Vezuv je za vrijeme te erupcije još nekoliko puta snažno proradio. Lava je tada posve uništila San Sebastian, a Torre del Greco i mjesto Somma na sjevernoj strani Vezuva tek djelomično. Nakon nekoliko slijedećih dana Vezuv se posvema smirio.

Među najveće erupcije Vezuva spada svakako ona, koja se zbila godine 1906. Već godinu dana prije glavne erupcije u krateru se počela dizati lava. Nakon nekog vremena lava se počela izlijevati iz kratera, a manje eksplozije izbacivale su užareno kamenje i šljaku (Sl. 6.). Pritisak lave postao je već tako snažan, da je ona probila stijene na podnožju kratera i odavle se izlijevala. Ova je lava bila tako usijana, da je na svom putu rastapala i staru ohlađenu lavu. Jedna grupa naučenjaka, za vrijeme jednog takvog izlijevanja lave, stajala je blizu jednog »izvora« lave na već stvrdnutom kamenju. Najednom se pod njihovim nogama počelo ugrijavati kamenje i oni su za nekoliko časaka mogli vidjeti sa udaljenog i povišenog mjesta, kako se užarilo kamenje, na kom su čas prije stajali i kako rastaljeno otječe s ostalom lavom kao potok niz strminu. 4. travnja 1906. godine započela je prava erupcija. Stanovnici u okolici su se uznesmirlili. Iz vulkana je sukljao crn oblak dima s parama i plinovima. Pepeo je prekrio čitavo nebo, a ljudi su u Napulju hodali s kišobranima, da se zaštite od pepela. Uz zaglušujuće eksplozije pojavila se užarena lava. Probi-jala je put i na obroncima Vezuva i velikom brzinom potekla prema naseljenim mještima. Strašni potresi i eksplozije, igusta tama osvjetljavana munjama i užarenom lavom dovodila je ljude u strašan strah i očaj. Nekoliko se dana Vezuv tresao od strašnih eksplozija. Ujutro 8. travnja prestala je ova tutnjava, ali je tada iz Vezuva pojuriо strašan mlaz crnog pepela, vodene pare i plinova i za čas je stvorio oblak visok 11 km, koji je nalikovao na golemu glavu karfiola. Opet je zavladao mrak i nebo su parale strašne munje. Pepeo je pokrio debelim slojem čitavu okolinu Vezuva. 28. travnja započeo je pljusak. Sada su se sa vrha Vezuva pokrenule blatne

bujice, koje su rušile i pustošile sve na svom putu i prouzročile brojne ljudske žrtve. Tada je konačno 30. travnja prestala ova erupcija, Vezuv se opet smirio.

Kako izgleda Vezuv kada je miran, ali kada je »živ«, čitao sam u jednom broju »Hrvatskog planinara«*). Mislio sam, da će ga i ja takovog vidjeti, ali on više nije takav. Evo kako je bilo na Vezuzu prema članku u »Hrvatskom planinaru«: »Mi hodamo kraterom po ščvrsnutoj lavi, ispod koje sve kuha i vrije. Pod nogama osjećamo lake trzaje. Na dnu golemog kraterskog kotla je lava, koja izgleda kao sasušena marmelada. Gdje gdje je poprskana žutim sumporom. Već hodamo pet minuta, a oko nas je sve tako jasno i vidno, da možemo točno promatrati sve pojedinosti. Koracam u stopu za našim vodičem, koji dobro poznaje teren prema šiljatom čunju, koji se ispeo u samom krateru, a iz njega kulja gusta para sa dimom visoko u vis kao iz goleme fabrike. Tako je bilo čitavih pet minuta, a onda se situacija promijenila. Oblak sa zagušljivim plinovima udario prema nama, gušio nas gadno, a mi stavljamo naj-primitivnije maske na nos: svoje rupčice. Slijedimo dalje našeg starca vodiča, slijedimo ga u stopu, da ne stanemo u meku lavu, koja izgleda na oko čvrsta. Oko čunja-stog brežuljka, iz kojega suklja dim i para ima mnogo većih i manjih brežuljaka, sa ventilima, iz kojih piše smrdljivi plinovi i para uz jak šum. Smrad biva sve veći, sve se teže diše. Osjeća se vruća vlaga i velika zapara. Tu i tamo vide se čudesne naslage guste lave, koja izgleda kao veliko mnoštvo pletenica, sad kao pravilno izređani izboženi ornamenti, a onda opet kao niz plošnih oblih stepenica. Baš ova forma-cija plošnih stepenica omogućila nam je da smo vrlo lako došli i do glavnog brežuljka, iz kojeg se neprestano dimilo. Kad smo došli sasma blizu ždrijelju, vidjela se jaka paklena vatra, čuo se šum plamena, a u tamnom oblaku zapažale su se usprkos dana iskre. Iz dubine dizala se neprestano ogromna količina pare, koja se na sreću dizala visoko u vis, da se u velikom luku prostre visoko povrh nas. Ma da je tu samih pet koračaja predma mnom bilo otvoreno ognjeno vulkansko ždrijelo, nisam osjećala ni najmanjeg straha. Sve je to za mene bilo tako novo i zanimljivo, da nisam ovaj čas shvaćala, u kakvoj sam opasnoj situaciji. Prisutnost prijaznog starca vodiča toliko je djelovala mirno, da mi je čitav taj grozni Vezuv izgledao kao ukroćena goropad, koja za volju turista mora da mrije. Neko smo vrijeme šuteći promatrali kako plamti, suklja i hukti plamen, a kada se začula neka sumnjiva detonacija (mi smo tome drastično kazale da se Vezuzu podignulo), složile smo se u tome, da je najbolje da se vratimo na sigurno tlo. S udobnog mjesta, gledali smo nakon povratka put, kojeg smo malo prije prošli. Vrh Vezuva sada je zapravo velika zdjela, koja ima po prilici promjer od 600 metara. Taj je prostor okružen neravnim rubom, te je dubina kratera različita. Mjestimično je tada bio dubok deset, mjestimične i trideset metara. Po rubu te ogromne zdjele vise krpe zasušene lave, a dno izdjele ima izbrežina i udolina.«

I tako se Vezuv dimio stotine i stotine godina. U zrak su odlazile goleme količine neiskorištene energije i nije čudo, što se tridesetih godina ovog stoljeća rodila ideja o Vezuvskoj centrali. Zločin Vezuva nije se sastojao samo u tome, što je prouzrokovao brojne katastrofe, već i u tome, što je beskorisno ispuštao u zrak ložačku snagu u vrijednosti od milijarde tona ugljena. Izračunato je naime, da je Vezuv godišnje »ispuhao« u zrak gorive vrijednosti od milijun tona ugljena. U to je vrijeme došlo do prijedloga Talijana Coartina, koji je predložio, da se Vezuv nabuši, pa da se kroz taj otvor odvodi lava u more, kako bi se u buduće izbjegle velike katastrofe. Od toga je prijedloga prošlo nekoliko desetaka godina, kroz koje je vrijeme moderna tehnika mnogo napredovala. Prof. Enzo Carlevaro fizičar iz napuljskog sveučilišta razmišljao je mnogo o tom projektu. On je međutim zamislio, da bi se plinovi iz ždrijela Vezuva mogli upotrebiti za zagrijavanje vode, koja bi svojom parom pokretala turbine vezuvske centrale. Tako bi se na besplatan način došlo do velikih količina električne energije. Na taj bi se način svi oni inače izgubljeni milijuni kalorija ognjene sile iskoristili u korisne svrhe.

No kako je više puta od planova do stvarnosti dalek put, tako je bilo i ovog puta. Izgleda da se taj prijedlog nije svidao ni samom Vezuzu i on se 1944. godine »uzrujao«, isprazio svoju vruću unutrašnjost, raznesao stari krater i spustio se u 200 m duboki današnji krater. Njegova se lava stvrdnula u krateru i on sada šuti. Pritajio se ili se zaista polagano hlađi, teško je kazati. U Vulkanološkom institutu

*) »Hrvatski planinar« br. 11., 1937 — članak Line Horvat: »Vezuv«.

na njegovom podnožju prisluškuju svaki pokret, svako »gundanje i disanje«. No stari zločinac sada šuti, a kroz jednu malu pukotinu ispušta samo vrući mlaz vodene pare.

Još smo jednom na povratku pogledali u hladni krater Vezuva. Sunce nam ga je osvjetljavalo do dna. U tom je dnu sada tišina, Vezuv šuti i kao da nas opominje ovim strmim stijenama i čitavom svojom pojavitom. (Sl. 7.).

Vozeci se u udobnom sjedištu vezuvsko žičare ne možemo se oslobođiti nekog čudnog osjećaja, koji nas sili da se okrenemo i pogledamo prema krateru. Da li se opet dimi? Ne, Vezuv je danas bez dima, tih i hladan!

Vlado Redenšek

Popis špilja i ponora u Hrvatskoj

Naša je domovina vrlo bogata najznačajnijim fenomenima krša, špiljama i ponorima. Da bismo dobili sliku o rasprostranjenosti tih podzemnih prirodnih rijetkosti, sastavio sam ovaj popis, koji još uvijek nije potpun, jer je mnogo toga neotkrivenoga i nepoznatoga, ali je ovo početak sistematskog obuhvatanja svih špilja. Ovaj će popis dati podstrek planinarima, da pobilježeno ono što nije ovdje spomenuto ili da isprave netočnosti, kojih svakako ima. Možda ima ljudi koji ljubomorno čuvaju nalazište ili ime neke špilje i smatraju to tajnom, ali to bi imalo opravdanje samo utoliko, kad se radi o zaštiti jedne špilje, jer preširoki publicitet privlači široki krug raznih posjetilaca, koji se često loše odnose prema prirodi i prirodnim ljepotama. Mnoge špilje imaju po više imena ili naziva, a neka su transkripcijom iskrivljena, pa treba takve sinonime svesti na pravo ime. Tako je Amidžina pećina u Perušiću nazvana u literaturi (W) »Omišla pećina«, koju nitko ne pozna u mjestu. Pećina Jezero kod Siće zove se i Mramor pećina, Cerovačka donja pećina nazvana je po inž. Turkalju — Turkaljeva pećina, dok je narod pozna pod imenom pećina na litici Kesića i t. d.

Imena naših špilja i ponora rasijana su po brojnoj literaturi, zato sam uz takva imena stavio kraticu literature, u kojoj se spominje dotočna špilja ili ponor. Mnoga sam imena sabrao u narodu, a naziv špilja ili pećina zabilježio sam onako, kako sam gdje čuo.

Danas još nemamo potpunijega popisa, iako je bilo pokušaja u tom pravcu. Tako je g. 1913. tadašnji ravnatelj geološko paleontološkog zavoda prof. Gorjanović, razasao okružnicu svim općinskim poglavarstvima u Lici i Gorskom Kotaru i zamolio ih, da mu pošalju popis špilja i jama svojih općina, što su i učinili. Županijska oblast u Gospiću poslala je popis od 151 špilje iz Like i Krkave, pa je u Vijestima Geološkog povjerenstva I—IV izašao popis od 218 špilja. Planinarski savez uputio je sličnu okružnicu nekim planinarskim društvima, ali su se odazvala samo dva društva (Mrkopalj i Delnice).

U NRH ima preko 4000 špilja i ponora, koji su pobilježeni, zato nije potrebno nagašavati vrijednost takvog popisa, jer on će olakšati rad kod istraživanja našim planinarkama i ljubiteljima prirode, a naročito onim planinarkama, koji se bave tim radom, a to su članovi naših špiljarskih ili speleoloških sekcija.

K R A T I C E

B Boegam: Grotte Italiane, Trieste 1930

CR Colleopterologische Rundschau, Wien

DM Bertarelli: Duemila grotte, Milano 1936.

DEZ Deutsche entomologische Zeitschrift, Berlin

EA Entomologischer Almanach, München

EB Entomologische Blätter, Berlin

F Fras J: Volständige Topographie der Karlstadter Militärgrenze und Kroatien,

Zagreb 1856

FP Franić D: Plitvička jezera i njihova okolica, Zagreb 1910

G Galeb, Zagreb 1879

GG Glasnik geografskog društva, Beograd

GP Glasnik hrv. prirodoslovnog društva, Zagreb

GO (Lepold Salvator): Der Golf von Buccari, Portore 1887

GV Geološki vjesnik, Zagreb

- H Hirc D: Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb 1905
 Ha Haračić D: L'isola Lussin il suo clima la sua vegetazione, Lussinpiccolo 1905
 HG Hirc D: Gorski Kotar, Zagreb 1898
 HL Hirc D: Lijepa naša domovina I. II. Zagreb 1891/2
 HLP Hirc D: Like i Plitvička jezera, Zagreb 1900
 HP Hrvatski planinar, Zagreb
 HV Hrvatska vila, Zagreb 1884
 I Izvješće rakovačke realke 1885/6, Karlovac 1886
 Ja Jahrbuch der k. k. Geolog. Reichsanstalt, Wien 1873
 JL Jutarnji list, Zagreb
 K Klaić V: Zemljopis Hrvatske, Zagreb 1878
 Kr Krajač I: Planinarski putovi, Zagreb 1920
 KSA Katasto Societa Alpino delle Giulie, Trieste (rukopis)
 L Laszovski E: Stari lički gradovi, Zagreb 1941
 l. c. loco citato
 Li Liburnia, Fiume
 Lo Lopašić I: Oko Kupe i Korane, Zagreb 1895
 M Müller J: I Coleotteri, Trieste 1926
 MF Mitteilungen d. Naturwissesch. Clubs Fiume
 MH Mitteilungen für Höhlenkunde, Graz
 MHG Mitteilungen für Höhlenforschungskommission d. ung. Geolog. Geselsch.
 Budapest
 Mo Morton: Die biolog. Verhältnisse der Vegetation einiger Höhlen im Quarner-
 gebiete, Wien 1914
 N Nada, Zagreb 1886
 Na Napredak, Zagreb
 NN Narodne novine, Zagreb
 NO Novosti, Zagreb
 NP Naše planine, Zagreb
 OV obzorov Vjenac, Zagreb,
 Pi: Poljak J: Prirodoslovna istraživanja Hrv. i Slavonije I—III, Zagreb 1913—1914
 P Priroda, Zagreb
 Pb Pobratim, Zagreb 1890
 Po Poljak J: Kroz Veliku Kapelu i Velebit do mora, Zagreb 1924
 PP Poljak J: Pećine okolice Ogulina, Velike Paklenice i Zameta, Beograd 1935
 PPj Paulić: Vodič Plitvičkih jezera, Zagreb
 Pr Prosvjeta, Zagreb
 PV Poljak J: Planinarski vodić po Velebitu, Zagreb 1929
 R Rad jugosl. Akademije, Zagreb
 Rp Razprave prirodoslovne, Ljubljana 1934
 RZ Rosandić Z: Zemljopis, Zagreb
 S Seljan: Zemljopis Ilirske pokrajine, Zagreb 1843
 Sa Sabljar V: Mjestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije,
 Zagreb 1868
 St Studien sus dem Gebiete der allg. Karstforschung der wissensch. Höhlenkunde
 1—5, Brünn 1932—36
 ŠU Šumska uprava
 U Ustavnost, Zagreb 1909
 V Vrlovka špilja u Kamanju kraj Ozlja, izd. HPD »Runolist«, Zagreb 1918
 Va Vjesnik hrv. arheološkog društva, Zagreb
 VG Vjesnik geološkog povjerenstva II—IV, Zagreb 1912—1914
 Vi Vjenac, Zagreb
 Vu Vuksan: Fenomenalni fenomeni Krasa u Hrvatskom Primorju, Senj 1907
 VZ Verhandlungen zoolog. botan. Vereines in Wien
 W Wolf B: Animalium cavernarum katalogus I—III, Gravenhage 1934—37
 Z Zora, Zagreb 1931
 z ž zaštitna šuma.

I. DIO

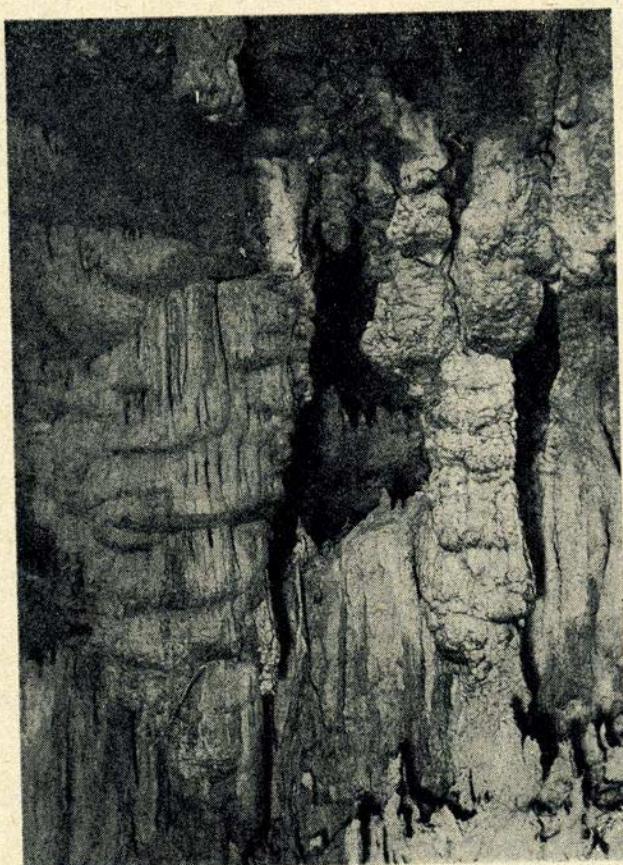
OŠTARIJE

- Hambarac, Krpeljača, Mrežnički ponor ili špilja kod Skradnika, H/682, HL/8, PP/30,
 R 83/70, F/300,
 Vodena jama na zap. podnožju Krpelja, W, R 83, PP/60,
 Osvrljača pećina, PP/60,

Hajdučka ili Hajdukova pećina, blizu vrela Bistrac, F/322, K/189, PP/59, H/687, 694,

St 3, 10

Vrbanovićeva pećina na Krpelju,
Mandalaja ponor, povrh želj. stanice,
Markovača ponor na Veljunu,

Budina pećina Studenci

OGULIN

Badanj pećina, H/683, HL/6,

Đulin ponor, F/278, K/178, H/683, Pi 7/10, HL, PP/11, DEZ 1911, GV 1955/153

Medvjednica pećina, F/278, W/ K/179, HL, H/683, PP/15,

Bukovac pećina, Okruglice,

Skorašnik ili pećina za Skorašnikom, PP/57.

Pećnik špilja,

Štoševića pećina kod vrela u Salopek selu,

Pećina u Dražici kod Salopek sela, F/297,

Hajdučka draga pećina u Štožcu kod Vučić sela,

Pećina na jezeru Zrnić u Jasenku,

Luška ili pećina na Luki kod Jasenka, u VII/1 odj. ŠU Jasenak, W,

Vrelce ili Vrelo pećina u Šiljevači, W, PP/48,

Jasenačka pećina kod Vrelaca, H/470,

Košarica pećina u Ravnem Lugu, u VII/3 odj. ŠU Jasenak, H/470,

Snježnica pod Planom, Bijele Stijene, R 98/189,
Cetinj draga pećina u Škurim granama, (Srneća Glava),
Bezdan u Lipovom vršku (Brestovac) kod Hreljina,
Maleva pećina kod Hreljina, R 193/339,
Perić jama u Hreljinu,
Strmac pećina u Hreljinu,
Ponor u Dugoj dragi,
Jama u Lugu, u Radočajevom Stanišću, u dragi »Zabrelo«,
Bezdan u Bijelim Stijenama, vidi se od mjesta »Pod tisom«, H/469,
Drenovac pećina u tunelu Ogulin—Gojak,

DREŽNICA

Sušik ponor sa uvorom potoka Sušika, F/298, 325, K/180,
Zečev ponor,
Samogradina pećina,
Ponorac pećina,
Vrtljina pećina,
Korač pećina,
Špilja u šumi Kosica,
Krakarska špilja s ponorima u šumi Krakar,
Špilja u Škipinskim dragama, opć. gmajnica,
Razdoblje špilja NW Dugog polja,
Špilja pod Siljkovim Bjelježom, u V/6 odj. ŠU Ogulin, prilaz iz Drežnice prema
Pražić ponor u Drežničkom polju,
Bosnić ponor s vodom u Drežničkom polju,
Lastavica pećina u odj. V/4 ŠU Ogulin, prilaz iz Drežnice prema Drugomišlju,
Špilja pod Siljkovim Bjelježom, u V/6 odj. ŠU Ogulin, prilaz iz Drežnice prema
Drugomišlju,
Špilja u Plešu, u VI/2 odj. ŠU Ogulin, prilaz iz sela Zrnići.
Špilja pod brdom Sopal, F/298,

MODRUS

Zagorska peć kod sela Zagorje, F/297, W, K/179, HP 1932/25, P 1926/26, R/52, H/678,
690, 705,
Stikošine Dražice pećina, N Zagorske pećine, K/179, HP 1932/328,
Gordanuša špilja u šumskom predjelu Crni potok (Dugi hrt), sa iskopinama kosti i
željeza,
Rupečica špilja, HP 1932/327, PP/30,
Rupetica, Rupečica ponor kod sela Gerovci, GP 1925,

BRINJE

Siničić pećina kod sela Letina, HLP/14, W, VG, RZ, I/326, F/287, L/18,
Pećina u selu Lokmeri, VG,
Pećina u Crncu kod Jezerana, F/289, VG,
Pećina Kamenak kod Vodoteča, Bayer: Oskudica vode po Krasu, Zagreb 1874/29,
Pećina kod Plasa,
Pećina ispod Umca, kod crkve sv. Vida,
Lužina pećina kod Žute Lokve,
Pećina Plasa kod sela Draškovica,
Obajdinova pećina kod Jezerana, izvor potoka Jaruga,
Paljež pećina blizu ceste Križpolje—Drežnica,
Gajina pećina kod Žute Lokve, na koti 657,

SINAC—RAMLJANI

Špilja kod sela Pećina (sa prethist, nalazima), Va 1890/28, 1892,
Pećina kod Sinca, VG,
Pećina na Sinac vrelu,
Duman pećina SE Ramljana, VG,
Velika pećina kod Ličkog Lešća,
Ledenica uz želj. prugu Rudopolje—Javornik,

PLITVIČKA JEZERA

Zvonik špilja na Okrugljaku, PPj. NP 1953/26,
Kapelica na Okrugljaku, 1. c.

Orlovo gniazdo, 1. c.

Janečkova špilja ili špilja na Labudovcu, 1. c. HP 1930/177,
Adžina pećina, Starčeva pećina na 1. obali Kozjaka, FP/94,
Proščanske špilje pod stijenom Proščanskog jezera, FP/47, 54,
Galovićeva pećina ili Ogulinska pećina kod Galovca, FP/70, Vi 1887/338,
Kozjačka pećina ispod Gradine, FP/379,

Milanova pećina na početku Milanovca, FP/103, NP 1953/24,

Pakal polupećina, 1. c.

Milke Trnine špilja, 1. c.

Modra ili Mokra pećina 1. c. Pi 3/7, FP/110, PPj 1923, VG III—IV, V—VI/160, JL
23. V. 1933,

Šupljara iznad Kaluderovca, Pi 3/6, W, VG VI, P 1924/36, HP 1933/163, NP 1953/24,
VG VI/160, JL 23. V. 1933,

Kaluđerova gornja pećina, iznad Kaluderovca, Pi 3/8, W, FP/113, VG VI, Pr 1895, PPj,
Kaluđerovac polupećina na 1. obali Kaluderova jezera, VG VI, NP 1953/24,
Kostelčeva pećina kod slapa Plitvice, JL 23/V 1933, HP 1929/248, 1933/162, NP 1953/24,
Koranska špiljica na 1. obali Korane, Pi 3/9, VG, PPj, FP/123, HP 1929/248, GP
1931/255, 1933/264, NP 1953/24,

Crna, Smrdeća ili Vile Jezerkinje pećina, VG VI, HP 1929/248, 1930/189, 1931/255,
1933/166, Jugosl. turaista 1932/3, Pi 3/13, FP/126, PPj, JL 8. V. 1930, NP 1953/25,

Mračna pećina na d. obali Korane, Pi 3/11, FP/127, PPj, VG VI/160,

Mala Mračnica na d. obali Korane, NP 1953/26,

Velika pećina nad d. obalom Korane, Pi 3/13, FP/128, PPj, NP 1953/27,

Sovinjača špilja kraj Milanovca, FP/103, Jemeršić: Kopnom i morem/390,
Rodića ili Luketićeva špilja na Plitvičkom klancu, Pi 3/14, VG VI,

Rodića ponor u šumi Klanac,

Snježnica na Medvedaku,

Nikolićeva pećina S. sela Špehar, Pi 3/14, VG, Vi 1914, GV 1926/160,

Vršak polupećina kod Rastovače, Pi 3/15, GV,

Dajića pećina kod sela Jezerce, FP/344, Vi 1895/555,

Pećina iznad Selišta uz Koranu, FP/128, VG II,

Obljav pećina kod Brezovca,

Turjanska pećina iza Obljav pećine,

Zivilja pećina na Kiku, FP/30,

Golubinča ili Šupljava na Korani, Pi 3/9, FPJ/123, PPj, VG 1926/160, HP 1929/248,
1931/255, 1933/164, NP 1953/25,

PRIBOJ

Pećina u Paljevinama SE Priboja,

Velika snježnjača u Plješevici, Vi 1895/455, VG II, FP/349,

Ponor u Sorića krčevini,

PETROVO SELO LIČKO

Babića pećina, više Bunara u Čelopeku,

Barićeva pećina u Klokočevici, FP/92, VG II, Pr 1895, PR 1924, NP 1953/26, RZ I/326,

Došenova pećina na W podnožju Čelopeka, H/694, VG II, Pr 1895,

Butina pećina kod Vaganca,

Lajderova pećina kod Vaganca,

Kukuruzovićeva Mokra i Suha pećina kod Gor. Vaganca, H/678, VG II, Pr 1895,
FP/149, NP 1953/27,

Švabina, Jelečanska ili pećina pod Jezerima u okolini Vaganca, Pr 1895, VG II,
Hodakova ili Kundrića pećina, povije zaselka Vodrice, H/675, VG II, Patsch: Die
Lika in Römischer Zeit, Wien 1908,

Ljubovića jama S Petrova sela, u brdu Cesarov kamen,

Mala Klokočevica na ist. obronku Klokočevice, FP/347, F/252, Vi 1895/590, H/694,
VG II,

Smrzlinka, Mrzlina, Ledena pećina, W Petrova sela,

B I H A Ć — Z A V A L J E

Barišina pećina kod Zavalja, VG II/50,
Bujanović pećina, 1. c.
Grabovo, Grabrovo Rame pećina, u brijezu Grabrovo Rame, 1. c. Pr 1895,
Jagutova pećina, VG II,
Jašina pećina, 1. c.
Jakova pećina, 1. c.
Papina pećina, 1. c.
Majstrović pećina, 1 c.
Pošta pećina, 1. c. Pr 1895, R 93,
Skutina pećina kod Boljevca, Pr 1895, VG, H/310,
Simića pećina VG,
Željeva pećina izm. Petrova sela i Zavalja,

U D B I N A

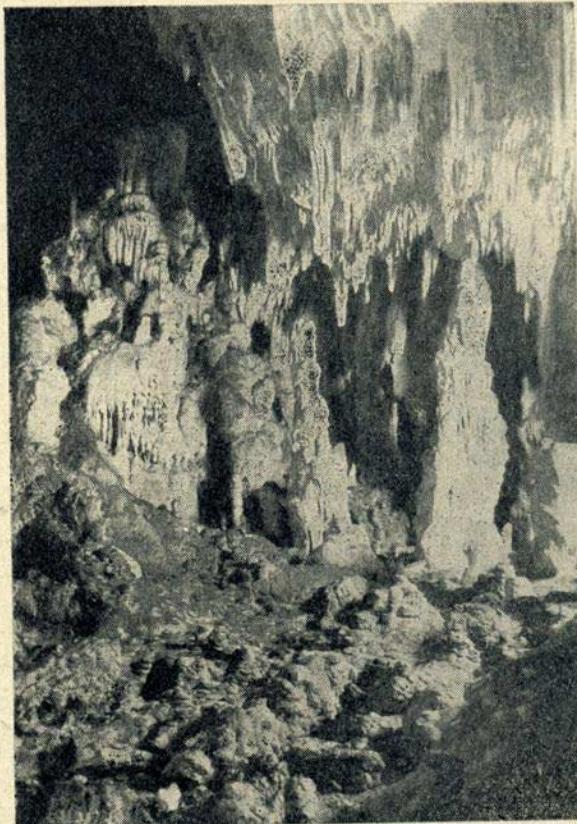
Lončarova pećina kod sela Jošana, F/191, H/686, VG II,
Ivanova pećina na Ivanovom vrhu, W sela Mutilića, F/186, H/686, 694, VG II,
Ermentova golubnjača, ponor-pećina, NW Udbine u Mekinjaru, Bayer: Oskudica
vode, Zagreb 1874,
Pećina kod Podlapca VG II,
Kuk pećina NW Mazina 1. c.
Pećina u Srednjoj gori, kod kuće Radakovića,
Pećina Mirkača Dubina u odj. G/43 Š, U, Dol. Lapac, prilaz iz Komića,
Pećina u makinjaru, nad kućom Banića,
Pećina u Toliću kod Pišača, sa izvorom vode,
Pećina u Čorkovom selu kod Pišača, sa izvorom,
Pećina u naselju Smiljanic kod Pišača,
Ponorpećina u Svračkovom selu,
Vršina pećina kod Ondića,
Mirilović pećina kod Ondića, 500 m od ceste Udbina—Duvno,
Ponor u naselju Jagodnje, pod kućom Perkovića,
Ponor Jezero Budisavljevića kod Podlapca,
Pećina na brdu Gradina kod Podlapca,
Mamulina pećina izm. Udbine i Bunića, K/177, H/686, 694, F/191, HLP/68, Izvještaj
građ. škole u Sisku 1875/6, VG II, MH/1884, W,

K O R E N I C A

Pećina kod Bunića, W, R 193, VG, Tietze-Bayer-Pilar: Wassernoth, Zagreb 1874/55,
Zećica pećina kod Bunića, VG,
Zelena pećina kod Bunića, H/682, K/179, FP/172, F/243, Pr 1895, Tietze-Bayer-Pilar:
Wassernoth 1874/55, MH 1884,
Leskova pećina kod Bunića, W,
Vranova pećina u Vranovoj Gredi Pišaćuše, H/694, VG, Pr 1895,
Hrnjakova pećina kod Bunića, K/179, H/686, VG, Vi 1883/505, F/244,
Golubnjača u Mrsinju, VG,
Snježnjača u Mrsinju, 1. c.
Golubnjača u Homoljcu, 1. c.
Modrić pećina kod Šalamunića, 1. c.
Dabina pećina izm. Bunića i Šalamunića, 1. c.
Vlaisavljevića snježnjača kod Debelog Brda,
Bunjakova pećina kod sela Debelo Brdo,
Batinica pećina kod Debelog Brda,
Nicina pećina kod Debelog Brda,
Vodenica pećina S Pećana,
Smrdelj ili Koračeva pećina, kod Laudonovog gaja,
Pećina na Vjenčiću povrh Tvrđog Griča,
Čatrna pećina u Polju, izm. Korenica i Udbine,
Duman pećina kod Čanka,
Pećina u Razdolju, izm. Korenica i Bunića,
Vrpile ponorpećina, izm. Korenica i Bunića,
Jaruga pećina u Kravici, FP/172,
Snježnica na Plješevici, ŠU Korenica,
Snježnica na Kiku, na Plješevici, ŠU Korenica,

K R B A V A

Pribićevi ponori, Pribića pećina, FP/172, Cvijić: Karst, Beograd 1895, MH 1884,
Mlinarska pećina na sj. strani Krbavskog polja, MH 1884,
Karamanuša pećina u Krbavi, VG,
Paripovića pećina u dolini Krbavice, Cvijić: Karst, Beograd 1895,
Vlaisavljevića ponor u Krbavi, FP/172,
Pećina nad Krajom, u blizini Burovca, MH 1884,
Ponori Krbavskog polja:

Ledenica — Studenci

Vidrovac ponor, MH 1884
Budisavljevića ponor, 1. c.
Bur ili Burovac ponor 1. c.
Mandića jama 1. c.
Baćina jama, kod kuće Lončara 1. c.
Budisavljevića Peića ponor 1. c.
Ponor na Jočevića zemlji 1. c.

D O N J I L A P A C

Pećina u Dabašnici, prilaz od sela Ajderovac,
Kozjača pećina kod sela Doljani,
Pećina u predjelu Koprivno, u selu Neteka, prilaz iz Une,
Gajina jama kod Oraovca,
Čelina pećina K/178, R/193, VG II, W, Pi 7/6,

Vignjevića pećina, prema Čelinoj, VG 1913/90,
Golubnjača kod Martinbroda u Doljanima,
Golubnjača pećina u Obilovcu VG II,
Šupljak pećina ispod Visočice F/162, H/686, VG II,
Ponor I u Zobeničin gaju,
Ponor II u Zobeničin gaju,
Ponor III u Zobeničin gaju,
Drašica pećina ispod Kuka F, K/178, H/686, VG II,
Pećina na Kuku W. D. Lapca,
Capačuša pećina N. Nebljusa,
Stijeljina pećina u Bibić Palježu na Kuku,
Pećina pod Jankovića vrhom,
Laberica jama u Kalinovači,
Manita draga pećina u Kamenskom,
Pećina u Crvenim Gredama u selu G. Suvaja,
Ponor Linije kod Obljaja, prilaz od D. Lapca,
Kožlovac ponoršpilja u selu Dobro selo,
Ponorpećina u Vaganu, (Kaldrma), prilaz od sela Tiškovac,

R A K O V I C A

Zobenica pećina kod Stare Kršlje, Pi 3/23, VG VI,
Gvozdena pećina u Trulin vrhu, Pi 3/22, P 1936/235, VG VI,
Jovina pećina u Novoj Kršlji,
Suvaja pećina više Jovine pećine,
Baraćeva Donja pećina u novoj Kršlji, W, Pi 3/18, K/180, H/693, Va 1885/33, VG,
GV, 1947/I, HP 1925/113, FP/173, O 4. VII. 1898, PPj HLP/145, St 3 1908
Baraćeva špilja Gornja 1. c.
Dimitrova, Mitrova pećina W, GP 1913,
Božića ili Suha pećina kod Ljeskovca Vi 1878, Pr 30. IX. 1878., H/691,
Mokra pećina, nedaleko Božića pećine, Vi 1878, H/693,
Krivodol polupećina kod Basare, Pi 3/25, VG,
Mašvine pećine u Mašvini,
Medeni dol pećina u Mašvini, Pi 3/24, Pi 7, VG,
Zvirnjak, Svirnjak pećina kod Rakovice, W, F/314, St 8. 1941, HLP,
Jamarina pećina kod sela Jamarine,
Panjkova pećina kod sela Jamarje,
Janković Stojana pećina kod Mašvine FP/5,
Gajina pećina ispod Selišta Pi 3/15, FP/359, P 1936/235, VG,
Speharska pećina ispod Selišta, Pi 3/22, VG,
Pasina pećina kod sela Grabovac,

S L U N J

Matešićeva pećina kod Matešić sela, HLP,
Vidova pećina u Mačvi, Pi 7/8,
Sereška pećina u Mačvi, Pi 7/7, St 3, Brno 1908,
Ponor kod Močila,
Begovac pećina kod Cetingrada,
Špilja kod Radovice, kod Cetingrada, F/340,
Krunić pećina, Pi 7/6,
Velika pećina kod Blagaja, Pi 7/8,
Pećina Sokolac nad zaselkom Sastavak,
Pećina u Kejić Kosi, blizu sela Ponor, izvor potoka Radovica, F/340,
Kojina Poljana pećina, iznad ceste Gornji Furjan-Sastavak,

P R I M I Š L J E

Burnjak pećina,
Čuruvija pećina, Pi 7/6,
Pećina ispod kuće Karailovića, Donje Primišlje, F/317,
Pećina ispod Jaićeva mlini, Donje Primišlje, l. c.
Pećina ispod Savićeva mlini, Gornje Primišlje,
Tržić pećina podno Simić brda, R 83/86,
Pećina na početku vode Suhave, F/318,
Pećina kod Kosić Broda l. c.

(Nastavit će se)

V I J E S T I

IZVJEŠTAJI NAŠIH DELEGATA SA SKUPŠTINA DRUŠTAVA

SKUPŠTINA U OSIJEKU

Održala se je dne 24. IV. uz prisustvo od oko 100 članova. Predsjednik Dr. Firinger otvorio je skupštinu. Nakon pročitanih izvještaja tajnika, blagajnika, ekonoma i skijaške sekcije razvila se diskusija. Po izvještajima i diskusiji vidljivo je da je najveći problem društva željeznička veza od Osijeka do Slat. Drenovaca, pa se predlaže novom odboru da poduzme korake u smislu uspostavljanja bolje veze. Pitanje željezničkih tarifa je teško, pa se članovi tuže na veliki trošak kod izleta na Jankovac. U stručnom radu društvo prošle godine nije bilo na visini, osim skijaške sekcije, koja je stup držvene aktivnosti. Nakon izbora novog odbora u koji su ušli uglavnom stari članovi donesen je plan rada.

Delegat Saveza na skupštini bio je drug D. Mlać.

SKUPŠTINA U BJELOVARU

Solidno i aktivno planinarsko društvo »Bilo-Gora« u Bjelovaru održalo je godišnju skupštinu 28. veljače o. g. Premda društvo nema svojih prostorija ipak je postiglo dobre rezultate skoro u svim planinarskim djelatnostima. Od 338 članova koliko društvo broji, učlanjeno je 58 omladinaca i 92 pionira. Za razliku od prošle godine broj omladine je porastao. Financijsko poslovanje je veoma dobro. Ostvareni višak od Din 90.000 svakako je rezultat sposobnosti i požrtvovnosti zadaženih drugova. Diskutanti su popunili izvještaj tajnika, tako da je općeniti zaključak plodan i savjestan rad. Usvojen je prijedlog o povećanju članstva, kao i o broju pretplatnika na časopis »Naše planine«, a zaključeno je da se slijedeće godine održi više predavanja.

oko 120 članova odabralo je novo rukovodstvo: Đuro Habdija, Stjepan Sirovec, Ivan Makar, Petar Vitković, Stjepan Car, Dragutin Turković, Stjepan Vitković, Branko Despinić, Dragutin Malek, Anica Podelak, Zlata Srbic, Dragica Vinković, Aleksandar Lončar, Zvonko Ištak, Božo Horvat, Dr. Milan Omčikus, Anton Benčić, Milan Ištak.

Nadzorni odbor: Đuro Podelak st., Rudi Sverak i Ivo Kereš.

SKUPŠTINA U PODRAVSKOJ SLATINI

Održana dne 23. II. o. g. Ovo društvo, pred par godina vrlo jako, sada nakon dvije godine stagniranja održalo je godišnju skupštinu, zahvaljujući novom mlađom članstvu željnom akcija. Po izvještaju se nije diskutiralo, već samo o zadaćima i smjernicama novog odbora. Obzirom na novo članstvo postoji mogućnost da društvo postigne velike uspjehe, kao što je postizalo i prije par godina, kada se je isticalo u radu.

U navođenim odbor ušli su drugovi: Radivoj Avirević, Josip Turk, Svetozar Juršić, Olga Keresteš, Franjo Pastuhović, Ilija Starijaš, Stjepan Jirsak, Radojka Kavgić, Dragutin Turk.

Nadzorni odbor: Zora Pufner, Vlado Bauer i Josip Šadel.

IZ IZVJEŠTAJA SA GODIŠNJE SKUPŠTINE

Planinarsko društvo Jastrebarsko u prešloj godini odvijalo je svoju aktivnost preko građevinske, ekonomski i propagandne komisije, markacione, skijaške, izletničke i streljačke sekcije, te pionirske planinarske grupe. Veliki napor bili su uloženi na uređenju Doma, no i propaganda je uspjela u svom radu. Upisano je 114 novih članova. Ukupno je održano 83 izleta sa 928 učesnika. Za pionire organizirano je 8 izleta sa 302 učesnika, te jedno logorovanje. Markaciona sekcija nije zadovoljila.

Diskutanti su u diskusiji davali razne prijedloge za povećanje članstva, za marširanje puteva, za osnivanje novih društava na području Žumberka, a iznijeli su svoju želju da bi se i Žumberak uključio u budući planinarski put kroz Hrvatsku. Govorilo se i o osnivanju Savjeta planinara Kotara.

Na skupštini je prihvaćen zaključak odbora Saveza boraca, da se dom na Japetiću nazove Planinarski dom XIII. proleterske brigade Rade Končara. Zaključeno je da se osnuje omladinska sekcija, putna blagajna, da se sazove savjetovanje okolnih planinarskih društava, da se izvede put kroz Žumberak i da se otpočne sa gradnjom planinarske kuće na Sv. Geri, a također da se sudjeluje na planinarskom sletu i radi na povećanju pretplata za »Naše planine«.

Delegat PSH drug D. Mlać pohvalio je rad društva i dao prijedloge da se posveti više pažnje prikupljanju omladine kao i stručnom radu. U novi upravni odbor ušli su uglavnom stari članovi.

IZRAZITO PIONIRSKO DRUŠTVO ODRŽALO GODIŠNJU SKUPŠTINU

1. III. 1957. održana je skupština vrijeđenog društva PD Hraščina. Od 97 članova, 66 su pioniri. Dobrom propagandom društvo je steklo nove članove iz osnovne škole u Husinjcu. Planinarski podmladak redovito održava sastanke, gdje pored ostalog izrađuje karte i reljefe. Zajednički izlet pionira bio je na Ivančici, a sa svojim gostima pionirima iz Varaždina organizirali su posjet Piramidi. Izrađen je i plan izleta za ovu godinu, iz kojeg se vidi da je skupni izlet planiran za Plitvička jezera. Mladi planinari PD Hraščine učestvovat će u prenosu planinarske Titove štafete, kojom će poslati svoje pozdrave voljenom drugu Titi. Novi upravni odbor sačinjavaju drugovi: Branimir Pipinić, Iván Karboni, Vinko Đurek, Josip Kovačić, Krinoslav Solić, Gabrijela Vlahek, a nadzorni: Vinko Gudek i Milan Jardas.

SKUPŠTINA NAJBROJNIJEG PLANINARSKOG DRUSTVA U HRVATSKOJ

Koncem ožujka o. g. održalo je redovitu godišnju skupštinu najbrojnije i vrlo jako PD »Zagreb«, u kojem je učlanjeno 5.050 građana svih zanimanja. Svi izvještaji iznijeli su sažeto djelovanje u proteklom periodu 10 stručnih sekcija. One okupljaju u radu oko 600 planinara, koji su dalje povezani sa članstvom.

Diskusija je bila vrlo zanimljiva. Uočila se je želja članstva da se poradi više na stručnom uzdizanju mlađih planinara putem tečaja, škola i logora.

Evo nekih zaključaka koji mogu dati sliku o radu skupštine i želji članova: Dovršiti Dom »Puntijarka« i izgraditi gospodarske zgrade; još uže suradivati sa upravom Park-šume Medvednica; raditi na izgradnji moderne žičare iz Gračana na Sljemenu; raditi na sniženju cijena prevoza na željeznicama; nastaviti sa radom na VVO, orientacionim tečajevima i takmičenjima i drugim pogodnim oblicima planinarskog rada; pojačati organiziranje ljetnih i zimskih izleta na Velebit; izvršiti maksimalne pripreme kako bi što više članova prisustvovalo III. sletu planinara Hrvatske na Velebitu; pomagati PSH kod otvaranja planinarskog muzeja; suradivati u Savjetu planinara grada; izraditi značku društva; pomoći fotosekciji dru-

štva kod organizacije II. interne fotoizložbe. U odborima su birani najbolji planinarski radnici. Predstavnik PSH bio je organizacioni tajnik drug Brlečić.

DRUGI KONKURS PLANINARSKE UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE PLANINARSKOG SAVEZA MAKEDONIJE

Sadržaj slike: Ljepote naših planina, likovi planinara i njihov život. Zatim planinarske djelatnosti: alpinizam, planinarstvo, skijaštvu, speleologija, pohodi, izleti i drugo.

Najmanji format fotografije je 18×24, a treba da su izrađene na sjajnom papiru bez bijelog okvira sa prilogom originalne kopije.

Radovi se primaju do 10. studenog o. g., a fotografije se šalju na adresu Planinarski savez Makedonije, Skopje, Koče Račin 68.

Konkurs je anoniman, stoga radove treba otposlati pod šifrom a u posebnoj koverti priložiti šifru i adresu autora.

Rezultati će biti objavljeni 29. studenoga 1957. god.

Nagrade za najbolju fotografiju su slijedeće:

1. nagrada	Din 30.000.—
2. nagrada	„ 15.000.— (dvije)
3. nagrada	„ 10.000.— (tri)

Ostale nenagradene fotografije koje bi došle u obzir bit će otkupljene uz cijenu od 1.000 do 5.000 dinara uz saglasnost autora. Svaki konkursista može učestvovati sa najviše 10 radova. Negativi nagrađenih i otkupljenih fotografija ostaju vlasništvo Planinarskog saveza Makedonije. Kod objavljuvanja fotografija, uz fotografiju naznačiti će se i ime autora. Nenagradeni radovi povratiti će se 5 dana nakon proglašenja rezultata. Juri sačinjava predstavnik PSM, Saveza foto- i kino-amatera Makedonije, i društva za Likovnu umjetnost Makedonije. Izložba fotografije bit će otvorena 29. XI. 1957. u Skopju.

IZ KOMISIJE ZA GSS

Obavijesti: Tokom ožujka i travnja o. g. održavani su ispitni za Gorske spasavaoce. Za one pripadnike GSS, koji u tom razdoblju nisu pristupili ispitima, određeni su posebni rokovi:

Tehnički dio ispita — 19. V. 1957. od 8 do 19 sati na Ošttru.

Medicinski dio ispita — 23. V. 1957. u 17 sati u prostorijama PSH.

Opći dio ispita — 24. V. 1957. u 17 sati u prostorijama PSH.

Na plenumu GSS, koji se održava dne 9. VI. 1957. u 9 sati u prostorijama PSH, bit će izvršena revizija cijelokupnog članstva GSS. O dnevnom redu plenuma obaviještene su sve stanice okružnicom GSS br. 3/57 od 11. V. 1957.

Komisija GSS je u zajednici sa komisijom za alpinizam nabavila 6 kompleta zimske alpinističke odjeće, koje će se upotrebljavati kod akcije spasavanja i zimskih penjačkih uspona. Koordinaciona komisija za GSS i alpinizam PSJ održava sastanak dne 2. VI. o. g. u Sarajevu. GSS Hrvatske predstavlјat će zamjenik pročelnika drug Boris Mikulić, a Komisiju za alpinizam predstavlјat će pročelnik drug Branko Lukšić.

Tečajevi GSS — Od 27. IV. do 6. V. 1957. održavao se prvi republički tečaj GSS sa bazom na »Zezeljevom domu« na Zavižanu u Sjevernom Velebitu. Organizacioni voda tečaja bio je drug I. Baljić, a tehnički instruktor N. Šimunović, oružar D. Zupanc te ekonom K. Žiborski. Na tečaj su upućeni članovi stanica iz PD »Maks Plotnikov«, PDS »Velebit« i PD »Zagreb«. Članovi iz PD »Mosor« nisu na tečaj došli, dok iz PD »Željezničar« i PD »Ravna Gora« i PD »Jastrebarsko« nije nitko prijavljen.

Obzirom da su učesnici tečaja pret-hodno položili medicinski dio ispita za naslov »Gorski spasavalac«, rad na tečaju je bio usredotočen na tehnički i opći dio gradiva. Osim sa tehnikom spasavanja polaznici tečaja su upoznati sa općom tehnikom kretanja u visokim planinama. Budući da su pripadnici GSS regrutirani od najaktivnijih članova svojih društava, ovakvim njihovim sposobljavanjem u samostalno djelovanje u planinama pomognuto je društvima u njihovom stručnom radu. Tečaj je završio cijelodnevnom turom kroz zasjenjeni Sjeverni Velebit, čime su tečajci upoznali dio ove planine od Oltara do Alana, t. j. u dužini od 25 kilometara.

U vremenu od 4. do 14. IV. 1957. održavao se Savezni tečaj GSS u Savinjskim Alpama sa bazom na Korošci i Kamniškoj Bistrici, a u organizaciji Komisije za GRS PZ Slovenije. Na tom tečaju je učestvovala hrvatska ekipa od 5 članova, od kojih je jedan bio iz PD »Željezničar« i 4 iz PDS »Velebit«. Usprkos nepovoljnim vremenskim prilikama, na tečaju je svladano predviđeno gradivo. Članovi hrvatske eiske istakli su se svojom disciplinom i poznavanjem tehnike spasavanja.

Zbor GSS u Poljskoj: Na IV. Međunarodnom zboru gorskih spasavalaca, koji se tokom proteklih tri godine održava naizmjence u Čehoslovačkoj i Poljskoj, ove godine je učestvovala GSS Jugoslavije.

Ekipu je sačinjavalo 6 učesnika iz Slovenije i dva iz Hrvatske. Na Zboru su uzele učešća ekipa GSS iz Austrije, Slovačke, Češke, Poljske — Beskydi, Poljske — Tatre, te promatrači iz SSSR-a i Bugarske. Zbor se održavao od 28. III. do 2. IV. 1957. u Zakopanama. Na Zboru se održalo savjetovanje, natjecanje u spasavanju, razne demokracije, tehnike spa-savanja, izložba GSS opreme i posjet Visokim Tatrama. Pored toga su izvedene razne društvene priredbe, folklorna večer i prikazivanje GSS filmova: REŠEVALCI (Slovenija) i »PLAVI KRIŽ« (Poljska). Ovo je bila prva prilika, da su predstavnici GSS Hrvatske došli u kontakt sa inozemnim GSS organizacijama i tom prilikom prikupili dragocjene podatke o njihovoj opremi, organizaciji i iskustvu. Na savjetovanju se raspravljalo o ustanovljenju Međunarodne GSS organizacije slične Ikaru, u kojem je PS Jugoslavije već član. Ovakvi međunarodni sastanci su u osnovi korisni i osim čisto stručne koristi i razmijene iskustava služe zbliženju gorskih spasavalaca raznih na-tija.

OMLADINSKI MARŠ PLANINARSKOG DRUŠTVA »MOSOR« SPLIT

Polovinom travnja organiziralo je Planinarsko društvo »Mosor« I. orientacioni omladinski marš u Dalmaciji na Mosoru. Društvo je pozvalo i planinare iz Šibenika, Knina, Zadra i Makarske. Usljed vrlo lošeg vremena prijavilo se samo 7 ekipa iz Splita. Start je bio u Majdanu kod Tvornice cementa, Maršruta je vo-dila strmo na Mosor, a zatim traverzira-jući do kuće lugarnice i planinarskog doma na Mosoru da se spusti u Žrnovicu. Međutim uslijed snažne snježne mećave ekipa su morale odustati od takmičenja. Šteta što ova akcija V. V. O. nije po-stigla željene rezultate. Propozicije i za-daci bili su sastavljeni po uzoru sa re-publičkog orientacionog takmičenja na Dinari, uz preinake specifične za Mosor.

POKRETNA IZLOŽBA PLANINARSKIH FOTOGRAFIJA

Izložba fotografija »Ljepote planina« održala se je i u Splitu od 15.—21. IV. o. g. u sali Doma Jugoslavenske Ratne Mornarice. Izložbu je posjetilo preko 2.000 posjetilaca, što je svakako uspjeh za Split. Sada se izložba održava u Bjelovaru, a iz Bjelovara krenut će u Daruvar.

Planinarska društva koja se još nisu predbilježila, a željna su organizirati izložbu »Ljepote planina«, mogu se obra-titi na Komisiju za propagandu pri PSH.

DVA SAVJETOVANJA PLANINARA SLAVONIJE

U Virovitici

Koncem ožujka sastalo se na savjetovanju oko 20 aktivista planinara iz Bjelovara, Pakraca, P. Slatine, Daruvara i Virovitice. Prisustvovao je i delegat PSH, drug Dragutin Mlač. Raspravljalo se o Planinarskoj štafeti, o Danu Mladosti, o provođenju zaključaka godišnje skupštine PSH, te o radu s omladinom. Donosimo najvažnije zaključke:

Pozivaju se društva da oforme kotarske savjete;

Treba prići osnivanju planinarskih grupa u tvornicama i poduzećima;

Povesti akciju za što veći broj preplatnika za »Naše planine«;

U cilju propagande koristiti više lokalnu štampu;

Prikupljati materijal za planinarski muzej;

Oformiti komisiju za omladinu;

Održati partizanske marševe i organizirati tečajeve iz orientacije;

O svakoj aktivnosti kao i o problemima slati vijesti za Biltén PSH, izmjeniti planove izleta sa društвima Slavonije;

Poraditi kod nadležnih organa da PD Virovitica dobije kuću u Milanovcu, te je preuređiti u planinarski dom.

Medusobno pomaganje u propagandi zajedničkim tečajevima.

U Daruvaru

Mjesec dana kasnije održalo se savjetovanje u Daruvaru. Prisustvovali su predstavnici planinarskih društava sa prvog savjetovanja, te novi iz Slav. Požege i Osijeka. Delegat PSH bio je drug D. Mlač, a delegat PD »Zagreb«, bio je drug Mlinarić.

U centru pažnje bio je Slavonski planinarski put, raspodjela terena za marmiranje, izrada značke »puta« i takmičenje među društвima. Uočeno je ponovo da društva pre malo koriste lokalnu štampu u propagandne svrhe i donešeni su zaključci o osnivanju pionirskih i skijaških sekcija, o propagiranju za III. slet planinara Hrvatske. Kalendari izleta izmjenjivati će se među društвima.

Slijedeće savjetovanje zakazano je za 7. IX. u Podravskoj Slatini.

ALPINISTIČKI INSTRUKTORSKI TEČAJ JUŽNI VELEBIT

Na dobrim skijaškim terenima Južnog Velebita, koji ni malo ne zaostaju za poznatim skijaškim terenima u Jugoslaviji, održan je instruktorsko-alpinisti-

čki tečaj Komisije za alpinizam od 3.—10. ožujka o. g. Baza tečaja bio je novi planinarski dom pod Štirovcem.

Svrha tečaja bila je prvenstveno sticanje organizacionog iskustva za vođenje zimskih alpinističkih tečajeva i provjeravanja alpinističkog znanja.

Po tehničkom planu izvedeni su usponi na skijama, alpinističkim rekvizitima, izradivana su skloništa za prisilno bivaranje u snijegu, a noćilo se i u šatorima. Održano je i orientaciono takmičenje. Noćne vježbe spasavanja »unesrećenog pod lavinom« pružile su tečajcima uvid u način spasavanja GSS-a.

Svake večeri, po dvojica tečajaca održavali su predavanja nakon kojih se diskutiralo. Kritike vježbi pridonijele su učvršćenju znanja. Na tečaju su propeanjana i dva penjačka uspona, te jedan silaz u stijeni Badnja. Organizacioni voda tečaja bio je drug Branko Lukšić, tehnički voda, drug Vlado Matz i ekonom drug Branko Golešić.

POSJETA VISOKIM TURAMA

PD »Grafičar« iz Zagreba, Brešensko-ga 4, organizira 14-dnevni posjet visokim turama u Austriji. Plan predviđa posjet Gross Glockneru (3.798 m), Johannes Bergu, Wiesbachornu. Iz Zagreba kreće se 27. VII. o g. Interesenti mogu se obratiti za potanje informacije na Planinarsko društvo.

PRIZNANJE ZAGREBAČKIM FOTOAMATERIMA — PLANINARIMA

Planinarski savez Jugoslavije je svojevremeno raspisao nagradni natječaj za crno-bijelu fotografiju i color-diapozitive sa tematikom:

»Peć i Prokletije«

Idealne mogućnosti snimanja za vrijeme V. sleta planinara Jugoslavije fotoamateri su dobro iskoristili. Oni su fotografirali folklor, život u bačilima i uspone na Đerovici, Maja Ropsu, Nedinatu, Žutom Kamenu, Starcu i dr., orientaciono takmičenje i logorski život. Svoje najbolje radove poslali su na natječaj.

Ovih dana su fotoamateri planinarskih društava Zagreba, Židan, Sesvečan, Strašek i Krčadinač dobili novčane nagrade za crno-bijelu fotografiju. Dok su Židan i Žibrault svojim color-diapozitivima osvojili prve nagrade. Kako PSJ nije službeno obavijestio o kojim se nagradama radi to nam nije u mogućnosti klasificirati iste. Nagrade sa ovog natječaja, svakako su očiti dokaz, da su mlađi fotoamateri nosioci planinarske propagande, čiji rad stimulira i usmjeruje propagandnu komisiju PSH.

VARAŽDIN — PRVI PRIREDIVAČ POKRETNE IZLOŽBE PLANINARSKE FOTOGRAFIJE

Nakon uspjele izložbe »Ljepote planina — memorijal dr. M. Plotnikova« u studenome prošle godine, koju je u Zagrebu priredilo Planinarsko društvo »Zagreb«, pristupila je Propagandna komisija Saveza odabiraju kolekcije od 132 fotografije za pokretnu planinarsku izložbu.

Izabrane fotografije opremljene natpisima, te složene u solidnom sanduku čekale su na prvog kandidata za izložbu.

Fotografski radovi izabrani su privolom izlagiča na izložbi »M. Plotnikov«, pa je ova pokretna izložba po kvaliteti ravna izložbi priređenoj u Zagrebu.

Planinarsko društvo »Ravna Gora« u Varaždinu priredilo je tako, kao prvo naše društvo izvan Zagreba, izložbu u trijemu kazališta, a na otvorenje i posjet izložbi pozvalo je predstavnike Narodnih vlasti, društvenih organizacija, nastavnike i škole.

Planinari Varaždina pokazali su kod organiziranja ove izložbe mnogo dobre volje i požrtvovnosti, a za svakog posjetioca izdali su mali katalog sa popisom izlagiča i fotografija.

Pristup izložbi bio je besplatan, odnosno sa dobrovoljnim prilozima, pa prema tome za ovu izložbu nije bilo većih režijskih troškova. Propagandni značaj bio je međutim velik i daleko važniji od materijalnog dobitka.

Po završetku izložbe u Varaždinu bit će zatim preseljena izložba u Split, gdje će se održavati od 15. do 30. travnja.

Nakon Splita organizirat će istu izložbu Bjelovar, Virovitica i Rijeka.

Osim naših društava u navedenim gradovima moći će se izložba prenijeti i u ostala sjedišta naših planinarskih društava, gdje se za to pokaže interes.

V. S.

ORIGINALNA IDEJA ZA IZLOŽBU PLANINARSKE FOTOGRAFIJE PLANINARSKOG DRUŠTVA »ZAGREB«

Foto sekcija ovog društva priprema u mjesecu svibnju ove godine izložbu fotografija, koja će obuhvatiti isključivo Medvednicu sa okolicom (Prigorje, sela, putevi i domovi).

Za ovu izložbu osiguran je fotografski materijal, kao i radovi naših starih članova, a vidjet ćemo i mnoge slike raznih objekata, koji više ni ne postoje.

Za stimuliranje fotoamatera predviđene su opet nagrade, dok je jedna od glavnih, nagrada Uprave »Park šume Medvednice«. Uprava parka otkupljuje nekoliko najboljih radova.

Rok za predaju fotografije je 15. V. 1957. godine. V. S.

»PLANINARSKI RAZGOVORI« U SPLITU

Planinarsko društvo »Mosor« u Splitu uvelo je već u prošloj godini redovite društvene sastanke pod nazivom »Planinarski razgovori«.

Na ovim sastancima održavaju se predavanja iz svih oblasti planinarske djelatnosti, a popraćena su projekcijama, te pokazivanjem raznih skica i mapa. Članovima se osim toga daju upute i savjeti za razne planinarske ture i pohode.

Od početka ove godine održavaju se ovakvi sastanci redovito svakog četvrtka u 19,15 sati, pa je tako u siječnju održano već 5 sastanaka. Dva su bila posvećena prikazu ljetnih tura članova društva kroz planine Bosne i Hercegovine (Prenj i Belašnica) sa brojnim uspјelim fotografijama. Planinarski veteran drug Stjepan Vrdoljak popratio je, na sastanku posvećenom predratnoj planinarskoj djelatnosti »Mosoraša«, toplim riječima dokumentarne fotografije iz arhiva pok. prof. Giromette. Prof. Armanda i drugarica Melvan održali su vrlo uspјelu »Književnu večer planinara«, na kojima su recitirali 60 pjesama o planini i planinarskim doživljajima.

Drug Cerović je započeo ciklusom predavanja u ledenjačkim jezerima i prikazao je ledenjačka jezera Julijskih Alpa i Durmitora.

OSNOVANA JE PLANINARSKA GRUPA »DRAGO MARKOVIĆ« U MAJDANU

Na inicijativu omladinaca planinara iz tvornice cementa »10. kolovoz«, u Majdanu kod Solina formirana je planinarska grupa »Drago Marković«. Na osnivačkom sastanku bilo je 40 planinara, mahom omladinaca i pionira. Istaknuto je da planinari Majdana imaju specifične uslove rada, kao što je udaljenost društvenih prostorija PD MOSOR, zatim mogućnost okupljanja u prostorijama DTO »DRAGO MARKOVIĆ« te materijalna pomoć, koju uprava tvornice obećava planinarama zaposlenim u tvornici. Na sastanku je odlučeno, da se sproveđe široka akcija upisivanja do sada neorga-

niziranih planinara u PD »Mosor«, da članovi grupe u većem broju prisustvuju »Planinarskim razgovorima« u Splitu, da se povremeno održe predavanja u Majdanu i učvrsti povezanost sa izletničkom sekcijom društva radi učešća članova na društvenim izletima.

UREĐENJE DRUŠTVENOG IZLOGA »MOSOR«

Početkom siječnja ove godine društveni izlog PD »Mosor« u Marmontovoj ulici br. 6 ukušno je ureden, a uredivali su ga učenici škole za primijenjenu umjetnost u Splitu. Veoma impresivno djeluju figure planinara i planinarke izvedene na staklenoj površini izloga, iza koje su u više planova modernistički stilizirani obrisi planina. Posebno koso postavljena ravan namijenjena je objavlјivanju društvenih vijesti, fotografija i skica.

Slikovitošću i aktuelnošću izlog privlači veliku pozornost ne samo planinara, već i prolaznika, a naročito omladinaca i pionira.

Uredenjem izloga otklonjen je raniji nedostatak neposredne planinarske propagande, koja se odlikovala jednoličnošću i nedovoljnim izrazom.

SKIJAŠKI TEČAJ OMLADINACA BJELOVARA

Planinarsko društvo »Bilogora« u Bjelovaru organiziralo je za vrijeme zimskih ferija, za svoje omladince četrnaestodnevni tečaj skijanja i orijentacije. Tečaj se održavao na terenima Bilogore u okolini planinarskog doma na Kamenovcu. Ovaj tečaj je pohadalo 30 omladinaca iz gimnazije i škole učenika u ponedjeljku, te 10 omladinki.

Po završetku tečaja održano je skijaško takmičenje u spustu i slalomu. Tečaj je veoma dobro uspio, jer su svi učenici uspješno svladali elemente skijanja i orijentacije.

Za vrijeme trajanja tečaja održali su dva predavanja; potpredsjednik društva Stjepan Sirovec O planinarskoj opremi i kretanju u planinama i predsjednik Duro Habdija O ljepotama i značaju Velebita sa prikazivanjem snimaka Stjepana Cara.

Nakon ovog tečaja podvostručio se broj članova omladinske grupe.

VIJESTI IZ PLANINARSKOG DRUŠTVA »PRIRODA« U ZAGREBU

PD »Priroda« dobito je nedavno novu prostoriju u Margaretkoj ulici 3, što je djelovalo veoma stimulativno na razvoj društvenog života.

Izleti su sve masovniji. U veljači su 23 člana posjetila Liscu, a u ožujku je 28 članova bilo na izletu Celjska koča—Svetina—Laško. Propagandna sekcija društva ima najveću ulogu kod organiziranja ovakvih i drugih akcija. Društvo je 11. veljače organiziralo planinarsko predavanje u velikoj sindikalnoj dvorani Centralne Narodne banke u Martićevu ul. 2. Predavao je Pero Lučić-Roki prikazavši preko 100 diapositiva u Agfa-koloru iz naših Alpa. Na kraju je prikazan film »Slet planinara u Fužinama«.

Predavanje je bilo veoma dobro organizirano i dvorana je bila dupkom puna.

Društvo je u zadnje vrijeme osnovao više novih sekcija. Tako je za novoosnovanu skijašku sekciju vladao velik interes, jer je ona već kod osnutka brojila 50 članova, što je znatan broj za ovo malo društvo. Grupa skijaša-pionira boravila je u drugoj polovici siječnja u Kranjskoj Gori. Tečaj je trajao 10 dana, a vodio ga je istaknuti skijaški nastavnik Jurković.

Osnovana je također i Foto-sekcija, pa je riješen problem izbora slika za propagandne ormariće i planinari mogu jeftinije nabaviti fotografije sa izleta. Vjerujemo, da će na slijedećoj izložbi »Ljepote planina« biti zastupani i amateri PD »Prirode«.

Osnovana je i Pionirska sekcija u kojoj ima već dobrih skijaša, koji su se natjecali u Gorskem Kotaru. U ljetnim mjesecima namjerava društvo slati svoje pionire na logorovanje.

Mnogo se raspravlja o osnutku Omladinske sekcije, jer se bez nje osjeća u društvu velika praznina. Ta grupa mlađih ljudi treba da bude kadar, na kojeg će stariji prenositi svoja iskustva, a oni treba da budu nosioci aktivnosti.

U društvu se već vrše pripreme za zajedničko korištenje godišnjeg odmora u planinama, zatim za Slet planinara u Velebitu, a Sindikat će i ovom prilikom pružiti finansijsku pomoć. Jedna grupa namjerava poslije ture po Velebitu organizirati camping na moru.

Novoizabrani, agilni odbor društva ima mnogo lijepih planova, pa će sigurno biti i dobrih rezultata.

E. T.

VIJESTI IZ SENJA

Planinarsko društvo »Zavižan« u Senju organiziralo je u zajednici sa »Narodnom prosvjetom« predavanje, koje je 5. travnja u punoj dvorani gradskog kina održao urednik »Naših planina« drug Pero Lučić-Roki. Tema predavanja bila

je »Od Velebita do naših Alpa« sa 140 diapozitiva u Agfa-koloru i Kodakhrome-koloru.

Sutradan, u subotu, organiziralo je društvo izlet omladinaca na Sjeverni Velebit do doma na Zavižanu. Oko 20 senjskih omladinaca sunčalo se i skijalo na strminama područja Zavižana, a drug Lucić-Roki snimao je njihovu radost u planinama i rad stručnjaka na meteorološkom opservatoriju u domu.

Planinari Senja pripremaju se za štafetu povodom »Dana mladosti« i za Slet planinara u Južnom Velebitu.

Članovi društva pokazuju velik interes za rad omladinske grupe, kao i za špiljarsku djelatnost.

Prilikom spomenutog pohoda na Zavižan dva člana Upravnog odbora društva izvršili su pregled doma i inventara u njemu.

PREDAVANJA IZ ŠPILJARSTVA

Tokom mjeseca ožujka održana su četiri predavanja sa projekcijama pod naslovom »Ljepote i zanimljivosti podzemnog svijeta naše domovine«.

Predavanja je održao drug Vlado Redenšek u Osmogodišnjoj školi u Krajinskoj ulici u Zagrebu, zatim u Industrijskoj školi u Bedekovčini, u Narodnom sveučilištu u Bedekovčini i Narodnom sveučilištu u Klanjcu.

OMLADINCI NA KALNIKU

Planinari Križevaca, Varaždina i Novog Marofa organizirali su 7. travnja pochod na Kalnik za svoje najmlade članove.

U kući na Kalniku okupilo se toga dana oko 70 omladinaca sa svojim nastavnicima-planinarima. U okviru programa ovog pohoda, održano je na vrhu Kalnika prigodno predavanje, a omladinci su izmijenili spomen darove.

Iza toga je pokraj kuće organizirano natjecanje u gadjanju zračnom puškom, te nekoliko utakmica u odbiocu. Omladinci, koji su imali najviše uspjeha nagrađeni su planinarskim revizitima.

I. B.

IZ RADA PLANINARSKOG DRUŠTVA »DINARA« U KNINU

Planinarsko društvo »Dinara« u Kninu donosi svaka dva mjeseca plan rada društva, kojega objavljuje članstvu i po njemu rad u određenom razdoblju.

U vremenu od 5. travnja do 31. svibnja objavljen je slijedeći plan rada:

I. Sastanci uprave društva — svakog četvrtka u 18 sati,

II. Sastanci članstva — 25. IV. i 16. V. u gimnaziji,

III. Izleti — Na Prominu, 7. IV.

Na Južni Velebit, 14. IV.,

Na Brezovac, 21. IV.

Na Medvednicu (Zagreb) 11. i 12. V.

IV. Masovni izleti — U čast dana praznika radnog naroda 1. svibnja:

30. IV. radi paljenja kriješova jedna grupa na Plješevicu i Dinaru.

1. V. — masovni izlet u zajednici sa ostalim organizacijama na Plješevicu, Brezovac i po mogućnosti na Dinaru.

25. V. — U čast Dana mladosti masovni marš Knin—Bos. Grahovo—Drvar. U Grahovu i Drvaru organizirat će se zabava. Iz Knina za Grahovo polazi se 24. V. poslije podne, a za Drvar 25. V. ujutro.

V. — Titova štafeta: Dolazak u Knin 25. IV. u 19 sati, a odlazak za Gračac u 7 sati. Ekipa za relaciju Knin—Zrmanja: S. Mladenović, Nada Beader, T. Trnovski, Đurdica Raden, A. Žderić i M. Đerda. Ekipa za relaciju Zrmanja—Gračac: M. Martinović, M. Ivanović, Dragica Knežević, B. Durić, I. Kotaraš, Zorka Kolundžija i Zora Beader.

VI. Planinarska skloništa i kuće

Do 25. V. 1957. izvršiti što je moguće bolje razne popravke (bijeljenje, čišćenje, popravci i opskrba) na planinarskoj kući Brezovac.

ZBOR PLANINARSKE MLADOSTI

Varaždinci organiziraju 9. lipnja »Zbor planinarske mladosti« na Ivančici. Upozoravaju se društva, a posebno Omladinske sekcije, da za taj dan planiraju izlete na Ivančicu, kako bi zbor imao što svečaniji i masovniji izgled.

Organizator će pravovremeno poslati program i uputstva za ovaj Zbor.

I. B.

I ORIENTACIONI MARŠ PO MOSLAVANI

Planinarsko društvo »Jelen-grad« iz Kutine organiziralo je dana 13. i 14. IV. 57. g. prvi orijentacioni marš po Moslavini. Marš se je pretežno odvijao po Moslavčkoj Gori. Na maršu su učestvovale 4 muške ekipe iz Zagreba, 2 iz Sl. Broda, 1 iz Siska i 5 iz Kutine, kao i 1 ženska ekipa iz Kutine i Zagreba. Takoder je učestvovalo i 26 ekipa pionira.

Prvi dan je staza išla ovim pravcem: Selo Grabićina — Ruškovića — Košutgrad — Jelen-grad — Mjesec — Kaluderov grob — Humka — Garić Grad — Mikleuška. Za ženske ekipe je staza bila ista osim Košut-grada.

Drugi dan: Mikleuška — Bela Crkva — crkva u selu Kutinica-groblje u selu Srp. Selište — Mramor brdo — Kutina. Za ženske ekipe ista osim Mramor brda.

Pioniri su također imali tešku stazu, koja je išla iz sela Mikleuška — Mramor brda — Repušnica — Kutina.

Staze su bile vrlo teške za orijentaciju i naporne, što je vidljivo iz toga što je sve kontrolne točke obišlo svega 5 muških i jedna ženska ekipa, dok je 6 ekipa djelomično prošlo stazu a dve ekipe su zaluštale odmah prvog dana i to jedna iz Kutine i jedna iz Sl. Broda.

Rezultati takmičenja:

1. PD »Velebit« I. Zagreb 866 bodovala (Bakran, Žiborski, Lindenbach).
2. PD »Velebit« II. Zagreb 648 bodovala (Šimunović, Jakić, Jurčić).
3. PD »Zagreb« I. Zagreb 628 bodovala (Židan, Javorški, Dlouhi).
4. PD »Jelen-grad« I. Kutina 506 bodovala.
5. PD »Jelen-grad« II. Kutina 232 bodovala.
6. PD »Jelen-grad« III. Kutina.
7. PD »Sisak« Sisak.
8. PD »Zagreb« II. Zagreb.
9. PD »Sl. Brod« II. Sl. Brod.
10. PD »Sl. Brod« I. Sl. Brod.
11. PD »Jelen-grad« V. Kutina.
12. PD »Jelen-grad« IV. Kutina.

Zenske ekipe

1. PD »Jelen-grad« Kutina 446 bodovala (Dobranić, Brajković, Sabljak).
2. PD »Velebit« Zagreb.

Nakon završenog takmičenja održana je svečanost na kojoj je izvršena podjela nagrada najboljim ekipama u takmičenju, kao i podjela diploma svim učesnicima ovog marša. Maršu je prisustvovao i tajnik PSH drug Dragutin Mlač kojom je prilikom predao zlatnu plaketu društvu iz Kutine za vanarmijski odgoj u 1956. g. i drugu Ivanu Sabljaku srebrenu plaketu za isti rad. Članovi PD »Velebit« iz Zagreba darovali su društvo iz Kutine sa vrlo lijepim darom.

Svi učesnici ovog marša bili su vrlo zadovoljni, jer je organizacija bila vrlo dobra.

Pri organizaciji ovog marša vrlo lijepu materijalnu pomoć dala su razna poduzeća i ustanove u Kutini, kao i PSH.

Osim ovog marša PD »Jelen-grad« iz Kutine organizirat će mnoge izlete u ovoj godini, Titovu štafetu a već se svi članovi interesiraju za slet planinara NRH na Velebitu.

Z. Brajković

U časopisu »Naše planine« (zima 1956 br. 4) na strani 346 u podnaslovu *Markiranje putova* bilo je objavljeno da je PDS »Velebit« u suradnji sa PD »Priroda« markirao put za Medvednicu i to: Gornje Vrapče — Risnjakov dom, Markuševac — Rauhova lugarnica. Budući je taj čitav put markiralo PD »Priroda« uz sudjelovanje samo jednog člana PDS »Velebit«, molimo da se načini ispravak.

Pročelnik izletničke sekcije
Vika Klemenčić

Planinarske vijesti iz svijeta

OJOS DEL SALADO, 6.885 m

Iz izvještaja Adams Cartera iz Miltona (Massachusetts) prenosimo slijedeće zanimljive podatke:

American Alpine Club izvršio je u svibnju 1956. predradnje za otpremanje jedne ekspedicije u Kordiljere sa zadatakom da utvrdi visinu vrha Ojos del Salado, jer je od poljske ekspedicije g. 1937. ustanovljena visina od 6880 m sa više strana osporavana kao preniska.

Članovi američke ekspedicije krenuli su 18. srpnja 1956. iz Antofagaste u sjevernom Chileu, a sačinjavali su je: Robert H. Bates sa ženom iz Exetera (New Hampshire), Peter C. Weaver iz Lime (Peru), John Wylde sa ženom iz Dovera (Massachusetts), kao i Adam Carter iz

Miltona. U Santiagu im se pridružio John Oberlin iz Cleveland-a. Kapetan René Gajardo, vođa čileanske ekspedicije, koja je u veljači izvršila uspon na Ojos del Salado, sudjelovao je u ekspediciji od Antofagaste te je upravljao transportom, kojeg su za ekspediciju vršili članovi čileanske vojske. Kapetan Gajardo pripada školi planinskog vojnog odreda u mjestu Rio Blanco. Ekspedicija je uživala izdašnu potporu poduzeća Andes Copper Mining Company.

Američka ekspedicija doprla je preko Potrerillosa do podnožja Ojos del Salado kod mjesta Barrancas Blancas. Međutim uslijed nastalih žestokih vjetrova ekspedicija je bila prisiljena da odustane od svog prvog pokušaja. No prva iz-

vidanja dala su rezultat, da bi se pre-mjeravanje područja moglo izvršiti sa oko 4 čovjeka. U Campo de la Pietra Pomez naišla je ekspedicija na članove grupe Instituto Geográfico Militar de Chile (major Luis Correa, kapetan Hector Barrientos i šest pomoćnika). Ova se je ekipa morala protiv svoje volje vratiti preko Capiapoa do Santiaga.

Dne 7. kolovoza pristupila je jedna grupa od 4 člana ponovno zadatku: Adams Carter sa ženom, mјernik Peter C. Weaver i poznati čileanski planinar Roberto Busquets. U roku od tri tjedna napornog rada grupa je izvršila triangulaciju. Rezultat je bio 6885 m nadmorske visine za vrh Ojos del Salado, dakle samo 5 m više od visine koju su utvrdili članovi poljske ekspedicije g. 1937. Ing. P. C. Weaver je utvrdio da je pri ovom mјerenju moguća korektorna razlika od ± 3 metra.

Novim mјerenjem Aconcagua pod rukovodstvom Dr. Ing. E. Bagliettoa, direktora Geodetskog instituta Visoke škole u Buenos Airesu, ustanovljena je visina sa 6.959,7 m uz mogućnost korekturne razlike od ± 1 metar. Prema tome ostaje Aconcagua najviši vrh Anda, ali ispod granice od 7000 m, a Ojos del Salado je za okruglo 75 m niži.

Time bi privremeno bilo riješeno »visinsko pitanje«. Aconcagua ostaje najviši vrh Američkog kontinenta (sjevernog i južnog), a Ojos del Salado je drugi po visini. Međutim kako u Andama može biti promjenljiva visina, dokazuju podaci o mјerenjima Aconcague, čiji se rezultati između godine 1887. i 1946. kreću od 6940 m i 7130 m. C. Gay označuje g. 1854. u svom Atlasu Chilera visinu sa 8610 m (!), dok je Burmeister g. 1875. ovu visinu skinuo na 6834 metra!

(Die Alpen) H B

AUSTRIJSKA EKSPEDICIJA NA MASHERBRUM

Austrijski alpinisti Herman Buhl i Kurt Diemberger priključili su se jednoj omanjoj austrijskoj ekspediciji na Masherbrum. Bohl i njegovi drugovi žele u Karakorumu izvršiti po prvi puta penjanje bez šerpa. Nosači će biti korišteni samo do podnožja, a u planinama članovi ekspedicije žele da ostanu sami. Voda ekspedicije je Marcus Schmuck, koji uživa potporu Oe. A. V. (Oesterreichischer Alpine Verrein). Diemberger i četvrti učesnik Fritz Wintersteller već se na nalaze na putu, dok će Buhl i Marcus Schmuck naknadno stići avionom. Naumljen je uspon na 7821 m visoki Masherbrum. Ako bi od strane

Pakistanske vlade naknadno bila dobivena dozvola, onda bi bio izvršen i pokusaj uspona na još neposjećeni Brodd Peak (8047 m). (Brod pik = široki vrh).

H. B.

ZIMSKI USPONI U VISOKIM TURAMA I U PODRUČJU DACHSTEINA

Dne 29. prosinca 1956. uspjelo je dvojici omladinaca sekcije Salzburg Oe. A. V. Haraldu i Hansu Sutter da kao prvi za vrijeme zimske sezone izvrše uspon po sjeveroistočnoj strani Grossvenedigera. Na uspon su krenuli u 4 sata ujutro iz planinarske kolibe Kürsinger, a na ulaz u usjek stigli su u 8 sati. Ispočetka su imali poteškoće sa penjanjem iznad ponora, zatim su na putu od nekoliko duljina užeta izvršili uspon blizu okomite stijene, a cijeli im je put bio pokriven glatkim ledom. Do dvije trećine puta mlađi alpinisti slijedili su stazu lijevo od sjevernog grebena, a zatim su se uspeli na greben i sa dvije dužine užeta izvršili uspon na sam vrh. Visina stijene iznosi oko 360 m. Uspon je bio izvršen u roku od 8 sati. Poteškoće im je stvarao u prvom redu snježni pršić, a djelomično i glatki led. Za vrijeme uspona vladala je hladnoća od -30 stupnjeva.

Dva dana kasnije, na samu staru godinu, ostvaren je — i ovaj put u Salzburgskim brdima — zimski uspon, ovog puta na jugoistočni brid vrha Bischofsmütze u području Dachsteina. Alpinisti Wastl Madreiter i Hermann Scherribl iz Radstadt-a izvršili su za 8 sati uspon na podnožje ovog brda, a cijeli uspon je bio izvršen u roku od 10 sati (do 18 na večer). Na bridu je vladalo lijepo, ali hladno vrijeme uz jaki vjetar. Najveće poteškoće uspona bile su prve dvije dužine užeta, jer su nogostupi bili pokriveni ledom.

H. B.

FRANCUSKO-ŠVICARSKA EKSPEDICIJA U PERU

Ovog je proljeća krenula u Peru ekspedicija pod vodstvom Raymond Lambert-a. Prva grupa, koju sačinjava Lambert sa ženom, Françoise Birkigt i Renée Colliard, posjetit će najprije Ecuador da izvrši uspon na Chimborazo i Cotopaxi, na kojima će obaviti etnografska proučavanja. Nakon toga će preko Lime (glavnog grada države Peru) tragati za ostacima kulture starih Inka.

U srpnju će im se priključiti druga grupa, koju čine francuzi Ing. chem. Jean Lamy, Dr. med. Felix Magnin, Roger Merle i Dr. Jean Juge iz Zeneve,

kojima će se pridružiti i alpinistkinja Claude Kogan te Claudine van der Staten. Druga grupa ima zadatku da izvrši uspone na nekoliko vrhova u državi Peru.

H. B.

TALIJANSKA EKSPEDICIJA U HOGARU (CENTRALNA SAHARA)

Sekcija Milano CAI organizirala je ekspediciju u područje Hogara, i povratila se je zdrava. Voda ekspedicije bio je Dr. Paolo Grünanger sa članovima Dr. Giorgio Gualco, Lorenzo Marimonti, Pietro Meciani i Lodovico Gaetani, zadnja dvojica iz grupe omladinaca. Ekspedicija je posjetila područje Tahalra u brdima Hogara, jugozapadno od Tamanrasseta te je izvršila uspon na Atakor i Tigmal. Osim planinarskih zadataka ekspedicija je izvršila i kartografsko detaljno snimanje područja kao i proučavanje jezika urodenika.

H. B.

EKSPEDICIJA NA VRH K 2

Alpinističko društvo Club Alpino Italiano zaključilo je da opremi i pošalje u siječnju 1957. ekspediciju na Himalaju sa zadatom uspona na vrh K2, kojega je god. 1954. osvojila ekspedicija Desio (Achille Compagnoni i Lino Lacedelli). Ovogodišnja će ekspedicija služiti u prvom redu ciljevima planinarstva, a predvodit će je vodici Roberto Cassin, uz kog će ekipu sačinjavati još 8 članova, učesnika ekspedicije iz god. 1954.

H. B.

ZABLUDA OKO »AUSTRIA PEAKA«

Austrijska ekspedicija na Himalaju prošle godine, kojoj je uspjelo da prva izvrši uspon na vrh Gasherbrum II u visini od preko 8000 m, bila je izvijestila da je izvršila uspon na nepoznati vrh od 7000 m, kojeg je okrstila »Austria Peak« (vrh Austria).

Naknadno se saznaće da je ekspedicija bila u zabludi, jer je taj vrh već bio osvojen prije 22 godine, točno 3. VIII. 1934. a osvojili su je po 4 člana Internationalne ekspedicije na Himalaju, i to Hans Ertl, Albert Höcht, gospoda Hetty Dyhrenfurth i G. O. Dyhrenwith. Radi se o vrhu Sia Kangri, visokom 7422 m. Prošlogodišnja ekspedicija nije izvršila uspon istim putem, kojim su se penjali članovi internacionalne ekspedicije iz god. 1934.

H. B.

Dr. Herbert Tichy, osvajač vrha Cho Oyu, koji nam je poznat i po svojim odličnim reportažama, krenuo je početkom ove godine na istražno putovanje u Keniju sa ciljem — kako pretpostavljamo — vršenja planinarskih pohoda.

H. B.

IXTACCIAHUATL

Ekspedicija alpinista iz Ženeve pod vodstvom René Ditterta izvršila je uspon na vulkanski masiv Meksika sjeverno od Popocatepetla (5452 m), na vulkanski čunji Ixtacciahuatl (5286 m). Meksikanci ga nazivaju spavajuća žena, a 4 glavna vrha su:

Cabezza	(4146 m) = glava
Pecho	(5286 m) = grudi
Rodillas	= koljena
Pies	(4741 m) = noge

Osim Ditterta članovi ekspedicije su: Mancis Merullaz, Robert Greloz i Dr. Roger Bretton, kao i meksikanski planinari Tito Bargagli i Angel Navarro.

H. B.

TEČAJ ZA ALPSKE VODIČE U KANTONU WALLIS

Za vrijeme od 10. do 30. lipnja 1957. određen je u kantonu Wallis tečaj za alpske vodiče. Organizaciju tečaja preuzeula je sekcija Monte Rosa SAC. Za mjesto održavanja tečaja određen je Zermatt, a za rukovodioču organizacije predsjednik sekcije Anton Techelli, Brig.

H. B.

NEPAL — HIMALAJA

Početkom prosinca 1956. nepalska vlada je izdala odobrenje za 3 engleske ekspedicije, koje će izvršiti uspone u Himalaji Nepala. Tom prilikom u izjavi za štampu naročito je proglašeno, da su članovi ekspedicija upoznati sa novim propisima nepalske vlade, i da im se imaju podvrgavati.

MEDUNARODNA KOMISIJA ZA SPAŠAVANJE U ALPAMA.

Iz izvještaja predsjednika ove komisije Dr. Rudolfa Campella proizlazi da je u prvoj godini postojanja ove komisije učinjeno mnogo. Komisija je bila osnovana u mjestu Bolzano 30. X. 1955., a osnovana je izvan UIIA jer joj ne pripadaju sva međunarodna planinarska društva, koja su članovi međunarodnog alpskog udruženja, a i stoga što Komisija treba da ima značaj savjetodavnog tijela po pitanjima spasavanja za sve

alpske saveze. Veze, koje su uspostavljene, solidne su i pružaju perspektive, da će za čitavo područje Alpa, od Zapadnih do Istočnih, biti uspostavljena zajednička međunarodna suradnja. Jedna potkomisija sa uspjehom je završila rad na ispitivanju uvjeta za uvođenje jednoobraznosti opreme za spasavanje.

Pažnje vrijedan je i onaj dio izvještaja u kojem je rečeno da jedan krug francuskih i talijanskih liječnika želi osnovati vlastitu komisiju sportskih liječnika sa zadatkom liječenja svih slučajeva traumatologije u športu i kod službe spasavanja.

H. B.

UNESREĆENI NA MONT BLANCU DOPREMLJENI SU U DOLINU

Nevrijeme koje je vladalo početkom ove godine onemogućilo je sve pokušaje spasavanja obojice unesrećenih Vincendon i Henrya koji su našli smrt u trupini aviona u kojem su bili blokirani. Njihova tjelesa nedavno su dopremljena u dolinu. Njihova sudbina značila je za javnost senzaciju, ali u krugovima planinara izazvala je ozbiljne diskusije. Mnogi su se pitali, da li se je nesreća mlađih planinara mogla spriječiti, iako mi planinari znamo, da visoke planine, osobito zimi, postavljaju čovjeku zapreke, koje se često niti uz pomoć savremenih tehničkih pomagala ne mogu savladati. Neki alpinisti su prigovarali, da nisu bile poduzete na vrijeme sve mјere za spašavanje, iako se unesrećenim uslijed velike hladnoće ne bi mogla pomoći pružiti na vrijeme, da ih se spasi od smrzavanja.

Fritz Schmit je tom prilikom izjavio: »Nema sumnje Vincendon i Henry su mrtvi! Da li su bili previše odvažni? Da li su počinjene pogreške kod provođenja akcija za spasavanje? Sada, nakon tragedije, moramo se pomiriti sa nemumitnim činjenicama. I konačno, nadamo se da će smrt ove dvojice mlađih planinara vršiti utjecaj na postavljanje strožijeg kriterija i opominjati na veću opreznost, jer znamo i da su na Ben Nevisu u Škotskoj nedavno našla smrt 4 engleska penjača, kao i da su dva mlađa njemačka alpinista u zadnji čas spašeni od smrzavanja, nakon što su izvršili uspon kroz istočnu stijenu Watzmanna u zimi.«

Kod spomenutog događaja na istočnoj stijeni Watzmanna radi se o usponu za vrijeme zime kroz ovu stijenu, koja i ljeti pred planinare postavlja vanredno težak zadatak. Dvojica zaista mlađih alpinista (17 i 18 godina) izvršila su uspon

po ovoj stijeni na dane 30. XII. do 1. I. 1957. Alpski čuvari iz mjesta Ramsau, koji su izašli u planine u potrazi za unesrećenim skijašima, susrelu su sasvim slučajno u noći 2. siječnja u blizini planinarske kolibe Wimbacjries ovu dvojicu alpinista, već sasvim iznemoglih od kojih je jedan već trpio od omrznina 3. stupnja. Odmah su ih otpremili u bolnicu. Da alpski čuvari nisu morali izaći u planine u potragu za unesrećenim skijašima, posve je sigurno, da bi ova dva mlađa planinara svoj podvig platili životom, isto kao i ona dvojica na Mont Blancu.

(Die Alpen)
H. B.

SMRT KARLA BLODIGA

Saznajemo, da je 7. rujna 1956. u Brezenzu preminuo svega nekoliko tjedana prije svog 97. rođendana veliki alpinist Dr. Karl Blodig, poznat po svojim alpskim turama kao i usponima na još neosvojene vrhove Alpa. Posebnu pažnju svratio je na sebe člancima, kao i knjigom »Vrhovi Alpa od 4000«, koja je i danas mnogo čitana. On je godine 1935. u dobi od 72 godine potpuno sam izvršio uspon na svoj 74. i 75. vrh od 4000 m, i to na Grande Rocheuse i Aig. du Jardin. Karl Blodig bio je pionir »solo planinara«, a izvršio je uspon na sve vrhove od 4000 m u Alpama.

Roden je 15. X. 1859. u Beču. Prema vlastitim podacima izvršio je u dobi od 16 godina uspon na vrh Obir u Karavankama, i na Triglav sa svojim učiteljem prof. Arturom Cafassoom, kojega je, kad se je nedaleko od vrha okliznuo i pao, spasio time, što ga je uhvatio i zajedno s njim se svom težinom pritisnuo uz stijenu. U svojoj 21. godini izvršio je sa vodičem Ranggetinerom uspon na istočnu stijenu vrha Monte Rosa. Za vrijeme svog 60-godišnjeg planinarenja uspeo se na sve važnije vrhove Alpskog lanca između Monte Visoa i Hochschwab.

Dr. Karl Blodig uživao je glas dobrog liječnika, a planinarenje pružalo mu je zadovoljstvo i oporavak.

H. B.

»MUZEJ HIMALAJE«

U ime muzejske komisije, a u prisutnosti uzvanika, otvorio je 19. III. 1957. prof. Dr. Walter Rytz izvanrednu izložbu Everesta, u kojoj su vrlo pregledno poređani fotosi velikog formata s objašnjavajućim tekstom, kao i pojedini dijelovi opreme, koje su članovi pojedinih

ekspedicija koristili. U središtu izložbe postavljen je narančasto crveni šator, a pored njega u nepromočivo platno umotani planinar sa maskom za kisik. Time posjetioc dobivaju dojam o naporu i radu kojeg članovi ekspedicija na Himalaju moraju obaviti kada u ovom ogromnom planinskom masivu nastoje da izvrše uspon na vrh. Izloženi predmeti, koji su stavljeni na raspolažanje od švicarske zaklade za alpsko istraživanje, pokazuju kako je velik udio švicarskih planinara i učenjaka u istraživanju Himalaje. Albert Eggler, voda švicarske ekspedicije na Everest g. 1956. govorio je jednostavno ali snažno, kako je to već njemu svojstveno, o uspješnom pohodu, kad je na vrh Lhotse bio prvi put izvršen uspon, a na Everest po drugi i treći put. On se je zahvalio svima koji su pripomogli da ekspedicija sa uspjehom izvrši svoj zadatak, osobito zakladi i članovima ekspedicije, koji su potpunim zalaganjem i drugarstvom tvorili jednu homogenu celinu.

Ovom prilikom spominjemo, da je još jedan član SAC-a (Schweizer Alpen Club) u Nepalskoj Himalaji kroz 5 godina obavio vrijedan istraživalački rad. To je švicarac Dr. Toni Hagen iz Lenzerheide, koji je u svojstvu geologa, UNESCO-a istražio veći dio Nepala. On je prokrstao većinu dolina područja Himalaje i uspeo se na velik broj »manjih« vrhova, visokih prijevoja i prolaza. U ovoj Himalaja-izložbi trebao mu je stoga pripasti barem jedan kutak.

(Die Alpen)
H. B.

ALUMINIJSKIM MOSTOVIMA PREKO GLEČERSKIH PUKOTINA

Engleska transantarktička ekspedicija ponijela je sa sobom prenosive male aluminijiske mostove, koje će po potrebi polagati preko pukotina u ledu na gle-

čerima Antarktika, kuda bude prolazila. To su oopriličke 4,5 m dugački već sa stavljeni mostići, kojima se širina dade rastegnuti prema širini vozila, koje treba da se preze preko mosta. Naravno da su u tu svrhu ponijeli i posebno konstruirana vozila za teret i osobe kao traktore koje nazivaju »snježna mačka« ili »lasica«, sve na kliznim lancima-gusjenicama s trnastim čavlima za lakše kretanje preko leda, kao i motorne saoneice sa širokim kliznicama.

M. F.

BOTANIČKA EKSPEDICIJA U ANDE

Andski masiv Sierra Nevada del Coquy, do 5600 m visok, leži u Kolumbiji sjeverno od Mount Ritacuva. To je gorsko područje vrlo malo poznato, a osobito u geološkom i botaničkom pogledu.

Zato se odlučila jedna mala skupina, petorica poduzetnih studenata sa sveučilišta u Cambridgeu da poduzme geološku i botaničku istražnu ekspediciju.

Oni polaze iz Liverpoola u Bogotu, glavni grad, koncem mjeseca lipnja o.g.—Svoju prvu bazu i logor će uspostaviti na sjevernim padinama Cocuya, na farmi Ritacuva iznad seoca Guican, a drugi južni logor se predviđa s južne strane El Playon.

M. F.

SKIJAŠKI LIFT TOPLIM SJEDALICAMA

Na jednom novom skijaškom liftu u Nesselwangu u Zapadnoj Njemačkoj (sličnom našemu na Medvednici) izrađene su slobodno viseće sjedalice iz tvrde plastične mase. Lift sveladava za 12 minuta vožnje visinsku razliku od preko 300 metara. Prije svake vožnje ugrijavaju se sjedalice pomoću infracrvenih zraka, tako da skijaš-putnik sjeda na toplo.

M. F.

